

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Ръководство по член 1 от Протокол № 1 към
Европейската конвенция
за правата на човека.

Защита на собствеността

Актуализирано на 31 август 2021 г.

Изготвен от Регистратурата. Не обвързва Съда.

Оригиналът на настоящото ръководство е изготвен на английски език. Той се актуализира редовно като последната актуализация е от 31 август 2020 г. Може да бъде предмет на редакционни промени.

Този превод се публикува по споразумение със Съвета на Европа и Европейския съд по правата на човека и е изцяло отговорност на Министерството на правосъдието, Република България.

Ръководствата за практика на Съда са достъпни за сваляне на www.echr.coe.int (Case-law – Case-law analysis – Case-law guides). За актуализации на публикациите, моля, следвайте акаунта на Съда в Twitter на https://twitter.com/ECHR_CEDH.

© Съвет на Европа / Европейски съд по правата на човека, 2021 г.

© Прават върху превода на български език са Министерството на правосъдието, Република България, 2021 г.

Преводът на изданието е осъществен с финансовата подкрепа на Норвежкия финансов механизъм 2014–2021 г. , програма „Правосъдие“

Съдържание

Бележка към читателите	5
I. Въведение	6
II. Общи въпроси	7
A. Приложимост на член 1 от Протокол № 1 – „притежания“	7
1. Понятие за „притежания“	7
a. Автономно значение	7
b. Защитени „притежания“	8
i. Легитимни очаквания	9
c. Различни видове „притежания“ и други имуществени интереси.....	11
i. Претенции и задължения по съдебни решения.....	11
ii. Дружествени дялове и други финансови инструменти.....	12
iii. Професионална клиентела	15
iv. Лицензи за дейност	15
v. Бъдещи доходи.....	15
vi. Интелектуална собственост	16
vii. Наем на имущество и право на жилище	16
viii. Социалноосигурителни обезщетения/пенсии	18
ix. Унищожаване на имущество в ситуации на международен или вътрешен въоръжен конфликт – необходимото ниво на доказване	20
x. Човешки ембриони.....	21
B. Намеса в правото на мирно ползване на собствеността	21
1. Подход на „трите правила“	21
a. Лишаване от собственост	24
b. Контрол върху ползването	25
c. Общо правило.....	27
2. Принцип на законосъобразност	27
3. Обществен или общ интерес	31
4. Пропорционалност и свързаните с нея въпроси (справедлив баланс, обезщетение, свобода на преценка)	33
a. Фактори от процесуален характер.....	34
b. Избор на мерки.....	36
c. Материално-правни въпроси, свързани с проверката за справедлив баланс	36
d. Въпроси, засягащи жалбоподателя.....	38
e. Обезщетение за намесата в собствеността като елемент на справедлив баланс..	39
C. Позитивни задължения на държавите членки	43
1. Хоризонтален ефект – намеса от страна на частни лица	46
2. Компенсаторни мерки.....	47
3. Изпълнително производство	48
D. Връзка между чл. 1 от Протокол № 1 и други членове на Конвенцията	51
1. Член 2	51
2. Член 3	51
3. Член 4	52
4. Член 6	52
5. Член 7	54
6. Член 8	56
7. Член 10.....	58
8. Член 11.....	58
9. Член 13.....	58
10. Член 14.....	59
III. Специфични въпроси	63

A. Наеми и контрол на наемите	63
B. Дела за социално подпомагане.....	67
C. Банкови дела	71
D. Данъчно облагане	75
E. Териториално-устройствено планиране.....	77
F. Конфискация на имущество, придобито от престъпна дейност	78
G. Реституция на имущество.....	82
H. Държавни дружества.....	86
I. Мерки за строги икономии	88
J. Право на Европейския съюз	90
Индекс на решенията.....	92

Бележка към читателите

Настоящото ръководство е част от поредицата Ръководства за съдебна практика, публикувани от Европейския съд по правата на човека (наричан по-долу „Съдът“, „Европейският съд“ или „Съдът в Страсбург“), за да се информират практикуващите юристи за основните решения, постановени от него. Това конкретно ръководство анализира и обобщава практиката на Съда по член 1 от Протокол № 1 от Европейската конвенция за правата на човека (наричана по-долу „Конвенцията“ или „Европейската конвенция“). Тук читателите ще намерят ключовите принципи в тази област и относимите прецеденти.

Цитираната съдебна практика е избрана сред водещите, важните и/или скорошните решения.*

Решенията на Съда служат не само за решаване на делата, образувани пред Съда, но по-общо за изясняване, гарантиране и разработване на правилата, установени от Конвенцията, като по този начин допринасят за спазването от страна на държавите на ангажиментите, поети от тях като Договарящи страни (*Ireland v. the United Kingdom*, § 154, *Jerónovičs v. Latvia* [GC], § 109).

Така мисията на системата, създадена от Конвенцията, е да решава в общ интерес въпроси от обществения ред, като по този начин повишава стандартите за защита на правата на човека и разширява съдебната практика по правата на човека в цялата общност на държавите по Конвенцията (Konstantin Markin Russia [GC], 30078/06, § 89, ECHR 2012 г.). Всъщност, Съдът подчертава ролята на Конвенцията като „конституционен инструмент на европейския обществен ред“ в областта на правата на човека (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [GC], § 156, и по-скорошното, *N.D. and N.T. v. Spain* [GC], nos. 8675/15 and 8697/15, § 110, 13 February 2020).

Настоящото ръководство съдържа препратки към ключови думи за всеки цитиран член на Конвенцията и Допълнителните протоколи към нея. Правните въпроси, които се разглеждат във всяко отделно дело, са обобщени в *Списък с ключови думи*, избрани от речника на термините, взети (в повечето случаи) директно от текста на Конвенцията и Протоколите към нея.

Базата данни HUDOC на практиката на Съда позволява да се извършват търсения по ключови думи. Търсенето по тези ключови думи дава възможност за намиране на група документи с подобно правно съдържание (мотивите и заключенията на Съда във всяко дело са обобщени чрез ключовите думи). Ключови думи за отделни дела можете да намерите, като кликнете върху етикета „Case Details“ в HUDOC. За допълнителна информация относно базата данни HUDOC и ключовите думи, вж. *Ръководството за ползване на HUDOC*.

* Съдът постановява своите решения на един от двата официални езика (английски или френски) на Съда и на Европейската комисия по правата на човека. Освен ако не е посочено друго, всички препратки са към решение по същество, постановено от Камара на Съда. Съкращението „(dec.)“ означава, че цитатът е на друг вид решение на Съда, а „[GC]“ – че делото е разглеждано от Голямата камара. Решенията на Камара, които не са окончателни при публикуването на тази актуализация, са отбелязани със звездичка (*).

I. Въведение

Член 1 от Протокол № 1 – Право на собственост

“1. Всяко физическо или юридическо лице има право мирно да се ползва от своите притежания. Никой не може да бъде лишен от своите притежания освен в интерес на обществото и съгласно условията, предвидени в закона и в общите принципи на международното право.

2. Предходните разпоредби не накърняват по никакъв начин правото на държавите да въвеждат такива закони, каквито сметнат за необходими за осъществяването на контрол върху ползването на притежанията в съответствие с общия интерес или за осигуряване на плащането на данъци или други постъпления или глоби.“

Ключови думи в HUDOC

Позитивни задължения (P1-1)

Притежания (П1-1-1) – Мирно ползване на притежания (П1-1-1) – Намеса (П1-1-1) – Лишаване от собственост (П1-1-1); Обществен интерес (П1-1-1) – Предвидено в закона (П1-1-1); Достъпност (П1-1-1); Предвидимост (П1-1-1); Гаранции срещу злоупотреба (П1-1-1) – Общи принципи на международното право (П1-1-1)

Контрол върху ползването на собствеността (П1-1-2): Общ интерес (П1-1-2) – Осигуряване на плащането на данъци (П1- 1-2) – Осигуряване на плащането на постъпления или глоби (П1-1-2)

1. Настоящото ръководство има за цел да предостави информация на практикуващите юристи относно най-важните решения по темата, постановени от Европейския съд по правата на човека („Съдът“) от създаването му до днес. То излага ключовите принципи, развити в практиката на Съда, заедно с относимите прецеденти. Цитираната съдебна практика обхваща водещите, важните и най-скорошните решения.

2. Решенията на Съда в Страсбург всъщност служат не само за решаване на делата, образувани пред Съда, но в по-общ план, за изясняване, гарантиране и развитие на нормите, установени от Европейската конвенция за правата на човека („Конвенцията“), като по този начин допринасят за спазването от страна на държавите на техните задължения, които са поели като Договарящи страни (*Ireland v. the United Kingdom*, § 154). Така мисията на системата на Конвенцията е да решава в общ интерес въпроси, възникващи на плоскостта на обществения ред, повишавайки по този начин стандартите за защита на правата на човека и разпространявайки практиката по правата на човека в общността на държавите членки по Конвенцията (*Konstantin Markin*

v. Russia [GC], § 89).

3. Член 1 от Протокол № 1 гарантира правото на собственост. В *Marckx v. Belgium*, §§ 63-64 Съдът заявява за първи път, че:

“... Като признава, че всеки има право на мирно ползване на притежанията си, член 1 по същество гарантира правото на собственост. Това е ясното впечатление, оставено от думите „притежание“ и „ползване на собствеността“ (на френски: “biens”, “propriété”, “usage des biens”); *travaux préparatoires* (бел. официалните протоколи) от своя страна потвърждават това недвусмислено: авторите непрекъснато говорят за „право на собственост“, за да опишат предмета на последващите проекти, които са предшествениците на настоящия чл. 1. Всъщност правото на разпореждане със собствеността представлява традиционен и основен аспект на правото на собственост...

Вторият параграф на чл. 1 въпреки това дава разрешение на Договарящите страни „да въвеждат такива закони, каквито сметнат за необходими за осъществяването на контрол върху ползването на притежанията в съответствие с общия интерес“. По този начин този параграф определя Договарящите страни като еднолични съдии за „необходимостта“ от такъв закон... Що се отнася до „общия интерес“, в някои случаи той може да подтикне законодателя да „контролира ползването на собствеността“ (...)

II. Общи въпроси

A. Приложимост на член 1 от Протокол № 1 – „притежания“

Член 1 от Протокол № 1 – Право на собственост

“1. Всяко физическо или юридическо лице има право мирно да се ползва от своите притежания. ...”

Ключови думи в HUDOC

Притежания (П1-1-1) – Мирно ползване на притежания (П1-1-1)

1. Понятие за „притежания“

4. Понятието „притежания“ в първата част на чл. 1 от Протокол № 1 е автономно, като обхваща както „съществуващи притежания“, така и имущество, включително вземания, по отношение на които жалбоподателят може да твърди, че има поне „легитимно очакване“. „Притежанията“ включват права „*in rem*“ и „*in personam*“. Терминът обхваща недвижима и движима собственост и други имуществени интереси.

а. Автономно значение

5. Понятието „притежание“ има автономно значение, което е независимо от формалната класификация във вътрешното право и не се ограничава до собствеността върху физически блага: някои други права и интереси, съставляващи активи, също могат да се разглеждат като „права на собственост“ и по този начин като „притежание“ за целите на тази разпоредба. Въпросът, който трябва да бъде разгледан във всеки отделен случай, е дали обстоятелствата по делото, разгледани като цяло, са предоставили на жалбоподателя материално-правен интерес, защитен от чл. 1 от Протокол № 1 (*Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC], § 63; *Öneryıldız v. Turkey* [GC], § 124; *Broniowski v. Poland* [GC], § 129; *Beyeler v. Italy* [GC], § 100; *Iatridis v. Greece* [GC], § 54; *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy* [GC], § 171; *Fabris v. France* [GC], §§ 49 и 51; *Parrillo v. Italy* [GC], § 211; *Bélané Nagy v. Hungary* [GC], § 76; *Elif Kizil v. Turkey*, § 61).

6. Фактът, че вътрешното право на една държава не признава определен интерес като „право“ или дори „право на собственост“, не е пречка задължително въпросният интерес при определени обстоятелства да се разглежда като „притежание“ в рамките на значението на чл. 1 от Протокол № 1 (*Depalle v. France* [GC], § 68, по отношение на отменяемо и несигурно право на ползване на публична собственост поради давност; *Öneryıldız v. Turkey* [GC], § 129, по отношение на имуществения интерес на жалбоподателя от неговото незаконно жилище). Дългогодишната търпимост от страна на властите също е предоставила права на собственост на жалбоподатели по отношение на спорен терен (*Kosmas and Others v. Greece*, §§ 68-71). Освен това вътрешното право, разпореждащо отчуждаване на парцел земя при определени условия с право на обезщетение, се смята за създаващо имуществен интерес (*Kutlu and Others v. Turkey*, § 58).

7. Съдът може да вземе предвид вътрешното право, действащо към момента на твърдяната намеса, ако нищо не предполага, че този закон противоречи на предмета и

целта на чл. 1 от Протокол № 1 (*Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, § 31). Например, незаконните строежи могат при определени обстоятелства могат да се разглеждат като „притежания“ (*Ömürdiz v. Turkey* [GC], § 127; *Depalle v. France* [GC], § 85, вж. предходния параграф; *Brosset-Triboulet and Others v. France* [GC], § 71; *Keriman Tekin and Others v. Turkey*, §§ 42-46), особено ако вътрешното право приема, че те са обекти на правото на собственост (*Иванова и Черкезов срещу България*, § 68). По този начин признаването на имуществен интерес от националните съдилища е от голямо, макар и не решаващо, значение при преценката на Съда (*Broniowski v. Poland* [GC], §§ 130-131).

8. Фактът, че право на собственост може да бъде отменяемо при определени обстоятелства, не създава пречка то да се смята за „притежание“, защитено от чл. 1, поне до неговата отмяна (*Bélané Nagy v. Hungary* [GC], § 75; *Krstić v. Serbia*, § 83; *Čakarević v. Croatia*, § 52; *Moskal v. Poland*, § 40; *Grobelny v. Poland*, § 58). Например в *Beyeler v. Italy* [GC], §§ 104-105, Съдът констатира съществуването на имуществен интерес, защитен от чл. 1 от Протокол № 1, въпреки че договорът за закупуване на картина бил признат за нищожен от националните власти на основание, че жалбоподателят е притежавал картината в продължение на няколко години, че е бил смятан *de facto* от властите като притежаващ имуществен интерес в нея и че е получил обезщетение (вж. също по-долу главата за случаите на социално подпомагане). По същия начин Съдът е приел и че договорът за обществена поръчка може да представлява „притежание“ по смисъла на Протокола, дори ако договорът впоследствие е бил анулиран (*Kurban v. Turkey*, §§ 64-65).

9. По отношение на нематериалните активи, Съдът взема предвид по-конкретно дали въпросното правно положение поражда финансови права и интереси и следователно има икономическа стойност. По този начин той разглежда например интелектуална собственост като търговски марки, авторски права и патенти (*Melnychuk v. Ukraine* (dec.); *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC], §§ 72, 76 и 78; *Tokel v. Turkey*, § 56; *AsDAC v. the Republic of Moldova*, § 24), или лицензи за ползване на собственост по определен начин (като лицензи за сервиране на алкохолни напитки или разрешение за риболов, *Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden*, § 53; *Alatulkkila and Others v. Finland*, § 66; *O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland*, § 89) като представляващи „притежания“, както и изключителното право на ползване на интернет домейните, регистрирани на името на дружество (*Paeffgen GmbH v. Germany* (dec.)).

b. Защитени „притежания“

10. Чл. 1 от Протокол № 1 се прилага само за съществуващите „притежания“ на дадено лице (*Marckx v. Belgium*, § 50; *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC], § 64).

11. Така жалбоподател може да твърди нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 само доколкото оспорваните решения са свързани с негови „притежания“ по смисъла на тази разпоредба. „Притежанията“ могат да бъдат „съществуващи притежания“ или активи, включително предявени претенции, по отношение на които жалбоподателят може да твърди, че има поне „легитимно очакване“ да възникнат такива права (*Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, § 31; *J.A.Pye (Oxford) Ltd and J.A.Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom* [GC], § 61; *Von Maltzan and Others v. Germany* (dec.) [GC], § 74 (c); *Kopecký v. Slovakia* [GC], § 35 (c)).

12. Обратно, очакването за признаване на имуществено право, което не е могло да бъде упражнявано ефективно, не се смята за „притежание“ по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1. Същото се отнася и за условно искане, което е погасено поради неизпълнение на условието (*Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany* [GC], §§ 82-83; *Gratzinger*

and Gratzingerova v. the Czech Republic (dec.) [GC], § 69; *Kopecký v. Slovakia* [GC], § 35(c); *Malhous v. the Czech Republic* (dec.) [GC]; *Nerva and Others v. the United Kingdom*, § 43; *Stretch v. the United Kingdom*, § 32; *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy* [GC], § 172) (вж. по-долу в конкретния контекст на реституция на отчуждена собственост).

13. Не може да се твърди, че може да възникне правно очакване, когато има спор относно правилното тълкуване и прилагане на вътрешното законодателство и впоследствие твърденията на жалбоподателя се отхвърлят от националните съдилища (*Kopecký v. Slovakia* [GC], § 50; и *Çiftçiler Joint Stock Company and Others v. Turkey* (dec.), § 82, в контекста на някога законно отчуждено имущество, което след изминаване на дълъг период от време вече не се използва в обществен интерес).

14. Лице, което се оплаква от нарушаване на правото му на собственост, трябва преди всичко да докаже, че такова право е съществувало (*Pištorová v. the Czech Republic*, § 38; *Des Fours Walderode v. the Czech Republic* (dec.); *Zhigalev v. Russia*, § 131). Закрепването и признаването на дадено право на собственост е задача на националната правна система и жалбоподателят трябва да установи точното естество на правото в националното законодателство и правото му да се ползва от него. Решение, с което Конституционният съд е обявил даден законодателен акт за противоконституционен, но е отложил прилагането му, не създава легитимни очаквания за периода преди влизането в сила на съдебното решение (*Dobrowolski and Others v. Poland* (dec.), § 28).

15. Когато има спор относно това дали жалбоподателят има имуществен интерес, който отговаря на условията за защита съгласно чл. 1 от Протокол № 1, Съдът е длъжен да определи правното положение на жалбоподателя (*J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom* [GC], § 61). Съдът не намира имуществен интерес, достатъчен да представлява „притежание“, в случай, в който ликвидацията на имуществото на бащата на жалбоподателката е настъпила много преди установяването на нейния произход *Wysowska v. Poland* (dec.), §§ 51-52).

16. От друга страна, когато националните съдилища са потвърдили завещанието на съпруга на жалбоподателката, впоследствие жалбоподателката е приела наследството на съпруга си в нотариална форма и след това е регистрирала прехвърленото ѝ имущество в поземления регистър, Съдът смята, че имущественият интерес на жалбоподателката да наследи съпруга си е от такова естество и признат в достатъчна степен, че да представлява „притежание“ (*Molla Sali v. Greece* [GC], §§ 128-132).

i. Легитимни очаквания

17. При определени обстоятелства „легитимно очакване“ за получаване на актив може също да се ползва от защитата на чл. 1 от Протокол № 1 (*Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, § 31; *a contrario Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (dec.) [GC], § 73).

18. За да може едно „очакване“ да бъде „легитимно“, то трябва да има по-конкретно естество от обикновено очакване и да се основава на законова разпоредба или правен акт като съдебно решение, отнасящ се до въпросния имуществен интерес (*Kopecký v. Slovakia* [GC], §§ 49-50; *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy* [GC], § 173; *Saghinadze and Others v. Georgia*, § 103; *Ceni v. Italy*, § 39; *Béláné Nagy v. Hungary* [GC], § 75).

19. Понятието за „легитимно очакване“ в контекста на чл. 1 от Протокол № 1 първо е развито от Съда в *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland*, § 51. В това дело

Съдът констатира, че възниква "легитимно очакване", когато е издадена виза за проектиране и строителство, на базата на която дружествата жалбоподатели са закупили земя с цел нейното застрояване. Разрешението за строеж, което не може да бъде отменено от органа, отговарящ за устройството на територията, е „съставна част от собствеността на дружествата - жалбоподатели“ (пак там, § 51; *Stretch v. the United Kingdom*, § 35, по отношение на упражняването на възможността за подновяване на дългосрочен наем; и *Ceni v. Italy*, § 43, по отношение на сключен предварителен договор за покупка на апартамент, платената пълна цена и встъпване във владение на апартамента от страна на жалбоподателя). В тази категория случаи „легитимното очакване“ се основава на разумно обосновано позоваване на правен акт, който има солидна законова основа и който се отнася до имуществени права (*Kopecký v. Slovakia* [GC], § 47).

20. Друг аспект на понятието „легитимно очакване“ е илюстриран в *Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, § 31. Въз основа на поредица от решения на Касационния съд, Съдът приема, че жалбоподателите могат да твърдят, че са имали „легитимно очакване“, че техните вземания, произтичащи от морски произшествия, ще бъдат определени в съответствие с общото право в областта на деликтната отговорност, съгласно което такива вземания възникват веднага щом е настъпила вредата. Идентифицираното тук „легитимно очакване“ само по себе си не представлява собственост; то е свързано с начина, по който претенцията, квалифицирана като „актив“, ще бъде третирано съгласно вътрешното право (*Draon v. France* [GC], § 70; *Maurice v. France* [GC], §§ 67-69). По подобен начин в *Uzan and Others v. Turkey*, § 193, Съдът констатира, че непълнолетните жалбоподатели имат легитимно очакване, попадащо в понятието „притежание“, след като националният съд е признал правоспособността им да придобиват определени права чрез наследяване и дарение.

21. Напротив, не може да се твърди, че възниква легитимно очакване, когато има спор относно правилното тълкуване и прилагане на вътрешното право и впоследствие твърденията на жалбоподателя са отхвърлени от националните съдилища (*Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC], § 65; *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy* [GC], § 173; *Bélané Nagy v. Hungary* [GC], § 75; *Karachalios v. Greece* (dec.), § 46; *Radomilja and Others v. Croatia* [GC], § 149). Последващи законодателни изменения на съответната разпоредба също сами по себе си показват, че предишната правна уредба е била погрешна (*Galakvoščius v. Lithuania* (dec.), §§ 42 и 59-60). Това дело се отнася до отказа на властите да върнат на жалбоподателя депозита, който той е платил, за да се кандидатира на общински избори.

22. Не възникват легитимни очаквания в ситуация, в която жалбоподателят разчита само на факта, че членовете на ответното правителство са направили политически изявления, благоприятни за исканията за реституция на жалбоподателя (*Bata v. Czech Republic* (dec.), § 77), или на програмно изявление в закон, отнасящо се до бъдещ закон, който в крайна сметка не е приет (*Zamoyski-Brisson v. Poland* (dec.), § 78).

23. В жалби, отнасящи се до претенции, различни от тези, свързани със съществуващи „притежания“, изискването, че обстоятелствата по делото, разгледани като цяло, дават на жалбоподателя право на материално-правен интерес, е разгледано по различни начини в практика на Съда (*Bélané Nagy v. Hungary* [GC], § 76). Например, в редица дела Съдът изследва съответно дали жалбоподателите са имали „претенция, която е достатъчно установена, за да се счита за изпълняемо право“ (*Gratzinger u Gratzingerova v. The Czech Republic* (dec.) [GC], § 74); дали са демонстрирали, че съществува „установимо право съгласно вътрешното социално законодателство“ (*Stec and Others v. The United Kingdom* (dec.) [GC], § 51); или дали съответните лица са изпълнили „законовите условия, предвидени във вътрешното законодателство за отпускане на

някаква конкретна форма на обезщетения“ (*Richardson v. the United Kingdom* (dec.), § 17).

24. Практиката на Съда не предполага съществуването на „действителен спор“ или „защитима претенция“ като критерий за определяне дали има „легитимно очакване“, защитено от чл. 1 от Протокол № 1, както в контекста на определяне на приложимостта на чл. 6 от Конвенцията в нейния граждански аспект към производството по дадено дело (*Kopecký v. Slovakia* [GC], §§ 50 and 52; (*Draon v. France* [GC], § 68). Следователно, съществуването на претенции, обхванати от понятието „притежание“ по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1 и приложимостта на чл. 6 § 1 към производството, за което е оплакването, не са необходимо свързани. Фактът, че жалбоподателите не са имали легитимно очакване да им бъде възстановено имуществото съгласно материалноправните разпоредби на вътрешното право, е достатъчен, за да се изключи прилагането на чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията спрямо обстоятелствата по делото. В същото време това не е достатъчно, за да се изключи заключение, че след като възникне действителен и сериозен спор относно съществуването на права на собственост, гаранциите по чл. 6 § 1 ще станат приложими (*Kopecký v. Slovakia* [GC], § 52; *J.S. and A.S. v. Poland*, § 51).

25. В обобщение, независимо от многообразието на изразите в съдебната практика, отнасящи се до изискването за вътрешно правно основание, обуславящо имуществен интерес, тяхното общо звучене може да бъде обобщено, както следва: за признаване на „притежание“, състоящо се от „легитимно очакване“, жалбоподателят трябва да има „установимо право, което, прилагайки принципа, посочен в параграф 52 от *Kopecký v. Slovakia* [GC] (вж. следващата глава за претенции и задължения по съдебни решения), трябва да бъде поне установен в достатъчна степен материално-правен имуществен интерес съгласно националното право (*Bélané Nagy v. Hungary* [GC], § 79).

с. Различни видове „притежания“ и други имуществени интереси

і. Претенции и задължения по съдебни решения

26. За да може дадена претенция да бъде смятана за „актив“, попадаща в обхвата на чл. 1 от Протокол № 1, ищецът трябва да установи, че има достатъчно основание в националното право, например когато има трайна съдебна практика на националните съдилища, които го потвърждават (*Kopecký v. Slovakia* [GC], § 52; *Plechanow v. Poland*, § 83; *Vilho Eskelinen and Others v. Finland* [GC], § 94; *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC], § 65; *Haupt v. Austria* (dec.), § 47; *Radomilja and Others v. Croatia* [GC], § 142). Когато това е направено, концепцията за „легитимно очакване“ може да влезе в действие (*Draon v. France* [GC], § 65).

27. Що се отнася до предявени права, понятието „легитимно очакване“ се отнася и до начина, по който претенцията, квалифицирана като „актив“, ще бъде третирана съгласно вътрешното право, и по-конкретно до разчитане на факта, че трайната съдебна практика на националните съдилищата ще продължи да се прилага по същия начин (*Kopecký v. Slovakia* [GC], § 48).

28. За разлика от това Съдът изключва приложимостта на понятието „легитимно очакване“ към установена претенция, която не би могла да бъде успешна, поради предвидима законодателна намеса (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society v. the United Kingdom*, § 69).

29. Условна претенция, която отпада в резултат на неизпълнението на условието, не представлява притежание за целите на чл. 1 от Протокол № 1 (*Kopecký v. Slovakia* [GC],

§ 35; *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany* [GC], § 83; *Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (dec.) [GC], § 69).

30. Задължение по съдебно решение, което е установено в достатъчна степен, за да подлежи на изпълнение, представлява „притежание“ (*Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, § 59; *Burdov v. Russia*, § 40; *Gerasimov and Others v. Russia*, § 179; *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*, § 45; *Streltsov and other “Novocherkassk military pensioners” cases v. Russia*, § 58). За разлика от това, задължение по съдебно решение, което не е окончателно и следователно не подлежи на незабавно плащане, не може да се смята за „установено в достатъчна степен, за да подлежи на изпълнение“, и съответно не представлява „притежание“.

31. Нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 във връзка с чл. 14 от Конвенцията може да възникне, когато условието е дискриминационно (*Zeibek v. Greece*, §§ 45-46). Претедирани наследствени права, които се отнасят до различия в третирането, се смятат за „притежания“ (*Marckx v. Belgium*, §§ 52-55; *Fabris v. France* [GC], §§ 52-55).

ii. Дружествени дялове и други финансови инструменти

32. Като общ принцип дружествен дял с икономическа стойност, заедно с различни права, свързани с него, които дават възможност на акционера да упражнява влияние върху дадено дружество, може да се смята за „притежание“ (*Olczak v. Poland* (dec.), § 60; *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, § 91; *Шестти май инженеринг ООД и други срещу България*, § 77). Това включва също косвена претенция към активите на дружеството, включително правото на дял в тези активи в случай на неговото прекратяване, но също така и други свързани права, особено право на глас и правото на влияние върху поведението и политиката на дружеството (*Company S. and T. v. Sweden*, решение на Комисията; *Reisner v. Turkey*, § 45; *Marini v. Albania*, § 165).

33. По принцип обаче акционерите не могат да се разглеждат като жертви на действия и мерки, засягащи техните дружества (*Agrotexim and Others v. Greece*, §§ 65-66; *Olczak v. Poland* (dec.), § 57); *Lekić v. Slovenia* [GC], § 111; *Albert and Others v. Hungary* [GC], § 124; *Papachela and AMAZON S.A. v. Greece*, § 37), освен при изключителни обстоятелства. Въпреки това, в *Albert and Others v. Hungary* [GC], § 134, Съдът потвърждава, че действията, засягащи правата на акционерите, се различават от мерките или производства, засягащи дружеството, тъй като както естеството на тези действия, така и предполагаемият им ефект оказват влияние върху законните права на акционерите както пряко, така и лично, и надхвърлят просто нарушаването на техните интереси в дружеството, като нарушават тяхната позиция в управленската структура на дружеството (*Olczak v. Poland* (dec.), § 58; *Albert and Others v. Hungary* [GC], §§ 131-133 в което се споменават редица дела, при които Съдът имплицитно е приел статута на жертва на акционера жалбоподател; вижте също *Project-Trade d.o.o. v. Croatia*, §§ 44-45).

34. Съдът е установил две ситуации, в които мярката засяга дружеството, които представляват изключение от общия принцип, изключващ статута на жертва на акционерите (*Albert and Others v. Hungary* [GC], § 124; *Papachela and AMAZON S.A. v. Greece*, § 37). В тези ситуации Съдът може да реши да пробие корпоративния воал „отвътре“, казано на езика на Международния съд на ООН („МС“) (*Lekić v. Slovenia* [GC], § 111; *Albert and Others v. Hungary* [GC], § 138). С други думи, той може да реши, че акционер може да претендира да е жертва съгласно чл. 34 от Конвенцията в резултат на действия, насочени към имуществото на дружеството.

35. Първото изключение е ситуация, при която дружеството и нейните акционери са толкова тясно идентифицируеми помежду си, че се смята за изкуствено да се прави разграничение между тях (*KIPS DOO and Drekalović v. Montenegro*, § 87). Това може да се види в дела, заведени от акционери на малки или семейни дружества или кооперации, особено когато едноличен собственик на дружеството се оплаква от мерките, предприети по отношение на неговото дружество („Глас Надежда“ ЕООД и Анатоли Еленков срещу България, § 40; *Papachela and AMAZON S.A. v. Greece*, § 37), или когато всички акционери на малка кооперация са подали жалба до Съда като жалбоподатели или когато един акционер в семейна фирма е подал жалба по Конвенцията, докато останалите акционери поне не са възразили срещу това. В това отношение Съдът подчертава в *Ankarcrona v. Sweden* (dec.), че причината за приемане на статут на жертва в такива случаи е, че не е имало риск от различия в мненията между самите акционери или между акционерите и борда на директорите по отношение на това има ли нарушение на правата по Конвенцията или какъв е най-подходящия начин за реакция при такова нарушение (*Albert and Others v. Hungary* [GC], §§ 136-137).

36. Вторият тип ситуация, при която Съдът може да пренебрегне отделната юридическа правосубектност на дружеството и да позволи на неговите акционери да подават жалби относно мярка, засягаща дружеството, се отнася до наличието на изключителни обстоятелства, по-конкретно когато е ясно установено, че е невъзможно за дружество да подаде жалба пред институциите по Конвенцията чрез органите, създадени съгласно неговия учредителен акт, или в случай на ликвидация – чрез неговите ликвидатори (*Agrotexim and Others v. Greece*, § 66; *Lekić v. Slovenia* [GC], § 111; *CDI Holding Aktiengesellschaft and Others v. Slovakia* (de.), § 4; *Meltex Ltd and Movsesyan v. Armenia*, § 66; *Vesel and Loyka v. Slovakia* (de.); *G.J. v. Luxembourg*, § 24; *Feldman and Shviansky Bank*, §§ 28-29; *Vladimirova v. Russia*, §§ 40-41). В делата, попадащи в тази група, самото съществуване на мерки за външен надзор или контрол по отношение на въпросното дружество обикновено се разглежда като важен фактор, но не и единствения (*Albert and Others v. Hungary* [GC], §§ 124, 138-139 и 143).

37. Тежестта е върху акционерите да докажат, че длъжностно лице, на което е възложена задачата да се грижи за интересите на дружеството, не е било в състояние или не е искало да повдигне въпросните оплаквания нито на национално ниво, нито пред Съда в Страсбург (*Agrotexim and Others v. Greece*, § 70; *Vesel and Loyka v. Slovakia* (dec.); *Albert and Others v. Hungary* [GC], § 144). При условия на евентуалност, акционерът следва да докаже, че жалбата по Конвенцията се отнася до въпрос като такъв за отстраняването на редовен управител и назначаването на особен представител, по отношение на който е имало различно мнение между последния и акционерите, или се отнася за различни действия на представляващия, засягащи интересите на акционерите (*Credit and Industrial Bank v. the Czech Republic*, § 51; ; „Кембароу ММ5“ АД срещу България (dec.); *Капитал банк“ АД срещу България* (dec.); *Международна банка за търговия и развитие“ АД и други срещу България*, §§ 90-92; *G. J. v. Luxembourg*, §§ 23-24; *Feldman and Slovyansky Bank*, §§ 28-29). Във всяко дело въпросът е бил такъв, че потенциалното му въздействие би могло да има сериозен ефект върху положението на акционерите пряко (*S.p.r.l. ANCA and Others v. Belgium* (dec.)) или непряко (*G. J. v. Luxembourg*, § 24). Акционерите трябва да дадат важни и убедителни причини, доказващи, че е практически или ефективно невъзможно дружеството да подаде жалба пред институциите по Конвенцията чрез органите, създадени съгласно неговия учредителен договор, и че следователно трябва да им бъде позволено да подадат оплакването от името на дружеството (*Albert and Others v. Hungary* [GC], §§ 144-145).

38. Прилагайки тези общи принципи, Съдът постановява в *Albert and Others v. Hungary* [GC], че акционерите, за които се твърди, че са загубили контрол над банките си, когато държавата ги е поставила под надзор след финансовата криза, не могат да се смятат за жертви на оспорените действия насочени срещу дружествата. На първо място, макар реформата да е засегнала значително банките и техните регулаторни органи, нейният ефект върху правата на акционерите жалбоподатели е бил инцидентен и косвен. Не е имало изкуствено размиване на правото им на глас или директно анулиране на акциите. Размерът на индивидуалните дялови участия на жалбоподателите не им позволява да контролират никоя от банките и влиянието им като група, която не е консолидирана с каквото и да било споразумение, е било фрагментирано и слабо (пак там, §§ 154-155). На второ място, за обществените банки, имащи многобройни акционери и изцяло делегирано управление, не е установено да са „толкова тясно идентифицирани“ с жалбоподателите. Точният процент акции, които жалбоподателите може да са притежавали в двете банки, не е дефинитивен (пак там, § 157). И на последно място, не е имало изключителни обстоятелства, които да възпрепятстват банките да се обърнат към Съда от собствено име: банките са останали работещи; жалбоподателите, които колективно са притежавали мнозинства при гласуване, са могли да насочат банките към това да заведат съдебно производство от тяхно име; реформата и решенията на надзорните органи са били подложени на съдебен контрол; и няма доказателства за неправилен натиск върху банките в това отношение (пак там, §§ 159-164).

39. Според Съдът неговите констатации не изглеждат в противоречие със стандарта, установен в регулаторния контекст на много от държавите-членки на Съвета на Европа, типичен с предвиждането на доста строги инвазивни мерки по отношение на банки и подобни институции, тъй като недостатъчното регулиране на този сектор се смята за способно да доведе до сериозни системни рискове за съответните икономики (пак там, § 167). Съществува обаче ограничение за това до къде могат да стигнат държавите членки, когато се опитват да регулират банковия сектор (вж. например *Project-Trade d.o.o. v. Croatia* в раздел „Банкови дела“).

40. В *Lekić v. Slovenia* [GC], § 111, Съдът пояснява, че общите принципи, установени в *Agrotexim and Others*, са били прилагани многократно, когато се разглеждат претенции на акционери, които трябва да бъдат идентифицирани с дружества за целите на статута на „жертва“ – т.е. „отвътре“ (също *Albert and Others v. Hungary* [GC], § 138). Линията на практиката в *Agrotexim* обаче не може да бъде пренесена директно към дела, касаещи отпадане на самостоятелността на дружество с ограничена отговорност в интерес на неговите кредитори – или „отвън“. В ситуации, когато дружество с ограничена отговорност е използвано само като фасада за измамни действия от страна на неговите собственици или управители, пренебрегването на самостоятелността на юридическото лице може да бъде подходящо решение за защита на правата на неговите кредитори, включително държавата, и не е погрешно като такова (*Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia*, § 877). Освен това по дела, заведени от кредитори на държавни дружества с ограничена отговорност или банки, Съдът е констатирал нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 поради отказа на държавата ответник да плати дълг на оспореното дружество или банка, криещи се зад самостоятелността на юридическото лице *Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], §§ 114-15). В това отношение Съдът се позовава на следните фактори: дали държавата е отклонила корпоративните средства в ущърб на дружеството, а неговите акционери не действали като несвързани лица (съгласно принципа “arm's length”) в отношенията си с дружеството или са действали по друг начин, злоупотребявайки с корпоративната форма (*Lekić v. Slovenia*

[GC], § 111).

41. И на последно място, чл. 1 от Протокол № 1 се разпростира и върху ценни книжа, които могат да се търгуват на капиталовия пазар, прехвърлят се от един приносител на друг и чиято стойност може да варира в зависимост от редица фактори (*Mamatas and Others v. Greece*, § 90). Въпреки това се смята, че държавна облигация „със специално предназначение“ или „стокова“ облигация, първоначално предвиждаща правото за получаване на автомобил в натура и впоследствие обект на рамково законодателство в периода непосредствено след ратификацията на Конвенцията и след това, не обхваща правото на придобиване на собственост (*Grishchenko v. Russia* (dec.)).

iii. Професионална клиентела

42. Съдът признава, че права, сходни на правата на собственост, съществуват в случаи, касаещи професионални практики, при които чрез собствената си работа жалбоподателите са изградили клиентела, която в много отношения има характер на частно право и представлява имущество и следователно притежание по смисъла на първото изречение на чл. 1 от Протокол № 1 (*Lederer v. Germany* (dec.); *Buzescu v. Romania*, § 81; *Wendenburg and Others v. Germany* (dec.); *Olbertz v. Germany* (dec.); *Döring v. Germany* (dec.); *Iatridis v. Greece* [GC], § 54; *Van Marle and Others v. the Netherlands*, § 41; *Malik v. the United Kingdom*, § 89; *Rola v. Slovenia*, § 71; за подробен преглед на съдебната практика, *Könyv-Tár Kft and Others v. Hungary*, §§ 31-32).

iv. Лицензи за дейност

43. Лицензът за извършване на дейност представлява притежание; отмяната му е намеса в правото, гарантирано от чл. 1 от Протокол № 1 (*Megadat.com SRL v. Moldova*, §§ 62-63; *Bimer S.A. v. Moldova*, § 49; *Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd. v. Poland*, § 49; *Капитал банк АД срещу България*, § 130; *Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden*, § 53; *Vékony v. Hungary*, § 29; *Fredin v. Sweden (no. 1)*, § 40; *Malik v. the United Kingdom*, § 90).

44. Лиценз за банкова дейност, ефектът от отнемането на който е автоматичното поставяне на банката в принудителна ликвидация, се смята за „притежание“ („*Капитал банк*“ АД срещу България, § 130).

45. Освен това лиценз за национално наземно телевизионно излъчване без разпределяне на честоти на излъчване е лишен от съдържание (*Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy* [GC], § 177).

46. По подобен начин разрешението за улов на свободно плаващи мидени личинки, свързано с обичайното поведение на аквакултурната дейност на жалбоподателя, се смята за „притежание“, а временната забрана за улов на посочените култури се разглежда като ограничение върху такова разрешение (*O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland*, § 89).

v. Бъдещи доходи

47. Чл. 1 от Протокол № 1 не създава право на придобиване на собственост (*Denisov v. Ukraine* [GC], § 137). Бъдещите доходи представляват „притежание“ само ако доходът е спечелен или когато съществува подлежащо на изпълнение вземане спрямо него (*Ian Edgar (Liverpool) Ltd v. the United Kingdom* (dec.); *Wendenburg and Others v. Germany* (dec.); *Levänen and Others v. Finland* (dec.); *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC], § 64; *Denisov v. Ukraine* [GC], § 137).

48. Обратно, обемът на дейност, който се ползва от свободна професия – без фиксиран доход и без гарантиран оборот, и който е обект на рисковете от икономическия живот, не представлява „притежание“ (*Greek Federation of Customs Officers, Gialouris and Others v. Greece*, решение на Комисията).

vi. Интелектуална собственост

49. Чл. 1 от Протокол № 1 се прилага за интелектуалната собственост като такава (*Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC], § 72).

50. Той се прилага за заявление за регистрация на търговска марка дори преди регистрацията на марката (*Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC], § 78) и *a fortiori* за търговски марки (*Kamoy Radyo Televizyon Yayincilik ve Organizasyon A.S. v. Turkey*, § 37), патенти (*Smith Kline and French Laboratories Ltd v. the Netherlands* (dec.); *Lenzing AG v. the United Kingdom*, решение на Комисията; *Tokel v. Turkey*, § 56) и авторски права (*Melnychuk v. Ukraine* (dec.)). Притежателите на авторски права са защитени от чл. 1 от Протокол № 1 (*Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden* (dec.); *SIA AKKA/LAA v. Latvia*, § 41). Правото на публикуване на превод на роман попада в приложното поле на тази разпоредба (*SC Editura Orizonturi SRL v. Romania*, § 70), както и правото на музикални произведения и икономическите интереси, произтичащи от тях, също чрез лицензионно споразумение (*SIA AKKA/LAA v. Latvia*, § 55).

vii. Наем на имущество и право на жилище

51. В някои дела Съдът разглежда наема като имуществен интерес, привличащ защитата на чл. 1 от Протокол № 1 (*Stretch v. the United Kingdom*, §§ 32-35; *Bruncrona v. Finland*, § 79; *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [GC], § 140). В *Di Marco v. Italy*, §§ 48-53, Съдът смята, че легитимните очаквания на жалбоподателя във връзка с имуществени интереси като използването на земя и търговски дейности, свързани с нея, са с достатъчна важност, за да представляват „притежание“ в смисъла на чл. 1 от Протокол № 1.

52. Въпреки това, естеството на правото на жалбоподател на „социален наем“ (“*bail social*”) не представлява „притежание“ съгласно чл. 1 от Протокол № 1 (*Tchokontio Happi v. France*, § 60), тъй като според решението на национално ниво жалбоподателката е трябвало да се ползва от правото да използва апартамент, а не от правото да придобие такъв.

53. В областта на жилищното настаняване често ключов въпрос е дали е приложим чл. 1 от Протокол № 1.

54. В делото *S. v. the United Kingdom* пред Комисията (dec.), жалбоподателката е живяла дълги години във връзка с друга жена, която е наемател в къща, собственост на местната власт. Самата жалбоподателка не е имала право на наем или каквото и да било друго законно право върху тази къща. След смъртта на партньорката ѝ местната власт образува дело срещу жалбоподателката и получава съдебно разпореждане за нейната евикция. Комисията констатира, че не е имало договорна връзка между жалбоподателката и местната власт и че фактът, че жалбоподателката е живяла в къщата за известно време без правно основание, не може да представлява „притежание“ по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1.

55. Що се отнася до съществуването на „притежания“, решението на Комисията по делото *Durini v. Italy* се отнася до твърденията на майка и дъщерите ѝ, че те трябва да имат право да продължат да живеят в семеен замък (принадлежащ на фондация),

въпреки разпореждане в завещанието на покойния им съпруг и баща, датиращо от 1918 г. и предвиждащо това право да бъде предоставено на най-възрастния потомък от мъжки пол. Комисията постановява, че правото на лице да живее в замък, на който то не е собственик, не е „притежание“ по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1 и следователно тази разпоредба не е приложима за случая.

56. В контекста на вътрешно разселените лица („ВРЛ“) Съдът е сметнал, че дори при липса на регистрирано право на собственост, продължаващото владение от страна на жалбоподателя на вила в продължение на повече от 10 години – предвид неговия добросъвестен характер, както и явната толерантност и приемане от страна на властите на различни правни актове, потвърждаващи правата на разселените лица в жилищния сектор и установяващи солидни гаранции за тяхната защита – представлява „притежание“ за целите на чл. 1 от Протокол № 1 (*Saghinadze and Others v. Georgia*, §§ 104-108).

57. В *Hamer v. Belgium*, § 76, процесната сграда, построена без разрешение за строеж, е съществувала двадесет и седем години преди националните власти да регистрират нарушението. Властите продължават да проявяват търпимост още десет години преди да наредят разрушаването ѝ. Съдът смята, че имущественият интерес на жалбоподателката от ползването на нейния ваканционен дом, за който жалбоподателката и преди това баща ѝ са плащали данъци, е бил установен в достатъчна степен и сериозен, така че да представлява материален интерес и следователно „притежание“.

58. По подобен начин в *Keriman Tekin and Others v. Turkey*, §§ 40-43, Съдът смята, че къща, построена без разрешение, представлява „притежание“, като се има предвид, че жалбоподателят се е ползвал от нея в продължение на известно време, без е бил обезпокояван по отношение на нейната незаконност.

59. В *Elif Kizil v. Turkey*, §§ 67-69, Съдът отбелязва, че жалбоподателката е придобила валидно правото на собственост върху имот, който е вписан в имотния регистър. Въпреки последващото му прехвърляне в държавната хазна, нейното право на собственост никога не е било официално отменено и тя е продължила да се ползва с притежанието му още 28 години и да плаща данъци. Предвид търпимостта на властите в продължение на толкова дълго време, имуществените права на жалбоподателката представляват „притежание“.

60. В делото *Valle Pierimpiè Società Agricola S.P.A. v. Italy*, §§ 47-51, отнасящо се до риболовно производствено съоръжение, разположено в лагуна в провинция Венеция, дружеството жалбоподател е притежавало официално право на собственост върху имота, регистрирано от нотариус и вписано в имотните регистри. То би могло да намери своето легитимно очакване в практиката, датираща от 15-ти век, да се дава право на собственост на риболовните долини и да се проявява търпимост към продължителното им заемане и използване. Жалбоподателят е плащал данък върху собствеността на Вале Пиеримпие, ползвал е обекта и е действал като собственик, без властите да са предприели действия. Обектът е бил основата за дейността на дружеството, печалбата, която дружеството е получавало от него, е била основният му източник на доход и докато имотът не е бил включен в общественото морско владение, дружеството е имало легитимно очакване да може да продължи да извършва тази дейност. Поради това Съдът постановява, че тези обстоятелства дават на дружеството жалбоподател право на материален интерес, защитен от чл. 1 от Протокол № 1.

61. Освен това в *Chiragov and Others v. Armenia* [GC], Съдът постановява, че „правото на ползване“ на жилищни постройки и земя – както временно, така и за неопределен

срок, представлява „притежание“, тъй като е силно и защитено право, което представлява материален икономически интерес (§ 147). Това е особено важно в постсъветския контекст, когато правото на собственост върху парцел под сграда не върви автоматично с правото на собственост върху самата сграда (*Maharramov v. Azerbaijan*, § 53). Съгласно съветската правна система гражданите имат право да притежават жилищни постройки, но нямат частна собственост върху земя, която се смята за държавна собственост (*Chiragov and Others v. Armenia* [GC], § 146; вж. също *Tkachenko v. Russia*, § 7, където намиращата се под сградата и прилежащата земя принадлежи на общината). Съответно „правото на ползване“ е единственото право на собственост върху земя, което дадено лице може да придобие. Впоследствие са предприети имуществени реформи, но в някои ситуации остават несигурности относно съществуването на правата на собственост на жалбоподателите.

62. При липса на надлежен документ, удостоверяващ право на собственост, жалбоподателите трябва да предоставят други документални доказателства в подкрепа на имуществения си интерес по отношение земята. Например в *Maharramov v. Azerbaijan* жалбоподателят успява да докаже „правото на ползване“ на земята, върху която е построен магазинът му, като показва, че е плащал данък върху собствеността за парцела под сградата. Съдът постановява, че жалбоподателят е бил поне „законен ползвател“ на въпросната земя по силата на собствеността си върху намиращия се там недвижим имот, с възможност за прехвърляне на земята в негова собственост в бъдеще (§ 54). За разлика от това в *Arsimikov and Arsemikov v. Russia*, жалбоподателите не могат да докажат претенция към съответната земя, тъй като не са представили никакви доказателства в подкрепа на претенцията си (§ 49) (вж. също „Унищожаване на имущество в ситуации на международен или вътрешен въоръжен конфликт“).

63. И на последно място, жилищната помощ за държавни служители също представлява „притежание“, ако лицето има право на такава помощ (*Nechayeva v. Russia*, §§ 40-41), дори ако точната сума е оспорена. Съдът смята, че намаляването на размера на надбавката, непредвидено от руското законодателство, поради бюджетни съображения, е незаконно. Той също така постановява, че жалбоподателката не е могла валидно да приеме по-ниска сума, като се има предвид, че такава възможност не е предвидена в закона (пак там, § 48).

viii. Социалноосигурителни обезщетения/пенсии

64. В по-старата практика на органите по Конвенцията се смята, че плащането на задължителни вноски за социалноосигурителни схеми от всякакъв вид създава право, защитено съгласно чл. 1 от Протокол № 1, само когато е налице пряка връзка между размера на направените вноски и присъдените обезщетения (*Müller v. Austria*, решение на Комисията, стр. 49). В противен случай жалбоподателят няма в който и да било момент определяем и изискуем дял във фонда (*G. v. Austria* решение на Комисията, стр. 86; *Kleine Staarman v. the Netherlands*, решение на Комисията, стр. 166).

65. Въпреки това, в редица по-късни дела Съдът последователно постановява, че дори социалноосигурително обезщетение в схема, независеща от вноски, може да представлява притежание за целите на чл. 1 от Протокол № 1 (*Bucheň v. the Czech Republic*, § 46; *Koua Poirrez v. France*, § 37; *Wessels-Bergervoet v. the Netherlands* (dec.); *Van den Bouwhuijsen and Schuring v. the Netherlands* (dec.)).

66. Несигурността относно приложимостта на тази разпоредба към социалноосигурителните обезщетения в крайна сметка е изяснена в делото *Stec and Others v. the United Kingdom* (dec.) [GC], §§ 47-56. Съдът отбелязва, че в повечето

държави съществува широк спектър от социалноосигурителни обезщетения, предназначени да предоставят вземания, които възникват по право. Обезщетенията се финансират по най-различни начини: някои се изплащат с вноски в определен фонд; някои зависят от осигурителния стаж на лицето; много от тях се плащат от общото данъчно облагане въз основа на законово определен статут. Предвид разнообразието от методи за финансиране и взаимния характер на обезщетенията в повечето системи за социално подпомагане, вече не е оправдано да се твърди, че само обезщетенията, финансирани от вноски в определен фонд, попадат в обхвата на чл. 1 от Протокол № 1. Освен това изключването на обезщетения, плащани от общото данъчно облагане, би означавало да се пренебрегне фактът, че много лица при този последен тип система също допринасят за нейното финансиране чрез плащане на данък.

67. В съвременната демократична държава много хора през целия си живот или част от него са напълно зависими за оцеляването си от социални осигуровки и социални помощи. Много национални правни системи признават, че такива лица се нуждаят от известна степен на сигурност, и предвиждат обезщетения да бъдат изплащани – в зависимост от изпълнението на условията за допустимост – по право. Когато дадено лице има защитимо право съгласно националното законодателство на социални обезщетения, важноста на този интерес следва да бъде отразено и чрез приемане, че чл. 1 от Протокол № 1 е приложим (*Stec and Others v. the United Kingdom* (dec.) [GC], § 51; *Moskal v. Poland*, § 39; *Andrejeva v. Latvia* [GC], § 77).

68. Чл. 1 от Протокол № 1 не налага никакво ограничение на свободата на Договарящите страни да решават дали изобщо да въведат и каква форма на социалноосигурителна схема или да избират вида или размера на обезщетенията, които да предоставят по такава схема (*Sukhanov and Ilchenko v. Ukraine*, § 36; *Kolesnyk v. Ukraine* (dec.), §§ 89 и 91; *Fakas v. Ukraine* (dec.), §§ 34, 37-43, 48; *Fedulov v. Russia*, § 66). Ако обаче една Договаряща страна има в сила законодателство, предвиждащо изплащането по право на социално обезщетение – независимо дали има условие за предварителното плащане на вноски – това законодателство трябва да се смята за генериращо имуществен интерес, попадащ в обхвата на чл. 1 от Протокол № 1 за лица, отговарящи на неговите изисквания (*Stec and Others v. the United Kingdom* (dec.) [GC], § 54).

69. Законодателството, предвиждащо изплащане на пенсия за възраст, независимо дали има условие за вноски, генерира имуществен интерес, попадащ в обхвата на този член, за тези, които отговарят на неговите изисквания (*Carson and Others v. the United Kingdom* [GC], § 64).

70. Когато въпросното лице не изпълнява (*Bellet, Huertas and Vialatte v. France* (dec.), § 5) или престане да изпълнява законовите условия, предвидени във вътрешното право, за отпускане на някаква конкретна форма на обезщетение или пенсия, няма намеса в правата по чл. 1 от Протокол № 1 (*Rasmussen v. Poland*, § 71), когато условията са се променили, преди жалбоподателят да е придобил право на конкретно обезщетение (*Richardson v. the United Kingdom* (dec.), § 17). Когато спирането или намаляването на пенсия не се дължи на никакви промени в собствените обстоятелства на жалбоподателя, а на промени в закона или неговото прилагане, това може да доведе до намеса в правата по чл. 1 от Протокол № 1 (*Bélané Nagy v. Hungary* [GC], § 86). Освен това за чл. 1 от Протокол № 1 е констатирано, че е приложим в случай, когато на жалбоподателката е наредено да върне добросъвестно получени обезщетения, на основание на административно решение и когато властите са допуснали грешка (*Čakarević v. Croatia*, §§ 54-65).

71. В *Gaygusuz v. Austria*, § 41, Съдът констатира, че правото на подпомагане при

извънредни обстоятелства – социално обезщетение, свързано с плащането на вноски в осигурителния фонд за безработица, е имуществено право за целите на чл. 1 от Протокол № 1, доколкото е предвидено в приложимото законодателство. В *Klein v. Austria*, § 57, е отбелязано, че правото на пенсия, дължима от пенсионна схема на адвокат, е свързано с плащането на вноски, и когато такива вноски са направени, не може да бъде отказано плащане на заинтересованото лице. По този начин вноските в пенсионен фонд могат при определени обстоятелства и съгласно националното законодателство да създадат право на собственост (*Kjartan Ásmundsson v. Iceland*, § 39; *Apostolakis v. Greece*, §§ 28 и 35; *Bellet, Huertas and Vialatte v. France* (dec.); *Skórkiewicz v. Poland* (dec.)). За повече подробности вж. главата за Дела за социално подпомагане по-долу.

72. В делото *Fedulov v. Russia*, §§ 70-72, Съдът също постановява, че отговарянето на условията от страна на лице с увреждания да получава безплатни лекарства (лекарства за рак) представлява „легитимно очакване“, така че чл. 1 от Протокол № 1 е приложим.

ix. Унищожаване на имущество в ситуации на международен или вътрешен въоръжен конфликт – необходимото ниво на доказване

73. В случаи, когато жалбоподателите се оплакват от разрушаване на къщите им в контекста на въоръжени конфликти, Съдът приема претенцията за собственост въз основа на извлечения от опис на жилищата, издаден от градската администрация след нападението, по отношение на което е оплакването (*Kerimova and Others v. Russia*, § 293) В *Damayev v. Russia*, §§ 108-111, той смята, че жалбоподател, който се оплаква от разрушаването на дома си, трябва да представи поне кратко описание на въпросния имот. Като допълнителни примери за *prima facie* доказателства за собственост или пребиваване в имот, Съдът е приел документи като право на собственост върху земя или имот, извлечения от имотни или данъчни регистри, документи от местната администрация, планове, снимки и разписки за поддръжка, както и доказателства на доставки на поща, показания на свидетели или други относими доказателства ((*Prokopovich v. Russia*, § 37; *Elsanova v. Russia* (dec.)). Освен това т.нар. технически паспорти, разглеждани като „инвентарно-технически документи“, се смятат за непряко доказателство за правото на собственост върху къщи и земя (*Chiragov and Others v. Armenia* [GC], §§ 140-141). Като цяло, ако жалбоподател не представи никакви доказателства за право на собственост или пребиваване, неговите оплаквания относно унищожаването на това имущество са обречени на неуспех, тъй като Съдът може да не бъде убеден, че разполага с достатъчно доказателства, за да приеме, че съответното имущество съществува и че то попада в обхвата на „притежанията“ на жалбоподателя (*Sargsyan v. Azerbaijan* [GC], § 183; *Lisnyy and Others v. Ukraine and Russia* (dec.), §§ 26-27) (вж. също раздела за Наем на имущество и право на жилище по-горе).

74. В делото *Doğan and Others v. Turkey*, което се отнася до принудителното изселване на селяни в район в извънредно положение в югоизточна Турция и отказа да им бъде позволено да се върнат в продължение на няколко години, ответното правителство повдига възражението, че някои от жалбоподателите не са представили актове за собственост, удостоверяващи, че са притежавали имоти в селото. Съдът смята, че не е необходимо да се решава дали, при липса на актове за собственост, жалбоподателите имат права на собственост съгласно вътрешното право. Въпросът е по-скоро дали цялостните икономически дейности, извършвани от жалбоподателите, представляват „притежание“, попадащо в обхвата на чл. 1 от Протокол № 1. Отговаряйки положително на въпроса, той отбеляза, че е безспорно, че всички жалбоподатели живеят в село Бойдаш до 1994 г. Въпреки че нямат регистрирана собственост, те или са построили собствени къщи в земите на своите предци, или са живели в къщи, собственост на бащите им, и са обработвали земята, принадлежаща на последните; те

са имали безспорни права върху общите земи в селото, като пасището и горската земя, и са се прехранвали от животновъдство и дърводобив. Всички тези икономически ресурси и приходите, които жалбоподателите са получавали от тях, са квалифицирани като „притежание“ за целите на чл. 1 от Протокол № 1 (пак там, § 139).

75. В обобщение, от жалбоподателите се изисква да предоставят *prima facie* доказателства в подкрепа на своите оплаквания по чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията относно унищожаване на имущество в контекста на въоръжен конфликт.

х. Човешки ембриони

76. Като се има предвид икономическият и имуществен характер на чл. 1 от Протокол № 1, човешките ембриони не могат да бъдат сведени до „притежания“ по смисъла на тази разпоредба (*Parrillo v. Italy* [GC], § 215).

В. Намеса в правото на мирно ползване на собствеността

1. Подход на „трите правила“

77. След като Съдът е убеден, че чл. 1 от Протокол № 1 е приложим към обстоятелствата по делото, той пристъпва към анализ по същество на обстоятелствата, за които е подадено оплакване.

78. Чл. 1 от Протокол № 1 съдържа три отделни правила. Първото правило, което е изложено в първото изречение на първия параграф и е от общ характер, определя принципа на мирно ползване на притежанията. Второто правило, съдържащо се във второто изречение на първия параграф, включва само лишаване от „притежания“ и го прави предмет на определени условия. Третото правило, изложено във втория параграф, признава, че Договарящите страни имат право, наред с другото, да контролират ползването на собствеността в съответствие с общия интерес (*Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, § 61; *Iatridis v. Greece* [GC], § 55; *J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A.Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom* [GC], § 52; *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC], § 62; *Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], § 98; *Immobiliare Saffi v. Italy* [GC], § 44; *Broniowski v. Poland* [GC], § 134; и *Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia* [GC], § 93).

79. Трите правила не са „отделни“ в смисъл, че не са несвързани помежду си: второто и третото правило се отнасят до конкретни случаи на намеса в правото на мирно ползване на собственост и следователно трябва да се тълкуват в светлината на общия принцип, изложен в първото правило (*Former King of Greece and Others v. Greece* [GC], § 50; *Brunçrona v. Finland*, § 65; *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC], § 62) (за повече подробности вж. подглавите за Лишаване от имущество, Контрол върху ползването или Общо правило).

80. За да се смята за съвместима с чл. 1 от Протокол № 1, намесата трябва да отговаря на определени критерии: тя трябва да е съобразена с принципа за законосъобразност и да преследва легитимна цел, чрез средства, разумно пропорционални на преследваната цел (*Beyeler v. Italy* [GC], §§ 108-114).

81. Този подход структурира метода на Съда за разглеждане на дела, когато е убеден, че чл. 1 от Протокол № 1 е приложим (вж. главата относно Приложимост на чл. 1 от Протокол № 1). Състои се от редица последователни стъпки, при които се разглеждат следните въпроси: Налице ли е намеса в правото на жалбоподателя на мирното ползване на неговите „притежания“? Ако да, намесата представлява ли лишаване от

собственост? Ако не, отнася ли се за контрол върху ползването на собствеността? Ако мерките, които са засегнали правата на жалбоподателя, не могат да бъдат квалифицирани нито като лишаване, нито като контрол върху ползването на собственост, може ли Съдът да тълкува фактите по делото в светлината на общия принцип на зачитане на мирното ползване на „притежания“?

82. В преобладаващия брой случаи, ако Съдът установи, че намесата не е предмет на предвидени от закона условия или не е преследвала обществения интерес или легитимна цел, той констатира нарушение на Конвенцията само по тази причина и не намира за необходимо да пристъпва към анализ за пропорционалността на мерките, по отношение на които е оплакването (*Simonyan v. Armenia*, §§ 25-26; *Vijatović v. Croatia*, § 58; *Gubiyev v. Russia*, § 83; *Димитрови срещу България*, §§ 52-56; и *Bock and Palade v. Romania*, §§ 58-65; и *Kasilov v. Russia**, § 52) (за повече подробности вж. разделите за Принцип за законосъобразност и Обществен или общ интерес).

83. В някои, макар и редки случаи обаче Съдът оставя един от тези въпроси отворен и продължава разглеждането на делото в аспекта за пропорционалността (*Megadat.com SRL v. Moldova*, § 67, и *Ünspeđ Paket Servisi SaN. Ve TiC.A.Ş. срещу България*, § 43) (за повече подробности вж. раздела за Пропорционалност и свързаните с нея въпроси (справедлив баланс, обезщетение, свобода на преценка)).

84. След като Съдът бъде убеден, че е имало намеса в правата на жалбоподателя, той проверява във всеки случай към коя категория принадлежи намесата, по отношение на която е оплакването. Ако собствеността на жалбоподателя е погасена съгласно разпоредбите на вътрешното право, той ще разгледа случая съгласно второто изречение на първия параграф, т.е. като лишаване от „притежания“. Лишаването от „притежания“ обхваща редица ситуации, независимо от това как те са квалифицирани съгласно вътрешното право, когато дадено право бъде отнето по същество.

85. Мерки, по-малко инвазивни от отчуждаването, могат да бъдат квалифицирани от Съда като „контрол върху ползването на собствеността“. В определени случаи трябва да се постави тънка граница между мерки, които се квалифицират като контрол върху ползването на собствеността, и такива, които представляват лишаване от собственост. Същото важи и по отношение на разграничението, което трябва да се направи между контрола върху ползването на собствеността и мерките, разгледани от Съда съгласно първия общ принцип за мирно ползване на „притежанията“. Като цяло, колкото по-малко инвазивна е мярката, толкова повече тя се поддава на анализ съгласно първия (общия) принцип, а не в аспекта за контрол върху ползването.

86. Сходни мерки могат да бъдат квалифицирани по различен начин от Съда (напр. в *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, §§ 62-64, заповед за отчуждаване, комбинирана със забрана за строителство за значителен период от време, е анализирана като контрол върху ползването на собствеността, докато подобни мерки са разгледани по общия принцип в делата *Phocas v. France*, § 52; *Iatridis v. Greece* [GC], § 55; *Katte Klitsche de la Grange v. Italy*, § 40; *Pialopoulos and Others v. Greece*, § 53. По същия начин в *Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, § 34, погасяването на претенции за обезщетение чрез законодателна намеса е разгледано като лишаване от собственост, докато в *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece* Съдът разглежда същия вид мярка по първото правило на чл. 1 от Протокол № 1.

87. В някои случаи е по-трудно за Съда да квалифицира дадена мярка или поредица от мерки като лишаване или като контрол върху ползването на собствеността, главно защото не може лесно да бъде приравнена на мерки, квалифицирани в съществуващата практика, или защото поредицата от мерки се състои от различаващи се решения, принадлежащи към отделни отрасли на вътрешното право. В такива случаи той вероятно ще анализира обстоятелствата по делото в светлината на общия принцип на първото изречение на чл. 1 от Протокол № 1. Това ще се отнася по-конкретно за

ситуации, при които не само едно решение, а комбинация от различни мерки/решения са засегнали собствеността на жалбоподателя (*Đokić v. Bosnia and Herzegovina*, §§ 55-56 – при правно валиден договор за покупко-продажба по отношение на апартамент и жалбоподател, регистриран като собственик, не може да му бъде възстановен апартаментът; и *Matos e Silva, Lda., and Others v. Portugal*, § 85 – при липса на официално решение за отчуждаване, ограниченията върху правото на собственост произтичат от намалената способност за разпореждане с нея и от вредите, причинени от факта, че е било предвидено отчуждаване; но жалбоподателите продължават да обработват земята). В случай, в който жалбоподателите се оплакват, че техните права са били нарушени поради несъответствието между оценките на пазарната стойност на отчужденото имущество за целите на определянето на обезщетението и за целите на данъка върху наследството по отношение на същото имущество, отчуждаването и данъчното облагане са разгледани поотделно и не е констатирано нарушение. Въпреки това, комбинираният ефект от двете мерки е разгледан съгласно първото правило и това води до констатиране на нарушение (*Jokela v. Finland*, §§ 61-65).

88. В такива случаи, въпреки че мерките нямат един и същ правен ефект и имат различни цели, Съдът обикновено смята, че те трябва да бъдат разглеждани заедно в светлината на общия принцип на зачитане на мирното ползване на „притежанията“ (*Matos e Silva, Lda., and Others v. Portugal*, §§ 84-85).

89. Трудността при квалифицирането на дадени мерки като контрол върху ползването или като попадащи под общия принцип личи и във факта, че в някои случаи Съдът не посочва изрично коя част от чл. 1 от Протокол № 1 прилага по делото (*Papamichalopoulos v. Greece*, § 46) или изрично оставя въпроса отворен (*Lavrechov v. the Czech Republic*, § 43; *Denisova and Moiseyeva v. Russia*, § 55; *Ünsped Paket Servisi SaN. Ve TiC.A.Ş. срещу България*, §§ 39-40).

90. Съдът, разбира се, ще прилага същите критерии за оценка, независимо от как класифицира намесата. Във всички случаи тя трябва да служи на обществен интерес (вж. главата за Намеса в обществен интерес по-долу), да отговаря на условията, предвидени в закона (вж. главата за Намеса съгласно условията, предвидени в закона, по-долу) и да преминава успешно проверката за справедлив баланс (вж. главата за Пропорционалност и свързаните с нея въпроси по-долу).

91. Производство по гражданскоправен спор между частни страни не ангажира само по себе си отговорността на държавата съгласно чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията (*Ruiz Mateos v. the United Kingdom*, решение на Комисията, стр. 268 и 275; *Gustafsson v. Sweden* [GC], § 60; *Skowroński v. Poland* (dec.); *Kranz v. Poland* (dec.); *Eskelinen v. Finland* (dec.); *Tormala v. Finland* (dec.); *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd and Others v. Georgia*, § 310). Самият факт, че държавата чрез своята съдебна система предоставя форум за решаване на частноправен спор не поражда намеса на държавата в правата на собственост съгласно чл. 1 от Протокол № 1 (*Kuchař and Štis v. the Czech Republic*, решение на Комисията), дори ако материално-правният резултат от решение, постановено от граждански съд, води до загуба на определени „притежания“. Част от задълженията на държавите по чл. 1 от Протокол № 1 обаче е поне да създадат минимална законодателна рамка, включително подходящ форум, позволяващ на тези, които твърдят, че е нарушено правото им, да отстояват своите права ефективно и да гарантират прилагането им. Ако не го направи, държавата ще бъде в сериозно неизпълнение на задължението си да защитава върховенството на закона и да предотвратява произвола (*Kotov v. Russia* [GC], § 117).

92. Компетентността на Съда да проверява дали вътрешното право е тълкувано и прилагано правилно е ограничена и неговата функция не е да заема мястото на националните съдилища. По-скоро неговата роля е да гарантира, че решенията на тези съдилища не са произволни или явно необосновани (*Anheuser-Busch Inc. v. Portugal*

[GC], § 83). Държавата може да бъде държана отговорна за загуби, причинени от такива решения, само ако те не са в съответствие с вътрешното право или ако са опорочени като произволни или явно необосновани в противоречие с чл. 1 от Протокол № 1 или ако дадено лице е било произволно и несправедливо лишено от собственост в полза на друго (*Bramelid and Malmström v. Sweden*, решение на Комисията, *Dabić v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* (dec.); *Vulakh and Others v. Russia*, § 44).

93. Само по изключение Съдът е приел решение на граждански съд за намеса, тъй като условията за изпълнението му са били толкова негъвкави, че са наложили прекомерна тежест върху страна (*Milhau v. France*, §§ 48-53). Това е така и когато апартамент, закупен от жалбоподателката въз основа на фалшифицирани документи, сочещи, че е закупен като част от приватизационна схема, впоследствие е отнет от нея от страна на общината, като Съдът смята, че предметът на спора и приложимите материалноправни разпоредби съдържат значителни елементи от публичното право и въвличат държавата в нейното регулаторно качество (*Gladysheva v. Russia*, §§ 52-59). По подобен начин в *Zhidov and Others v. Russia*, §§ 94-95, Съдът констатира, че съдебните разпореждания, издадени в производство между частни страни, представляват „намеса“, тъй като преследват обществен интерес. В *SIA AKKA/LAA v. Latvia*, §§ 58-59, решение, постановено в производство, свързано със защитата на интелектуалната собственост на автори, които са възложили на организацията жалбоподател да управлява авторските права върху техните музикални произведения, се смята за намеса, тъй като ограничава правото на организацията жалбоподател да сключва свободно договори във връзка с излъчването на музика.

а. Лишаване от собственост

94. Когато правата на жалбоподателя са отнети по силата на закон, Съдът ще разгледа оплакванията на жалбоподателя съгласно второто правило, което визира в частност лишаване от собственост.

95. В *The Holy Monasteries v. Greece*, §§ 60-61, Съдът постановява, че законова разпоредба, която автоматично дава на държавата ползването и притежаването на определено имущество, е имало за последица прехвърлянето на пълната собственост върху въпросната земя на държавата и представлява лишаване от „притежания“.

96. Лишаване от „притежания“ може да възникне и в ситуации, когато не е имало официално решение за лишаване от индивидуалните права, но въздействието върху „притежанията“ на жалбоподателя чрез набор от различни мерки, прилагани от властите, е толкова голяма, че те могат да бъдат приравнени към отчуждаване. За да определи дали е имало лишаване от „притежания“, Съдът не трябва да се ограничава до проверка дали е имало лишаване от собственост или формално отчуждаване. Той трябва да погледне отвъд привидното и да проучи реалността на ситуацията по жалбата. Тъй като Конвенцията има за цел да гарантира права, които са „практически и ефективни“, трябва да се установи дали тази ситуация представлява *de facto* отчуждаване (наред с други решения, *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, § 63; *Vasilescu v. Romania*, § 51; *Schembri and Others v. Malta*, § 29; *Brumărescu v. Romania* [GC], § 76; *Depalle v. France* [GC], § 78). В действителност, практиката на Съда по различни членове на Конвенцията показва, че може да се налага да се гледа отвъд външността и буквата на езика и да постави фокус върху реалността на ситуацията (напр., *Arap Bologna v. Malta*, § 83).

97. Например в казус, по който военноморският флот поема владението на земята на жалбоподателите, създава там военноморска база и впоследствие жалбоподателите нито имат достъп до собствеността си, нито могат да я продават, завещават, ипотекират или подаряват, неспособността да извършват разпоредителни сделки по отношение на земята си, разгледана заедно с неуспешните опити за поправка на

ситуацията, води до достатъчно сериозни *de facto* последици за жалбоподателите, така че Съдът да приеме, че тя е била отчуждена, дори при липса на формално решение за отчуждаване (*Papamichalopoulos v. Greece*, §§ 44-46).

98. По дело относно продължаващото задържане на златни монети, конфискувани преди влизането в сила на Протокол № 1, по което решението за връщане на монетите на жалбоподателя, произнесено след влизане в сила на Протокола, впоследствие е отменено, Съдът отбелязва, че фактическото възпрепятстване може да бъде нарушение на Конвенцията точно както правна пречка. Загубата на всякаква възможност за разпореждане с имуществото, разглеждана заедно с неуспеха на направените опити за поправяне на ситуацията, води до достатъчно сериозни последици за жалбоподателя, така че да бъде разглеждана от Съда като *de facto* конфискация (*Vasilescu v. Romania*, §§ 51-54).

99. По дело, по което община издава заповед в рамките на ускорена процедура във връзка със собствеността на земята на дружеството жалбоподател, влиза във физическо владение на тази земя и започва строителство на пътища, като впоследствие е издадено и решение със задна дата, разрешаващо незаконното владение от страна на публични органи, лишава дружество жалбоподател от възможността да получи реституция на земята си. Ефектът от решението представлява лишаване от неговите „притежания“ (*Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy*, § 54). Загубата на 40% и 100% от стойността на парцелите, съчетано с частичната загуба на физически достъп до тях в резултат на изграждането на язовир също се счита за *de facto* отчуждаване (*Aygun v. Turkey*, § 39). Подобно заключение е направено по отношение на незаконно разрушаване на сграда (*Zammit and Vassallo v. Malta*, § 54).

100. Ако Съдът разглежда дадена мярка или набор от мерки като отчуждаване, това обикновено води до задължение на държавата да присъди обезщетение на засегнатия собственик (вж. раздела относно обезщетението за намеса в собствеността като елемент на справедлив баланс).

в. Контрол върху ползването

101. Мерки, квалифицирани от Съда по третото правило като контрол върху ползването, обхващат редица ситуации, включително например следните: отмяна или промяна на условията на лицензи, засягащи развиването на дейност (*Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden*, § 55; *Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd. v. Poland*, § 49; *Bimer S.A. v. Moldova*, §§ 49 и 51; *Megadat.com SRL v. Moldova*, § 65); въвеждане на държавен монопол на пазара на учебници (*Könyv-Tár Kft and Others v. Hungary*, §§ 43 и 59); системи за контрол на наемите (*Mellacher and Others v. Austria*, § 44; *Hutten-Czapaska v. Poland* [GC], § 160; *Anthony Aquilina v. Malta*, § 54; *Bittó and Others v. Slovakia*, § 101); законово спиране на изпълнението на заповеди за повторно влизане във владение по отношение на наематели, които са престанали да плащат наем (*Immobiliare Saffi v. Italy* [GC], § 46); ограничения, наложени по силата на закона върху тавана на наеми, които собствениците на имоти могат да изискват от наематели и безсрочното удължаване на срока на такива договори при същите условия, които собствениците са уговорили свободно при подписването на договора, при възможност за продажба на собствеността, но следвана от наемното правоотношение (*Lindheim and Others v. Norway*, § 75-78; загуба на някои изключителни права върху земя *Chassagnou and Others v. France* [GC], § 74 – задължение за толериране на лов върху земята на жалбоподателите; *Herrmann v. Germany* [GC], § 72); отказ за издаване на официална регистрация на автомобил (*Yaroslavtsev v. Russia*, § 32; *Sildedzis v. Poland*, § 45); налагане на позитивни задължения на собственика на земята (напр. задължително повторно залесяване – *Denev v. Sweden*, решение на Комисията); или квалифициране по силата на закон на земя като такава от горския фонд, със съпътстващите задължения, наложени на собственика (*Ansay and Others v. Turkey* (dec.)).

102. Разрушаването на незаконно построени сгради обикновено се разглежда като контрол върху ползването на собствеността (*Иванова и Черкезов срещу България*, § 69). В *Saliba v. Malta*, § 46, Съдът постановява, че ефектът от разпореждането за разрушаване на напълно незаконен строеж е да върне нещата в положението, в което биха били, ако изискванията на закона не са били пренебрегнати. Въпреки това, в редица случаи мярката за разрушаване представлява наказание и следователно попада под наказателния аспект на чл. 6 от Конвенцията, въпреки че не е имало наказателна присъда (*Hamer v. Belgium*, §§ 59-60). По подобен начин в *Sud Fondi srl and Others v. Italy* (dec.) Съдът постановява, че чл. 7 се прилага за конфискация на незаконно застроена земя и последващо разрушаване на вече построените сгради.

103. Изземването и конфискацията обикновено се приемат от Съда като контрол върху ползването на собствеността, който трябва да се разглежда съгласно втория параграф на чл. 1 от Протокол № 1 въпреки очевидния факт, че те водят до лишаване от „притежание“ (*AGOSI v. the United Kingdom*, § 51; *Raimondo v. Italy*, § 29; *Honecker and Others v. Germany* (dec.); *Riela and Others v. Italy* (dec.); *Imeri v. Croatia*, § 66). Следователно постоянният подход на Съда е, че мярката за конфискация представлява контрол върху ползването на собствеността (*Air Canada v. the United Kingdom*, § 34; *Silickienė v. Lithuania*, § 62; *Aktiva DOO v. Serbia*, § 78). В *S.A. Bio d'Ardennes v. Belgium*, §§ 47-49, задължителното клане на много животни, заразени с бруцелоза, поради няколко нарушения на ветеринарно-санитарните разпоредби, представлява контрол върху ползването.

104. Когато обаче конфискацията на инструмента, с който е извършено престъпление, се отнася до имуществото на трети страни и представлява постоянна мярка, Съдът анализира такива намеси като лишаване от притежание (*Andonoski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, § 36, трайната конфискация на автомобил, използван от трета страна за трафик на мигранти; *B.K.M.Lojustik Tasimacilik Ticaret Limited Sirketi v. Slovenia*, § 48, трайната конфискация на камион на дружество, използван от трета страна за трафик на наркотици; *Yaşar v. Romania*, § 49, трайната конфискация на плавателния съд на жалбоподателя, използван от трето лице за незаконен риболов). В *Aktiva DOO v. Serbia*, § 78, Съдът решава да остави отворен въпроса кое правило е приложимо и констатира, че конфискацията на стоки, внесени от дружеството жалбоподател, законно, но в нарушение на разпоредбите за регистриране, е непропорционална.

105. Дори превантивните мерки за конфискация, наложени при липса на присъда, сами по себе си не представляват нарушение на чл. 1 от Протокол № 1. Приложимостта на презумпцията, че имуществото на лице, заподозряно в принадлежност към престъпна организация, представлява приход от незаконни дейности, ако съответното производство предоставя на собственика разумна възможност да представи позицията си пред властите, не е забранено *per se*, особено ако съдилищата нямат възможност да основават решенията си само на подозрения (*Arcuri and Others v. Italy* (dec.)).

106. Освен това, когато сървърът на жалбоподателя е бил задържан за около седем месеца и половина за целите на наказателно разследване срещу трети страни и преди това е бил използван от него за професионални дейности, Съдът е констатирал, че националните власти не са успели да постигнат необходимия справедлив баланс между преследваната легитимна цел (предотвратяване на безредици или престъпления и защита на правата на другите) и правото на собственост на жалбоподателя (*Пендов срещу България*, §§ 44-51 и 63). Освен това Съдът отбелязва, че властите са могли да копират съответната информация и да върнат сървъра на жалбоподателя, който е бил важен за неговата професионална дейност.

107. И последно, задължението за плащане на съдебни такси - и съответната уредба-са обхванати от член 1, втора алинея от Протокол № 1. Начисляването на съдебни такси на страните по делата има различни цели, включително финансиране на съдебната система и увеличаване на публичните приходи (*Perdigão v. Portugal* [GC], § 61). Въпреки това, в няколко дела, последвали *Perdigão*, Съдът е разгледал съдебно разпореждане за заплащане на разходите на другата страна като намеса в правото на мирно ползване на имущество, което попада в общото правило, изложено в първото изречение на член 1, първи параграф от Протокол № 1. В *Cindrić and Bešlić v. Croatia*, § 92, той допълнително разграничава разходите, свързани със съдебната система, и разходите, направени от спечелилата страна и дължими съгласно правилото „загубилият плаща“, като посочва, че трябва само първите да бъдат включени в понятието „постъпления“ по смисъла на член 2, параграф 2 от Протокол № 1. (*National Movement Ekoglasnost v. Bulgaria*, §§ 69-71) (вж. също под „член 6“).

с. Общо правило

108. Първото правило е от общ характер. Ако намесата в собственическите права не може да бъде квалифицирана по второто или третото правило, се прилага първото правило (така наречената универсална формула).

109. В *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, §§ 64-65, Съдът постановява, че разрешенията за отчуждаване са първа стъпка в процедура, водеща до лишаване от „притежания“, и ги разглежда съгласно първото изречение на първия параграф.

110. В *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, §§ 62 и 68, Съдът разглежда законодателната намеса, с която арбитражното решение е обявено за недействително и неизпълняемо, в контекста на общото правило, и констатира нарушение на правото на собственост на жалбоподателите.

111. Делото *Loizidou v. Turkey* (§§ 61-64) се отнася до достъпа на жалбоподателката до нейния имот в Северен Кипър. Съдът постановява, че оплакването на жалбоподателката не се ограничава до правото на свободно движение и че чл. 1 от Протокол № 1 е приложим. Жалбоподателката продължава да бъде законен собственик на земята. Непрекъснатият отказ на достъп от страна на турските сили е приета за намеса и е констатирано нарушение на правото на собственост на жалбоподателката по общото правило.

112. Мерки като производство за консолидация на земя ((*Prötsch v. Austria*, § 42), градоустройствена политика (*Phocas v. France*, § 52), административно изваждане (*Iatridis v. Greece*[GC], § 55), одобряване на план за земеползване (*Katte Klitsche de la Grange v. Italy*, § 40), и градоустройствена мярка – замразяване на строеж – върху имота на жалбоподателя (*Pialopoulos and Others v. Greece*, § 56) се разглеждат съгласно общия принцип. Твърдяно нарушение на правото на собственост в резултат на анулиране на договора за възлагане на жалбоподателя, което Съдът не може да класифицира в точна категория, е анализирано по подобен начин в светлината на общото правило (*Kurban v. Turkey*, §§ 74 -75).

2. Принцип на законосъобразност

113. Всяка намеса в правата, защитени от чл. 1 от Протокол № 1, трябва да отговаря на изискването за законосъобразност (*Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia* [GC], § 95; *Bélané Nagy v. Hungary* [GC], § 112). Изразът „съгласно условията, предвидени в закона“ относно всякаква намеса в правото на мирно ползване на „притежания“ трябва да се тълкува по същия начин, както изрази „предвидени в закона“ в чл. 8 по отношение на намеса в правата, защитени от тази разпоредба, или „предвидени от закона“, свързан с намеса в правата, защитени съгласно членове 9, 10 и 11 от

Конвенцията.

114. Принципът на законосъобразност е първото и най-важно изискване на чл. 1 от Протокол № 1. Второто изречение на първия параграф позволява лишаване от „притежание“ „съгласно условията, предвидени в закона“, а вторият параграф признава, че държавите имат право да регулират упражняването на правото на собственост чрез въвеждане на „законали“. Още повече, че върховенството на закона, един от основните принципи на едно демократично общество, е присъщо на всички членове на Конвенцията *Lekić v. Slovenia*, § 94; *Iatridis v. Greece* [GC], § 58; *Former King of Greece and Others v. Greece* [GC], § 79; *Broniowski v. Poland* [GC], § 147; *Kurban v. Turkey*, § 76).

115. Наличието на правно основание във вътрешното право само по себе си не е достатъчно, за да се удовлетвори принципът за законосъобразност. Освен това правното основание трябва да има определено качество, а именно трябва да е съвместимо с върховенството на закона и да осигурява свобода от или гаранции срещу произвол (*East West Alliance Limited v. Ukraine*, § 167; *Ünsped Paket Servisi SaN. Ve Ti.C.A.Ş. срещу България*, § 37; *Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia* [GC], § 96; *Yel and Others v. Turkey**, § 89)). В тази връзка трябва да се посочи, че когато говори за „закон“, чл. 1 от Протокол № 1 се позовава на същата концепция като тази, на която Конвенцията се позовава другаде, когато използва този термин – концепция, която включва както законово право, така и съдебната практика (*Špaček, s.r.o., v. the Czech Republic*, § 54). Разнопосочна съдебната практика може да създаде правна несигурност, която е несъвместима с изискванията на върховенството на закона (*Molla Sali v. Greece* [GC], § 153).

116. Принципът за законосъобразност предполага също, че приложимите разпоредби на вътрешното право са достатъчно достъпни, точни и предвидими при прилагането им (*Lekić v. Slovenia*, § 95; *Beyeler v. Italy* [GC] § 109; *Hentrich v. France*, § 42; *Lithgow and Others v. the United Kingdom*, § 110; *Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], § 103; *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy* [GC], § 187; *Hutten-Czapska v. Poland* [GC], § 163; *Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia* [GC], §§ 96-97; *Imeri v. Croatia*, § 69).

117. Що се отнася до достъпността на правото, терминът „закон“ трябва да се разбира в неговия материален, а не формален смисъл. Следователно фактът, че някои разпоредби, свързани с упражняването на правата, защитени съгласно чл. 1 от Протокол № 1, не са публикувани в държавните вестници под формата, предвидена в закона за обнародване на законодателни или регулаторни инструменти, задължителни за гражданите и юридическите лица като цяло, не е пречка такива разпоредби да се разглеждат като закон, ако Съдът е убеден, че те са станали известни на обществеността чрез други средства (*Špaček, s.r.o., v. the Czech Republic*, §§ 57-60).

118. Друго изискване, произтичащо от израза „предвидено в закона“, е предвидимост. Съответният закон трябва да бъде формулиран с достатъчна точност, за да може гражданите да регулират поведението си, като предвиждат до степен, която е разумна при дадените обстоятелства, последиците, които дадено действие може да доведе. Подобни последици не трябва да се предвиждат с абсолютна сигурност, тъй като прекомерната негъвкавост в приложението е нежелателна (*Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy* [GC], § 141). Съответно много закони са повече или по-малко неясни и тяхното тълкуване и прилагане са въпрос на практика (*нак там*, § 141). Нивото на точност, изисквано от вътрешното право – което в никакъв случай не може да предвиди всяка евентуалност – зависи в значителна степен от съдържанието на разглеждания закон, областта, която той е създаден да покрива, както и броя и правното положение на неговите адресати. (*нак там*, § 142).

119. Един закон все пак може да удовлетвори изискването за предвидимост, дори ако

заинтересованото лице трябва да получи подходящи правни консултации за оценка на последиците, до които дадено действие може да доведе. Това важи особено за лицата, упражняващи професионална или търговска дейност, които са свикнали да действат с висока степен на предпазливост, когато упражняват професията си. В тази връзка от тях може да се очаква да полагат специални грижи при оценката на рисковете, свързани с такава дейност (*Lekić v. Slovenia* [GC], § 97).

120. Съдът може да констатира, че изискването за предвидимост не е изпълнено, ако прилагането или тълкуването на законодателството е неочаквано, прекалено широко или граничещо с произвол. Например в *Lelas v. Croatia*, жалбоподателят, военнослужещ, работещ за Министерството на отбраната, се оплаква от забавяне на изплащането на специална надбавка, на която е имал право, за причината за неизплащането на която се е обърнал към своя командващ офицер. Командващият офицер е попитал своя началник, който се е свързал с Генералния щаб на Хърватските въоръжени сили и в крайна сметка е информирал жалбоподателя, че претенциите му за надбавки не са оспорени и че те ще бъдат изплатени, когато бъдат налични средства. Тъй като надбавките остават неизплатени, жалбоподателят завежда съдебен иск. Националният съд отхвърля жалбата му като погасена по давност. Той твърди, че само началникът на Централния финансов отдел на Министерството на отбраната е могъл да признае задължението, като по този начин прекъсне давностния срок. Националният съд обаче не посочва нито една законова разпоредба, която би могла да се тълкува като основание за констатацията му. Следователно начинът, по който националният съд е тълкувал и прилагал приложимото вътрешно право, не е бил предвидим за жалбоподателя, който е могъл разумно да очаква, че изявленията на неговия командир, че претенциите му не са оспорени и че ще последва плащане по тях, когато бъдат отпуснати средства, представлява признание на задължение, което може да прекъсне давностния срок (пак там, §§ 77-78).

121. В *Nešić v. Montenegro*, §§ 52-53, Съдът констатира, че лишаването на жалбоподателя от собственост и неплащането на обезщетение от страна на държавата са в противоречие със закона, тъй като в законодателната рамка относно отчуждаването на крайбрежни земи липсва яснота. Не е ясно какво всъщност означава отчуждаване в този контекст. Въпреки че жалбоподателят е загубил право на собственост върху двата си разположени на морския бряг парцела *ex lege*, изглежда, че все още не е било извършено официално отчуждаване и са били необходими допълнителни процедури за формализиране на правото на собственост на държавата, както и за определяне на обезщетението. Приложимото вътрешно право не дава подробности за това кога и дали изобщо формалното отчуждаване на земя е задължително. Дори изглежда възможно съгласно закона изобщо да не се случи такова, в който случай жалбоподателят няма да получи обезщетение, което противоречи на други закони.

122. Изискването за предвидимост често се преплита с изискванията за липса на произвол и процесуални гаранции. По този начин правна норма е „предвидима“, когато предоставя мярка за защита срещу произволна намеса от страна на властите. Следователно всяка намеса в мирното ползване на притежанията трябва да бъде придружена от процесуални гаранции, предоставящи на съответното физическо или юридическо лице разумна възможност да представи позицията си пред компетентните органи с цел ефективно оспорване на мерките, нарушаващи правата, гарантирани от тази разпоредба. За да се установи дали това условие е изпълнено, трябва да се направи цялостен преглед на приложимите съдебни и административни производства (*Lekić v. Slovenia* [GC], § 95; *Jokela v. Finland*, § 45; *Капитал банк АД срещу България*, § 134; и *Stolyarova v. Russia*, § 43; *Project-Trade d.o.o. v. Croatia*, § 82).

123. В *Markus v. Latvia*, § 75, Съдът постановява, че наказването с конфискация е незаконно, тъй оспорената вътрешна разпоредба се характеризира с неяснота и непредвидимост, тя не осигурява необходимите процесуални гаранции и не предоставя защита срещу произвол. Делото се отнася до допълнително наказание – конфискация на имущество. Националният съд обаче не посочва имуществото, което трябва да бъде конфискувано и вместо това прилага мярката към цялото имущество, собственост на жалбоподателя. Освен това има несигурност и противоречива съдебна практика относно възможността на първоинстанционния съд да определи обхвата на конфискацията. Съдът постановява, че когато разпоредбата оставя такава несигурност относно компетентността на първоинстанционния съд, тя не може да се смята за предвидима и не осигурява защита срещу произвол. Това може също сериозно да попречи на възможността на дадено лице да представи ефективно своята позиция пред съда. Освен това задължителният характер на наказанието конфискация е лишил съответните жалбоподатели от всякаква възможност да аргументират своите позиции и от всякакви перспективи за успех. И на последно място, точният обхват на наказанието, определен в досъдебната фаза на производството с решение, което е предназначено да служи на различна цел, не може да се разглежда като предоставящ на лицето разумна възможност да представи позицията си пред компетентни органи (пак там, § 73).

124. В делото *Kemal Bayram v. Turkey*, §§ 52-73, жалбоподателят се оплаква от загубата на собственост върху два парцела земя, които е закупил през 1977 г. и които през 1986 г. са вписани като принадлежащи на Хазната в резултат на реорганизацията на поземления регистър от 1985 г. Жалбоподателят, който е живял в Германия по времето, когато се е осъществило вписването на парцелите като публична собственост, се оплака, че не е могъл да оспори тази мярка, тъй като не е бил информиран за нея. Той се явява и разбира за нея през 2004 г., когато давността за оспорване на вписването вече е изтекла. Съдът намира, че държавата не е постигнала справедлив баланс между конкуриращите се интереси в този случай.

125. В контекста на чл. 6 от Конвенцията принципът на върховенството на закона и идеята за справедлив съдебен процес изключват, освен при непреодолими съображения за обществен интерес, намеса на законодателя в правораздаването, предназначена да повлияе на съдебното решаване на спор (*Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, § 49; *National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society v. the United Kingdom*, § 112; *Zielinski and Pradal and Gonzalez and Others v. France* [GC], § 57; *Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. and Others v. Italy*, § 76). Независимо от това, когато се разглеждат съгласно чл. 1 от Протокол № 1, законите с обратен ефект, за които е установено, че представляват законодателна намеса, все пак съответстват на изискването за законосъобразност на чл. 1 от Протокол № 1 (*Maggio and Others v. Italy*, § 60, *Arras and Others v. Italy*, § 81; *Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. and Others v. Italy*, § 104; *Tokel v. Turkey*, § 76). Мерки за контрол върху ползването, приложени по силата на закони, приети *post factum*, пораждащи намесата, не са незаконосъобразни като такива (*Saliba v. Malta*, §§ 39-40), ако тези закони не са били приети специално с цел въздействие на изхода на отделно дело. Нито Конвенцията, нито протоколите към нея пречат на законодателя да се намесва в съществуващи договори с обратен ефект (*Mellacher and Others v. Austria*, § 50; *Bäck v. Finland*, § 68).

126. Въпреки това, при определени обстоятелства прилагането с обратна сила на законодателство, чието действие е да лиши някого от съществуващо „имущество“, което е част от негово „притежание“, може да представлява намеса, която може да наруши справедливия баланс между изискванията на общия интерес от една страна и защитата на правото на мирно ползване на „притежания“, от друга страна (*Maurice*

v. France [GC], §§ 90 и 93). Това се отнася и за дела, в които спорът е между частни лица и самата държава не е страна в производството (*Kamoy Radyo Televizyon Yayincilik ve Organizasyon A.S. v. Turkey*, § 40).

127. Принципът за законосъобразност предполага също задължение на държавата или на друг публичен орган да се съобразява със съдебни разпореждания или решения срещу нея (*Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy*, § 56; вж. главата за изпълнително производство по-долу).

3. Обществен или общ интерес

128. Всяка намеса на публичен орган в мирното ползване на „притежания“ може да бъде оправдана, само ако служи на легитимен обществен (или общ) интерес (*Bélané Nagy v. Hungary* [GC], § 113; *Lekić v. Slovenia* [GC], § 105).

129. Съдът констатира, че следните цели попадат в понятието за обществен интерес по смисъла на тази разпоредба: премахване на социалната несправедливост в жилищния сектор (*James and Others v. the United Kingdom*, § 45; *Grozđanić and Gršković-Grozđanić v. Croatia*, §§ 102-103 и 113); борба с последиците от кризата с чуждестранна валута, особено в контекста на предотвратяване на масовата бездомност (*Béla Németh v. Hungary*, §§ 42-45); национализация на конкретни индустрии (*Lithgow and Others v. the United Kingdom*, §§ 9 и 109); приемане на планове за териториално развитие и градско благоустройство (*Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, § 69); *Cooperativa La Laurentina v. Italy*, § 94; осигуряване на земя във връзка с изпълнението на местния план за териториално развитие (*Skibiński v. Poland*, § 86); предотвратяване на укриване на данъци (*Hentrich v. France*, § 39); мерки за борба с трафика на наркотици и контрабандата (*Butler v. the United Kingdom* (dec.)); защита на интересите на жертвите на престъпление (*Šeiko v. Lithuania*, § 31); мерки за ограничаване на употребата на алкохол (*Tre Traktörer AB v. Sweden*, § 62); защита на морала (**Error! Hyperlink reference not valid.** § 62); контрол на законния произход на автомобилите, пуснати в обращение (*Sildedzis v. Poland*, § 50); конфискация на незаконно придобити парични средства (*Honecker and Others v. Germany* (dec.)); предотвратяване на тайни практики, защита на публичните средства и насърчаване на лоялната конкуренция (*Kurban v. Turkey*, § 78); преход от социалистическа към свободна пазарна икономика (*Lekić v. Slovenia* [GC], §§ 103 и 105); и гладкото функциониране на правосъдната система, с допълнителни препратки към важността на правораздаването без забавяне, което може да застраши неговата ефективност и доверието в него (*Константин Стефанов срещу България*, § 64).

130. Защитата на околната среда също се смята, че е в обществен интерес (*G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (основателност) [GC], § 295; *Bahia Nova S.A. v. Spain* (dec.); *Chapman v. the United Kingdom* [GC], § 82). В делото *Hamer v. Belgium* (§ 79) Съдът отбелязва, че макар нито един от членовете на Конвенцията да не е специално предназначен да предоставя обща защита на околната среда като такава (*Kyrtatos v. Greece*, § 52), „в днешното общество опазването на околната среда е все по-важно съображение“ и „икономическите съображения и дори някои основни права като правото на собственост не трябва да имат предимство пред съображения, свързани с опазването на околната среда, особено когато държавата е приела законодателство по този въпрос“. И на последно място се смята, че строежа на жилища, както за частни търговски интереси, така и за обществени, не включва толкова силен обществен интерес, колкото защитата на околната среда (*Svitlana Ilchenko v. Ukraine*, § 70).

131. *S.A. Bio d’Ardennes v. Belgium*, §§ 55-57, се отнася до задължителното клане на много животни, заразени с бруцелоза, и Съдът подчертава значението за държавите на

предотвратяването на болести по животните и свободата на преценка, дадена им в това отношение.

132. Коригирането на грешки, допуснати от държавата в контекста на чл. 1 от Протокол № 1, също попада в понятието за обществен интерес (*Albergas and Arlauskas v. Lithuania*, § 57; *Pyrantienė v. Lithuania*, §§ 44-48; *Bečvář and Bečvářová v. the Czech Republic*, § 67); включително ситуации, при които социалноосигурителни обезщетения са били валидно придобити от лица въз основа на индивидуални решения, които впоследствие са се оказали погрешни (*Moskal v. Poland*, § 63). В по-широк смисъл, по отношение на прекратяването, чрез законодателна намеса, на пенсионни привилегии, считани за неоправдани или придобити несправедливо, с цел да се осигури по-голяма справедливост в пенсионната система (*Cichopek and Others v. Poland* (dec.), § 144), също е установено, че преследва обществения интерес.

133. Спазването на принципа на правната сигурност, що се отнася до *res judicata* ефекта, като общо правило може да се смята, че е в обществен интерес (*Grobelny v. Poland*, § 66).

134. По отношение на различни регулаторни мерки, прилагани от държавата в областта на жилищните въпроси, като контрол на наемите или защитени наеми, често е приемано от Съда, че са в обществен интерес като служещи за целите на социалната защита на наемателите (*Anthony Aquilina v. Malta*, § 57; *Velosa Barreto v. Portugal*, § 25; *Hutten-Czapska v. Poland* [GC], § 178; *Amato Gauci v. Malta*, § 55; *Kasmi v. Albania*, § 76). В тази област се смята, че задължението за плащане на постоянна такса за отопление, наложено на жалбоподателите, чиито апартаменти са изключени от системите за централно топлоснабдяване, преследва легитимната цел да осигури безопасно, сигурно и ефективно топлоснабдяване (*Strezovski and Others v. North Macedonia*, § 75).

135. Опазването на културното наследство и, когато е уместно – неговото устойчиво използване, имат за цел, освен поддържането на определено качество на живот, и запазването на историческите, културните и художествените корени на даден регион и неговите жители. Като такива, те са съществена ценност, чиято защита и промотиране са задача на публичните власти (*Beyeler v. Italy* [GC], § 112; *SCEA Ferme de Fresnoy v. France* (dec.); *Дебелянови срещу България*, § 54; *Kozacıoğlu v. Turkey* [GC], § 54).

136. Списъкът с цели, които една намеса може да преследва, за да попадне в обхвата на понятието за обществен интерес, е обширен и може да включва различни нови цели, обслужвани от съображения на публичната политика в различни фактически обстоятелства. По-конкретно, решението за приемане на закони за отчуждаване на имущество (*Former King of Greece and Others v. Greece* [GC], § 87; *Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia* [GC], § 106) или относно социалноосигурителните обезщетения обикновено включва разглеждане на политически, икономически и социални въпроси. Съдът ще уважи решението на законодателя относно това какво е „в обществен интерес“, освен ако това решение не е явно без разумна основа (*Béláné Nagy v. Hungary* [GC], § 113).

137. Съгласно системата за защита, установена от Конвенцията, националните власти трябва да направят първоначалната оценка за съществуването на проблем от обществен интерес, оправдаващ мерки за лишаване от собственост или намеса в мирното ползване на „притежания“. Тук, както и в други области, до които се простират гаранциите на Конвенцията, националните власти съответно се ползват с широка свобода на преценка. Например свободата на преценка, с която разполага законодателят при прилагането на социални и икономически политики, ще бъде широка и Съдът ще уважи преценката на законодателя относно това какво е „в обществен интерес“, освен

ако това решение не е явно без разумна основа (*Bélané Nagy v. Hungary* [GC], § 113; *Papachela and AMAZON S.A. v. Greece*, § 56). Освен това понятието „обществен интерес“ е по необходимост широко (*Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia* [GC], § 106; *R.Sz. v. Hungary*, § 44; *Grudić v. Serbia*, § 75). Съдът обикновено уважава аргументите на Договарящите държави, по отношение на намесата, която разглежда, че е в обществен интерес, и интензивността на неговия контрол в това отношение е ниска. Следователно аргумент на жалбоподател, че дадена мярка всъщност е послужила на друга цел, различна от тази, на която се позовава ответната Договарящата страна в контекста на дадено производство пред Съда, рядко има сериозни перспективи за успех. Във всеки случай за Съда е достатъчно намесата да служи на обществения интерес, дори такава, която е различна от тази, на която Правителството изрично се позовава по конкретното дело. В някои случаи Съдът дори е определил целта по свой почин (*Ambruosi v. Italy*, § 28; *Marija Božić v. Croatia*, § 58).

138. Свободата на преценка ще бъде широка, по-конкретно когато например законите се приемат в контекста на промяна на политическия и икономически режим (*Вълков и други срещу България*, § 91); приемането на политики за защита на публичните средства (*N.K.M. v. Hungary*, §§ 49 и 61); или за преразпределение на средства (*Savickas and Others v. Lithuania* (dec.)); или в контекста на мерки за строги икономии, породени от голяма икономическа криза (*Koufaki and Adedy v. Greece* (dec.), §§ 37 и 39; и *Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal* (dec.), § 22; *Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (dec.), § 37).

139. В резултат на зачитането на оценката на националните власти, примерите, в които Съдът не е констатирал обществен интерес, оправдаващ намесата, са редки (*S.A. Dangeville v. France*, §§ 47 и 53-58 – невръщане на надвнесен данък; *Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd. v. Poland*, § 56) – отмяна на лиценз за извършване на дейността на жалбоподателите без аргументиране от страна на властите с причини от обществен интерес в съответните решения; *Vassallo v. Malta*, § 43 – изтичането на двадесет и осем години от датата на отнемане на имот, без той да е използван конкретно в съответствие с изискванията на първоначалното отнемане, повдига въпрос по чл. 1 от Протокол № 1 по отношение на изискването за обществен интерес; и *Megadat.com SRL v. Moldova*, § 79 – липса на аргументация, която да убеди Съда, че властите са преследвали някакви истински и последователни политически съображения при обезсилване на лицензите на дружеството жалбоподател).

4. Пропорционалност и свързаните с нея въпроси (справедлив баланс, обезщетение, свобода на преценка)

140. За да бъде съвместима с общото правило, изложено в първото изречение от първия параграф на чл. 1 от Протокол № 1, намесата в правото на мирно ползване на „притежания“, освен да е предвидена в закона и да е в обществен интерес, трябва и да постига „справедлив баланс“ между общия интерес на общността и изискването да се защитят основните права на конкретно лице (*Beyeler v. Italy* [GC], § 107; *Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], § 108).

141. С други думи, по дела, свързани с твърдяно нарушение на чл. 1 от Протокол № 1, Съдът трябва да установи дали поради действието или бездействието на държавата, заинтересованото лице е трябвало да понесе непропорционална и прекомерна тежест. Извършвайки преценка дали това изискване е спазено, Съдът трябва да направи цялостна проверка на всички засегнати интереси, държейки сметка, че Конвенцията има за цел да защити права, които са „действителни и ефективни“. В този контекст трябва да се подчертае, че несигурността – била тя законодателна, административна

или произтичаща от практики, прилагани от властите – е фактор, който трябва да се вземе предвид при оценката на поведението на държавата (*Broniowski v. Poland* [GC], § 151).

142. Търсенето на този баланс е присъщо на цялата Конвенция и е отразено и в структурата на чл. 1 от Протокол № 1 (*Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, § 69; *Brumărescu v. Romania* [GC], § 78; *Saliba v. Malta*, § 36; *Bistrović v. Croatia*, § 34).

143. Въпросът дали е постигнат справедлив баланс се поставя едва след като се установи, че въпросната намеса служи на обществения интерес, отговаря на изискването за законосъобразност и не е произволна (*Iatridis v. Greece* [GC], § 58; *Beyeler v. Italy* [GC], § 107).

144. Решаващ за преценката дали е налице нарушение на чл. 1 от Протокол № 1, най-често се оказва именно този въпрос. Съдът обикновено извършва задълбочен анализ на изискването за пропорционалност, за разлика от по-ограничения преглед дали намесата е преследвала въпрос от обществен интерес (вж. главата за Намеса в обществен интерес по-горе).

145. Целта на проверката за пропорционалност е първо да се установи как и до каква степен жалбоподателят е бил ограничен при упражняване на правото, засегнато от намесата, срещу която е оплакването и какви са неблагоприятните последици от ограничението, наложено върху упражняването на правото на жалбоподателя, за неговата или нейната ситуация. Впоследствие това въздействие се балансира спрямо важността на обществения интерес, обслужван от намесата.

146. При своята преценка Съдът взема предвид множество фактори. Техният брой и виж не е фиксиран. Те варират в зависимост от фактите по делото и естеството на намесата.

147. Например по делото *Kurban v. Turkey*, §§ 81 и 86, Съдът отбелязва, че свободата на преценка, с която се ползват договарящите държави, когато въпросът включва оценка на кандидатите за обществени поръчки, както и по отношение на избора на политика относно задължителното или дискреционното изключване на кандидати, е доста широка, въпреки че принципът на справедлив баланс все пак трябва да се прилага.

148. Най-общо, когато е заложен въпрос от обществен интерес, публичните власти са длъжни да действат своевременно и по подходящ и последователен начин (*Fener Rum Erkek Lisesi Vakfi v. Turkey*, § 46; *Novoseletskiy v. Ukraine*, § 102). Съдът взема предвид поведението на страните в производството като цяло, включително стъпките, предприети от държавата (*Beyeler v. Italy* [GC], § 114; *Bistrović v. Croatia*, § 35).

149. Някои типичните фактори за изследване на проверката за справедлив баланс в контекста на чл. 1 от Протокол № 1 са следните.

а. Фактори от процесуален характер

150. Въпреки че чл. 1 от Протокол № 1 не съдържа изрични изисквания от процесуален характер, той се тълкува в смисъл, че на лицата, засегнати от мярка, представляваща намеса в техните „притежания“, трябва да бъде предоставена разумна възможност да изложат позицията си пред компетентните органи с цел ефективно оспорване на тези мерки, претендирайки, според случая, незаконосъобразност или произволно и необосновано поведение (*G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (основателност) [GC], § 302;

Yildirim v. Italy (dec.); *AGOSI v. the United Kingdom*, §§ 55 и 58-60; *Air Canada v. the United Kingdom*, § 46; *Arcuri and Others v. Italy* (dec.); *Riela and Others v. Italy* (dec.); *Kemal Bayram v. Turkey*, § 54). Тези процесуални гаранции са присъщи на принципа за законосъобразност *Lekić v. Slovenia* [GC], § 95) (вж. раздела Принцип за законосъобразност по-горе).

151. За да провери дали това условие е изпълнено, Съдът трябва да направи цялостен преглед на приложимите процедури (*AGOSI v. the United Kingdom*, § 55; *Bowler International Unit v. France*, §§ 44-45; *Jokela v. Finland*, § 45; *Denisova and Moiseyeva v. Russia*, § 59; *Микроинтелект ООД срещу България*, § 44). Освен това, дори в ситуации, при които отделни пороци в производството всеки от които сам по себе си няма решаващо значение за определянето на мярка за конфискация като непропорционална, Съдът трябва да вземе предвид техния кумулативен ефект. Ако взети заедно, съответните фактори водят до несигурност и неточност, то тогава конфискацията може да се окаже непропорционална на преследваната законна цел (*Тодоров и други срещу България**, § 211).

152. В случаи, когато жалбоподателите не са имали възможност за ефективно оспорване на мярката, Съдът е констатирал, че те са поели прекомерна доказателствена тежест (*Hentrich v. France*, § 49; *Könyv-Tár Kft and Others v. Hungary*, § 59; и *Uzan and Others v. Turkey*, § 215). Съдът проверява дали проведеното производство е предоставило на жалбоподателя справедлива възможност да защитава своите интереси (*Bäck v. Finland*, § 63). Констатирано е нарушение поради отказ на приемника на кредитна кооперация да предостави на нейните директори достъп до счетоводните документи на кооперацията, за да им позволи да докажат, че тя е финансово стабилна (*Družstevni Záložna Pria and Others v. the Czech Republic*, §§ 94-95). Фактът дали основни аргументи, изтъкнати от жалбоподателите, са били внимателно проучени от властите, също е от значение (*Megadat.com SRL v. Moldova*, § 74; *Novoseletskiy v. Ukraine*, § 111; *Bistrović v. Croatia*, § 37). Действието на необорими презумпции за полза, произтичаща от отчуждаване (*Papachelas v. Greece* [GC], §§ 53-54), и презумпции, използвани в контекста на изчисляване на обезщетение при отчуждаване (*Katikaridis and Others v. Greece*, § 49; *Efstathiou and Michailidis & Co. Motel Amerika v. Greece*, § 33), са използвани срещу Правителствата. Когато имуществото на дадено лице е обект на отчуждаване, трябва да има производство, което да осигурява цялостна оценка на последиците от отчуждаването, включително предоставяне на обезщетение по отношение на стойността на отчужденото имущество, определяне на притежателите на правото на обезщетение и всеки друг въпрос, свързан с отчуждаването, както и на разходите по производството (*Alfa Glass Anonymi Emboriki Etairia Yalopinakon v. Greece*, § 36).

153. Неизвършването от страна на националните власти на преценка, свързана с претегляне на частните интереси, засегнати в случая спрямо обществения интерес, също може да бъде използвано в ущърб на ответната държава (*Megadat.com SRL v. Moldova*, § 74). Констатирано е нарушение в случай, при който всички дългогодишни спестявания от трудова дейност на лице, са му били отнети, тъй като било получило въпросната работа с фалшив паспорт. Националните съдилища не са проверили дали заповедта за конфискация е постигнала справедлив баланс между правата на собственост и обществения интерес. Следователно, пропуск от страна националния съд да извърши анализ за пропорционалност, може да доведе до нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 (*Paulet v. the United Kingdom*, §§ 68-69). По подобен начин автоматична, обща и негъвкава обезпечителна мярка с несигурна продължителност може да доведе до нарушение (*Uzan and Others v. Turkey*, § 193).

154. Взема се предвид и продължителността на времето за оспорване на мерките,

ограничаващи правата на жалбоподателя. В *Luordo v. Italy*, § 70, например няма основание за ограничаване на правото на жалбоподателя за цялото времетраене на производството по несъстоятелност. Въпреки че по принцип, с оглед постигане целта на производството по несъстоятелност, е необходимо банкрутираният да бъде лишен от право да управлява „притежанията“ си, то тази необходимост ще намалява с течение на времето и прекомерната продължителност на производството. В *Uzan and Others v. Turkey*, § 207, един от факторите, които Съдът приема за относими, е това че съответните ограничения върху имуществото на жалбоподателите са продължили приблизително 10 или повече години. Последно, в *Kasilov v. Russia**, § 52, Съдът намира, че в отсъствието на легитимна цел, задържането на гаранция единайсет месеца, и то след задържането на жалбоподателя, представлява нарушение на член 1 на Протокол № 1.

b. Избор на мерки

155. Един от елементите на проверката за справедлив баланс е дали са съществували други, по-малко инвазивни мерки, до които публичните власти биха могли разумно да прибегнат в преследване на обществения интерес. Евентуалното им съществуване обаче само по себе си не прави оспорваното законодателство необосновано. При условие че законодателят остава в границите на своята свобода на преценка, Съдът не е длъжен да се произнася изрично дали законодателството представлява най-доброто решение за справяне с проблема или свободата на преценка на законодателя е трябвало да бъде упражнена по друг начин (*James and Others v. United Kingdom*, § 51; *Koufaki and Adedy v. Greece* (dec.), § 48).

156. Може да е от значение и дали би било възможно да се постигне същата цел чрез по-малко инвазивна намеса в правата на жалбоподателя и дали властите са разгледали възможността за прилагане на тези по-малко инвазивни решения (*OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia*, §§ 651-654; *Vaskrsić v. Slovenia*, § 83).

157. Дори когато Правителството не е посочило конкретни причини защо точно въпросната мярка е била единствената подходяща мярка за постигане на желаните социални и икономически цели, дали е обмислило сериозно други средства за постигането им и дали е направило преценка за пропорционалността на мярката спрямо целите, Съдът е приемал, че причината за избора на мярката може да се е подразбираща в началото (*Zelenchuk and Tsytsyura v. Ukraine*, § 122). Съдът е вземал предвид и факта, че никоя друга държава членка на Съвета на Европа, включително тези в сходна позиция, не е въвела подобна мярка (пак там, § 127).

c. Материално-правни въпроси, свързани с проверката за справедлив баланс

158. В някои случаи проверката за справедлив баланс включва въпроса дали специалните обстоятелства по случая са били взети предвид в достатъчна степен от държавата, включително дали отчуждаването на част от имот е повлияло върху стойността или удобствата на неотчуждената част, принадлежаща на жалбоподателя (*Azas v. Greece*, §§ 51-53; *Interoliva ABEE v. Greece*, §§ 31-33). Ако това не е било направено, може да се стигне до нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 в случаите, когато естеството на строителството в близост до имота на жалбоподателя очевидно е допринесло пряко за значителното намаляване на стойността на останалото имущество, например когато обществени пътища или други строежи са построени в непосредствена близост до останалата земя (*Ouzounoglou v. Greece*, § 30; *Bistrović v. Croatia*, §§ 42-44).

159. Прилагането на необорима презумпция, че стойността на останалото имущество на

жалбоподателя се е увеличила в резултат на отчуждаването и че следователно жалбоподателят е извлякъл полза от него, е използвано срещу ответната държава в контекста на проверка за пропорционалност (*Papachelas v. Greece* [GC], §§ 53-54).

160. При разглеждане на пропорционалността на намесата в правото на жалбоподателя на мирно ползване на „притежания“, състоянието на несигурност, в което жалбоподателят може да се окаже в резултат на забавянния по вина на властите, е фактор, който трябва да се вземе предвид при оценката на поведението на държавата в такъв производство (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão and Others v. Portugal*, § 54; *Broniowski v. Poland* [GC], §§ 151 и 185; *Barcza and Others v. Hungary*, § 47; *Frendo Randon and Others v. Malta*, § 55; *Hunguest Zrt v. Hungary*, §§ 25 и 27; *Zelenchuk and Tsytsyura v. Ukraine*, §§ 91 и 106).

161. В случаите, когато намесата не се състои в отчуждаване, Съдът също така ще провери дали законите допускат някаква форма на обезщетение за ограничения, продължили за определен период от време (*a contrario*, *Skibiński v. Poland*, §§ 93-95); дали намесата е била с характер на забрана или репресия (*Allianz-Slovenska-Poistovna, A.S., and Others v. Slovakia* (dec.); *Константин Стефанов* срещу България, § 67); дали държавата не е получила преференциално третиране в контекста на гражданско производство, поставяйки лице в неравностойно положение (*Zouboulidis v. Greece (№ 2)*, §§ 32 и 35) – нарушение поради по-кратък срок на давност в полза на държавата); дали стойността на собствеността е установена по едни и същи правила за данъчни цели и за целите на обезщетението за отчуждаване, което трябва да бъде платено от държавата (*Jokela v. Finland*, §§ 62 и 65 – нарушение поради установяване на първата като много по-висока от втората).

162. Временният характер на обжалваните мерки обикновено е в полза на държавата (*Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal* (dec.), § 29; *Savickas and Others v. Lithuania* (dec.), § 92).

163. Когато намесата в правото на мирно ползване на „притежания“ е причинена в контекста на поправка на грешка, допусната от публичния орган (която, както беше посочено по-горе, служи на обществения интерес), принципът на доброто управление може да наложи на властите не само задължение да действат незабавно, за да поправят грешката си (*Moskal v. Poland*, § 69; *Paplauskienė v. Lithuania*, § 49), по подходящ начин и с максимална последователност (*Beyeler v. Italy* [GC], § 120; *Romeva v. North Macedonia*, § 58; *Grobelny v. Poland*, § 68; *Belova v. Russia*, § 37; *Seregin and Others v. Russia*, § 94; *Gavrilova and Others v. Russia*, § 74; *Semenov v. Russia*, § 59; *Casarin v. Italy*, § 68; *Muharrem Güneş and Others v. Turkey*, § 74), но освен това такива грешки не следва да бъдат отстранявани за сметка на засегнатото лице, особено когато няма друг конкуриращ се частен интерес (*Gashi v. Croatia*, § 40; *Gladysheva v. Russia*, § 80; *Pyrantienė v. Lithuania*, § 70; *Moskal v. Poland*, § 73; *Albergas and Arlauskas v. Lithuania*, § 74; *S.C. Antares Transport S.A. and S.C. Transroby S.R.L. v. Romania*, § 48; *Seregin and Others v. Russia*, § 94; *Gavrilova and Others v. Russia*, § 74; и *Semenov v. Russia*, § 59). Властите трябва да могат да поправят грешките си, но не така че съответното лице да трябва да понесе прекомерна тежест (*Belova v. Russia*, § 37; *Kurban v. Turkey*, § 82; *Muharrem Güneş and Others v. Turkey*, § 74).

164. В *Belova v. Russia*, §§ 40-45, Съдът установява, че едва ли държавата може да твърди, че не е знаела, че е загубила имущество поради лошо управление, но приобретателят на даден имот трябва внимателно да разследва произхода му, за да избегне евентуални искания за конфискация. По този начин Съдът не установява нарушение на член 1 от Протокол 1 в ситуация, в която жалбоподателката е можела да узнае, че имотът, който купува, е предмет на спор и в която държавата е имала

легитимни и значими обществени интереси по отношение на процесния имот за целите на домакинство на олимпийски игри и опазване на природата.

165. Трите допълващи се дела *Seregin and Others v. Russia*, *Gavrilova and Others v. Russia* и *Semenov v. Russia* се отнасят до общия въпрос как да се осигури баланс при прехвърлянето на имоти на добросъвестни купувачи при обстоятелства, при които купувачите, които не са имали никаква вина, са били принудени да понесат последиците от ситуация, която се дължи единствено на националната система или на грешките или пропуските на властите и при липсата на каквато и да е форма на обезщетение за отнемането на техните имоти. По-конкретно, въпросът възниква в контекста на обявяването за нищожни на актове за частна собственост в полза на общините с мотива, че първоначалното прехвърляне на собственост - под формата на приватизационни сделки - е били незаконно (*Seregin and Others v. Russia*, § 4); обявяване на нищожност с обратна сила на актове за собственост върху парцели земя, класифицирани като „горски ресурси“ поради грешки на властите (*Gavrilova and Others v. Russia*, § 1); и отмяната на правото на жалбоподателя върху парцел в полза на общината по искане на прокурора (*Semenov v. Russia*, § 1). По всяко от делата Съдът установява, че необходимият справедлив баланс между обществения интерес и необходимостта да се защити правото на собственост на жалбоподателите е нарушен и има нарушение на член 1 от Протокол № 1 (*Seregin and Others v. Russia*, § 111; *Gavrilova and Others v. Russia*, § 87; *Semenov v. Russia*, § 72).

166. Делото *Kanevska v. Ukraine* (dec.), §§ 46-52, се отнася до спор за собственост между частни субекти относно апартамент. Жалбоподателят е добросъвестният купувач на апартамента, който обаче е бил продаден няколко пъти без знанието или съгласието на първоначалния собственик. Образувано е наказателно производство за измама. В крайна сметка националните съдилища отсъждат в полза на първоначалния собственик на апартамента. Съдът отбелязва, че националните съдилища по същество е трябвало да балансират противоречащи си частни интереси по отношение на процесния имот. Тъй като не намира решението на националните съдилища да произволно или явно необосновано, Съдът приема, че фактът, че националните съдилища в крайна сметка са се произнесли в полза на първоначалния собственик на апартамента, не ангажира отговорността на държавата по член 1 Протокол № 1. Държавата не е имала задължението да въведе регулаторна рамка, която да предотвратява измами изобщо по време на регистрацията на сделки с недвижими имоти: по-скоро задължението на държавата включва изискване за въвеждане на правна рамка, която би предвидила коригиращи мерки при наличие на измама. Тъй като жалбоподателката е разполагала с правни средства за защита на правата си на национално ниво, няма нарушение на член 1 от Протокол № 1.

167. Последно, по повод санкции, Съдът отбелязва, че за да бъде пропорционална дадена санкция, нейната тежест трябва да съответства на тежестта на нарушението, което се предвижда да се накаже, а не на тежестта на всяко предполагаемо нарушение, което всъщност не е установено (*Imeri v. Croatia*, § 71).

d. Въпроси, засягащи жалбоподателя

168. Един от съществените фактори при проверката за пропорционалност съгласно чл. 1 от Протокол № 1 е дали жалбоподателят се е опитал да се възползва от слабост или вратичка в системата (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society v. the United Kingdom*, § 109; *OGIS-Institut Stanislas, OGECE Saint-Pie X and Blanche de Castille and Others v. France*, §§ 69 и 71). По подобен начин при *G.I.E.M.S.R.L. and Others v. Italy* (по основателността) [GC], § 301, Съдът отбелязва, че степента на вината или небрежността от страна на

жалбоподателите или най-малкото връзката между тяхното поведение и въпросното престъпление може да бъдат взети предвид, за да се прецени дали конфискацията е пропорционална. Квалификацията на дадено лице като счетоводител е една от решаващите причини да се приеме, че възстановяването на надвнесени суми без лихва е било пропорционално (*Taşkaya v. Turkey* (dec.), §§ 49-50). В някои случаи се взема предвид и личната уязвимост на жалбоподателя, както в *Pyrantienė v. Lithuania*, § 62, където жалбоподателката е на пенсионна възраст и страда от дългогодишно увреждане). Задължение, наложено на жалбоподателката да върне обезщетения, получени добросъвестно и във основа доверието в административен акт, при условие че властите са допуснали грешка, и без да се вземат предвид нейното здравословно и финансово състояние, е сметено за непропорционално (*Čakarević v. Croatia*, §§ 82-90; вижте също *Casarin v. Italy*, § 74).

169. Освен това Съдът може да провери дали мярката, срещу която е оплакването, е била насочена само към една определена група лица, или е общоприложима (*Hentrich v. France*, § 47; *R.Sz. v. Hungary*, § 60).

170. Също така е от значение дали от жалбоподателят е можело разумно да се очаква да се е запознал със законовите ограничения на собствеността си в ситуации, в които е бил възпрепятстван например да построи друга къща в имота си или да промени неговото предназначение, или е загубил „притежанията“ (*Allan Jacobsson v. Sweden (№ 1)*, §§ 60-61; *Z.A.N.T.E. – Marathonisi A.E. v. Greece*, § 53; и *Depalle v. France* [GC], § 86 – с цел да се определи дали правата на жалбоподателя са били защитени) и по-конкретно дали е бил наясно с тези ограничения при закупуване на съответния имот. В няколко дела Съдът е приел пълната липса на обезщетение, когато собственикът е знаел, трябвало е да знае или е можело разумно да се е очаква да е знаел за възможността за бъдещи ограничения. В делото *Fredin v. Sweden* (№ 1); §§ 12, 16 и 54, законът за околната среда предвижда отнемане на лиценз за добив без обезщетение след изтичането на десет години. Той вече е бил в сила от няколко години, когато жалбоподателят предприема инвестицията. В *Łącz v. Poland* (dec.), към договора за продажба са приложени съответни извадки от местния устройствен план относно пътното строителство. Поради това Съдът достига до заключението, че жалбоподателите са придобили имота, като са били напълно наясно с конкретния му правен статут и че при тези обстоятелства държавата не може да бъде държана отговорна за твърдените трудности при продажбата на имота. Същият подход е приложен в контекста на социалното осигуряване (*Mauriello v. Italy* (dec.)).

171. В *Uzan and Others v. Turkey*, § 212, Съдът взема предвид липсата на доказателства, които да навеждат, че жалбоподателите може да са участвали в някаква измама.

е. Обезщетение за намесата в собствеността като елемент на справедлив баланс

172. Условието за обезщетение са съществени за оценката на справедливия баланс и по-конкретно дали мярката, срещу която е оплакването, не налага непропорционална тежест за жалбоподателите (*The Holy Monasteries v. Greece*, § 71; *Platakou v. Greece*, § 55). Важността на обезщетението обаче варира в оценката на Съда в зависимост от разглежданите правила.

173. Отнемането на собственост по смисъла на второто изречение на първия параграф от чл. 1 от Протокол № 1 без заплащане на сума, разумно свързана с нейната стойност, обикновено представлява непропорционална намеса и пълната липса на обезщетение може да се смята за оправдана само при изключителни обстоятелства (*Former King of Greece and Others v. Greece* (справедливо обезщетение) [GC], § 89). Въпреки това в ситуация, в която става въпрос за мярка, контролираща ползването на собствеността,

липсата на обезщетение е фактор, който трябва да се вземе предвид при определяне дали е постигнат справедлив баланс (*Depalle v. France* [GC], § 91). Подобни съображения се прилагат, когато става въпрос за общата клауза (*Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, § 69; вж. в края на този раздел).

174. Що се отнася до лишаването от собственост, какво е разумно ще зависи от обстоятелствата по дадено дело, но за определяне на размера на обезщетението е установена широка свобода на преценка. Правомощието на Съда за контрол е ограничено до установяване дали изборът на условия за обезщетение попада извън широката свобода на преценка на държавата в тази област (*James and Others v. the United Kingdom*, § 54). Съдът ще уважи решението на законодателя относно обезщетението, дължимо за отчуждаване, освен ако то явно не е основано на разумна основа (*Lithgow and Others v. the United Kingdom*, § 122).

175. Макар да е вярно, че в много случаи на законно отчуждаване само пълното обезщетение може да се смята за разумно свързано със стойността на имуществото, това правило не е без изключения (*Former King of Greece and Others v. Greece* (справедливо обезщетение) [GC], § 78; *Scordino v. Italy (№ 1)* [GC], § 96). Следователно разпоредбата не гарантира право на пълно обезщетение при всякакви обстоятелства, тъй като легитимните цели от „обществен интерес“ (като такива, предприети като мерки за икономическа реформа или предназначени за постигане на по-голяма социална справедливост) могат да оправдаят обезщетение в по-малка от пълната пазарна стойност (*James and Others v. the United Kingdom*, § 54; *Papachelas v. Greece* [GC], § 48; *The Holy Monasteries v. Greece*, §§ 70-71; *J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom* [GC], § 54; *Urbárska Obec Trenčianske Biskupice v. Slovakia*, § 115).

176. Балансът между общия интерес на общността и изискванията за защита на индивидуалните основни права, коментирани по-горе, обикновено се постига, когато обезщетението, изплатено на лицето, чието имущество е отнето, е разумно свързано с неговата „пазарна“ стойност, определена на време на отчуждаването (*Pincová and Pinc v. Czech Republic*, § 53, *Gashi v. Croatia*, § 41; *Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia* [GC], § 111; *Guiso-Gallisay v. Italy* (справедливо обезщетение) [GC], § 103; *Moreno Diaz Peña and Others v. Portugal*, § 76).

177. Адекватността на обезщетението ще намалее, ако то бъде изплатено, без да се отчитат различни обстоятелства, които повишават неговата стойност, като например че стойността на отчужденото имущество се състои не само от тази на земята, но и от тези на стопанските дейности, например на кариера, които се извършват на нея (*Werra Naturstein GmbH & Co Kg v. Germany*, § 46; *Azas v. Greece*, §§ 52-53; *Athanasidou and Others v. Greece*, § 24). Загубата на основния източник на доходи поради отчуждаване може да означава, че жалбоподателят е понесъл прекомерна индивидуална тежест, ако властите не са разгледали въпроса дали предоставеното обезщетение би покорило действителната загуба, свързана с лишаване от средства за живот, или поне дали би било достатъчно за придобиване на еквивалентна земя в района, в който живее жалбоподателят (*Osmanyán and Amiraghyán v. Armenia*, § 70).

178. Необоснованото забавяне на изплащането на обезщетение е друг относим фактор (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão and Others v. Portugal*, § 54; *Czajkowska and Others v. Poland*, § 60). Съдът се произнася в ущърб на ответната държава по дело, по което, при определяне на размера на обезщетение, публичните власти, не са взели предвид факта, че са изминали над двадесет години, а жалбоподателят все още не е получил никакво обезщетение (*Schembri and Others v. Malta*, § 43). Забавяне със седемдесет и пет години при изплащане на обезщетение е довело до нарушение на чл. 1 от Протокол

№ 1 (*Malama v. Greece*, § 51).

179. Необичайно дългите забавяния при изплащането на обезщетение за отчуждаване в контекста на хиперинфлация водят до по-големи финансови загуби за лицето, чиято земя е отчуждена, поставяйки го в положение на несигурност (*Akkus v. Turkey*, § 29; *Aka v. Turkey*, § 49). Дори ако по времето, когато Съдът разглежда делото, част от обезщетението вече е изплатено, забавянето на изплащането на обезщетението в пълен размер остава проблематично (*Czajkowska and Others v. Poland*, § 62).

180. Личното и социалното положение на жалбоподателя трябва да се вземат предвид при определяне на обезщетението (*Pyrantienė v. Lithuania*, § 62). Не вземането под внимание на добросъвестността на жалбоподателката, когато тя е придобила имуществото, което впоследствие е отчуждено, е отчетено в ущърб на държавата (пак там, § 60).

181. Фактът, че лицата, чието имущество ще бъде отчуждено в бъдеще, продължават да използват имота по време на производството, в което се определя размерът на обезщетението, което трябва да бъде платено, не освобождава държавата от задължението да определи обезщетение в размер, разумно свързан със стойността му (*Yetiş and Others v. Turkey*, § 52).

182. В определени ситуации отказът за предоставяне на специални обезщетения може да се превърне в нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 (*Azas v. Greece*, §§ 52-53; *Athanasiou and Others v. Greece*, § 24). Например в случаите на частично отчуждаване, когато магистрала е построена в непосредствена близост до къщата на жалбоподателя, такава намеса може да оправдае предоставянето на допълнително обезщетение поради ограничението за ползване на къщата. Естеството на строителството очевидно е допринесло по-пряко за значителното намаляване на стойността на останалото имущество (*Bistrović v. Croatia*, §§ 40-42; *Ouzounoglou v. Greece*, § 30).

183. Когато отчуждаването е резултат от широки икономически реформи или мерки, предназначени да постигнат по-голяма социална справедливост, свободата на преценка, предоставена на държавите, обикновено ще бъде широка и по отношение на определянето на размера на обезщетението, което ще се присъди на жалбоподателите. Решение за приемане на законодателство относно национализирането на цяла индустрия обикновено би включвало разглеждане на различни въпроси, по които е разумно мненията в едно демократично общество да може да се различават значително. Поради прякото си познаване на своето общество и неговите нужди и ресурси, националните власти по принцип са в по-добра позиция от международния съдия да преценят какви мерки са подходящи в тази област и следователно свободата на преценка при вземане на решение дали да се лиши собственик на неговото имущество и за определяне на условията за обезщетението трябва да бъде широка (*Lithgow and Others v. the United Kingdom*, §§ 121-22). По подобен начин в *James and Others v. the United Kingdom*, §§ 68-9, въпросът е бил дали в контекста на законодателство за реформа в областта на дългосрочните наеми, условията, даващи право на дългосрочните наематели да придобият собствеността си, са постигало справедлив баланс. Съдът установява, че са го постигнали, като постановява, че контекстът е такъв на социална и икономическа реформа, при която тежестта, понесена от собствениците на имоите не е неразумна, въпреки че сумите, получени от заинтересованите страни, са по-малки от пълната пазарна стойност на имуществото.

184. *A fortiori*, по-малко от пълно обезщетение може също да се смята за необходимо, когато имуществото се отнема за целите на „такива фундаментални промени в конституционната система на дадена държава като преход от монархия към република“

(*Former King of Greece and Others v. Greece* [GC], § 87). Държавата има широка свобода на преценка при приемане на закони в контекста на промяна на политическия и икономическия режим (*Kopecký v. Slovakia* [GC], § 35). Този принцип е потвърден в *Broniowski v. Poland*, § 182, в контекста на прехода на страната към демократичен режим. Съдът уточнява, че правила, регулиращи отношенията на собственост в страната, „включващи широкообхватна, но противоречива законодателна схема със значително икономическо въздействие за страната като цяло“, могат да включват решения, ограничаващи обезщетението за отнето имущество или възстановяване на имущество до ниво под пазарната стойност (*Scordino v. Italy (№ 1)* [GC], § 98).

185. Съдът повтаря тези принципи и по отношение на приемането на закони в „изключителния контекст на обединението на Германия“ (*Von Maltzan and Others v. Germany* (dec.) [GC], §§ 77 and 111-12) и когато отчуждението е било извършено съгласно действащото законодателство по време на преходен период между два режима, и прието от недемократично избран парламент (*Jahn and Others v. Germany* [GC], §§ 113 и 117). В последния случай уникалният характер на общия политически и правен контекст на обединението на Германия е оправдавал пълна липса на обезщетение. Направено е разграничение между делото *Jahn and Others* и делото *Vistiņš and Perepjolkins*: последното не е дело, в което явно несправедлива ситуация, възникнала в процеса на денационализация, е трябвало да бъде поправена от законодателя *ex post facto* за относително кратко време с цел възстановяване на социалната справедливост. Затова, по делото *Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia*, §§ 123, 127-130), е намерено, че липсата на достатъчно обезщетение не е била обоснована.

186. Освен това в случаите, когато имуществото е отнето незаконно, обезщетението все пак трябва да има компенсаторна роля, а не наказателна или възпираща спрямо ответната държава (*Guiso- Gallisay v. Italy (just satisfaction)* [GC], § 103). Според подхода, възприет от Голямата камера в това дело, за да се отрази изтеклото време, пазарната стойност на имуществото по време на отнемането трябва да се преобразува в текуща стойност, за да се компенсира ефектът от инфлацията, и трябва да се приложи (проста законна) лихва за компенсиране на периода, за който жалбоподателят е бил лишен от собствеността (*нак там*, § 105). В допълнение, Голямата камера прави оценка на загубата на възможности, претърпяна от жалбоподателите след отчуждаването (пак там, § 107).

187. Освен това, когато става въпрос за мярка, контролираща ползването на собствеността, липсата на обезщетение е фактор, който трябва да се вземе предвид при преценката дали е постигнат справедлив баланс, но сама по себе си не е достатъчна, за да представлява нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 (*Anonymos Touristiki Etairia Xenodocheia Kritis v. Greece*, §§ 44 и 45). В *Depalle v. France*, § 91, където жалбоподателите са обитавали къщи, построени върху земя, попадаща в категорията на крайбрежна публична собственост, Съдът, вземайки предвид правилата, уреждащи публичната собственост, както и това, че жалбоподателят не може да не е бил наясно с принципа, че не се полага обезщетение, ясно посочен във всяко решение, постановява, че липсата на обезщетение не може да се разглежда като мярка, непропорционална спрямо контрола върху ползването на имуществото на жалбоподателя, осъществяван в обществен интерес.

188. В *S.A. Bio d'Ardennes v. Belgium*, §§ 47-49 и 51, където задължителното клане на много животни, заразени с бруцелоза, представлява контрол върху ползването, Съдът постановява, че дружеството жалбоподател не е трябвало да носи индивидуална и прекомерна тежест поради отказа да бъде обезщетен за клането на добитъка му.

189. И на последно място, за намеса в правата на жалбоподателите, които са

анализирани в контекста на общата клауза на чл. 1 от Протокол № 1, Съдът възприема донякъде подобен подход на този при категорията дела за „контрол на ползването“ (*Katte Klitsche de la Grange v. Italy*, §§ 42 и 47- 48; *Pialopoulos and Others v. Greece*, §§ 57-61). В делото *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* (§ 69) Съдът констатира, че жалбоподателите са понесли индивидуална и прекомерна тежест, която би могла да бъде приета за легитимна, само ако са имали възможност да търсят намаляване на сроковете или да претендират обезщетение.

С. Позитивни задължения на държавите членки

190. Задължението за зачитане на правото на собственост съгласно чл. 1 от Протокол № 1 включва както негативни, така и позитивни задължения.

191. Съществената цел на чл. 1 от Протокол № 1 е да защити лице срещу неоправдана намеса на държавата в мирното ползване на неговите „притежания“ (негативни задължения). Въпреки това, по силата на чл. 1 от Конвенцията, всяка Договаряща страна „осигурява на всяко лице под [своята] юрисдикция правата и свободите, определени в Конвенцията“. Изпълнението на това общо задължение може да доведе до позитивни задължения, присъщи на осигуряването на ефективно упражняване на правата, гарантирани от Конвенцията. В контекста на чл. 1 от Протокол № 1 тези позитивни задължения могат да изискват от държавата да предприеме необходимите мерки за защита на правото на собственост (*Broniowski v. Poland* [GC], § 143; *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, § 96; *Keegan v. Ireland*, § 49; *Kroon and Others v. the Netherlands*, § 31; *Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], § 100; *Likvidējamā p/s Selga and Vasiļevska v. Latvia* (dec.), §§ 94-113).

192. Истинското ефективно упражняване на правото, защитено от чл. 1 от Протокол № 1, не зависи само от задължението на държавата да не се намесва, а може да изисква позитивни мерки за защита, особено когато има пряка връзка между мерките, които жалбоподател може легитимно да очаква от властите, и ефективното ползване от негова страна на неговите „притежания“ (*Öneryıldız v. Turkey* [GC], § 134; *Dabić v. Croatia*, § 51), дори в случаи, включващи съдебни спорове между частни лица или дружества (*Sovtransavto Holding v. Ukraine*, § 96; *Antonopoulou v. Greece* (dec.), § 55).

193. В делото *Öneryıldız v. Turkey* [GC], §§ 135-136, което се отнася до разрушаването на много къщи и смъртта на няколко души в резултат на опасните дейности на държавата (експлозия на метанов газ, натрупан в сметище) в незаконно селище, Съдът констатира, че националните власти не са изпълнили своите позитивни задължения по чл. 1 от Протокол № 1, тъй като не са направили всичко по силите си, за да защитят имуществения интерес на жалбоподателя с оглед риска, за който те са знаели или е трябвало да знаят (*Kurşun v. Turkey*, § 115). По-конкретно властите не са информирали жителите за опасността, която представлява сметището за селището, която е установена в експертен доклад години по-рано, но също така не са предприели никакви практически мерки за избягване на такъв риск, като например навременно инсталиране на система за отвеждане на газ.

194. Трябва обаче да се прави разлика между позитивните задължения по чл. 2 от Конвенцията и задълженията по чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията. Докато фундаменталното значение на правото на живот изисква обхватът на позитивните задължения по чл. 2 да включва задължение да се прави всичко по силите на властите в областта на помощ при бедствия за защита на това право, задължението за защита на правото на мирно ползване на притежания, което не е абсолютно, не може да се простира по-далеч от това, което е разумно при обстоятелствата по делото (*Budayeva*

and Others v. Russia, § 175, за природни рискове извън човешки контрол; *Kurşun v. Turkey*, § 121, за имуществени щети, произтичащи от опасна дейност, но невключващи нараняване/смърт). По същия начин няма позитивно задължение за държавата съгласно чл. 1 от Протокол № 1 при липса на небрежност от нейна страна и предвид собствената отговорност на жалбоподателя като предприемач, както и спецификата на природна опасност извън човешки контрол, каквато е едно свлачище (*Владимиров срещу България* (dec.), §§ 37 и 39-41).

195. Трябва също да се прави разграничение между позитивните задължения на държавата по отношение на задължението за разследване на унищожаването на имущество, от една страна, и загубата на живот, от друга. По-конкретно, Съдът намира, че задължението за разследване е по-малко възискателно за по-леки престъпления, като например тези, свързани с имущество, спрямо тези за по-тежки престъпления, свързани с насилие, и особено тези, които биха попаднали в обхвата на членове 2 и 3 от Конвенцията. В случаи, включващи по-леки престъпления, държавата не би изпълнила позитивното си задължение в това отношение само ако бъдат установени явни и сериозни недостатъци в разследването или наказателното преследване (*Blumberga v. Latvia*, § 67; *Abukauskai v. Lithuania*, § 56; *Adzhigitova and Others v. Russia*, § 255).

196. В *Blumberga* Съдът намира, че намесата в правата на собственост на жалбоподателката не е извършена по начин, който е могъл да изложи живота или здравето ѝ в опасност (*ibid.*, § 6), докато в *Abukauskai*, националните власти са счели, че щетите по отношение на имуществото на жалбоподателите са причинени „по опасен начин“, но жалбоподателите не са твърдели нито в хода на националното производство, нито в първоначалните си становища пред Съда, че са получили наранявания или че животът или здравето им са били изложени на риск, поради опасния характер на палежа (пак там, §§ 58-61). В нито едно от тези две дела Съдът не констатира, че е имало явни и сериозни пропуски в наказателното разследване. Освен това той припомня, че държавата не би изпълнила своите позитивни задължения по чл. 1 от Протокол № 1, само ако липсата на перспектива за успех на гражданското производство е пряка последица от изключително сериозни и явни недостатъци в провеждането на наказателното производство, произтичащи от същия набор от факти (*Blumberga v. Latvia*, § 68).

197. В *Antonopoulou v. Greece* (dec.) жалбоподателката е договорила ипотечен заем в швейцарски франкове, за да се възползва от благоприятен обменен курс. Клауза в договора предвижда ежемесечните вноски за погасяване на заема да се извършват на база на обменния курс към момента на плащането, а не към момента на вземането на заема. Впоследствие жалбоподателката не може да изплати заема поради повишаването на курса на швейцарския франк спрямо еврото, а в резултат на глобалната финансова криза размерът на заема се увеличава с около 60%. Жалбоподателката претендира безуспешно пред националните съдилища, че клаузата за погасяване представлява злоупотреба. Съдът отбелязва, че националното законодателство предлага на жалбоподателката адекватни средства за защита, за да отстоява правата си във връзка с ползването на собственост, включително възможността да предяви иск за обявяване на нищожност на задължения по договора пред гражданските съдилища и възможността да търси предоговаряне или дори прекратяване от договора на базата на Гражданския кодекс (пак там, § 82). Освен това жалбоподателката е можела да поиска от банката по всяко време да преобразува валутата на заема в евро или да се застрахова срещу риска от увеличаване на месечните вноски (пак там). Съдът стига до заключението, че установената от държавата правна рамка предоставя на жалбоподателката механизъм, който гарантира зачитането на правата ѝ, гарантирани от член 1 от Протокол № 1 и че следователно държавата е

изпълнила своите положителни задължения по този член (пак там, § 84).

198. Границите между позитивните и негативните задължения на държавата по чл. 1 от Протокол № 1 не се поддават на точна дефиниция. Приложимите принципи са все пак сходни. Независимо дали случаят се анализира от гледна точка на позитивното задължение на държавата или от гледна точка на намеса от публичен орган, която трябва да бъде обоснована, критериите, които трябва да се прилагат, не се различават по същество. И в двата случая трябва да се държи сметка дали между конкуриращите се интереси на дадено лице и на обществото като цяло е постигнат справедлив баланс. Също така е вярно, че целите, споменати в тази разпоредба, могат да имат определено значение при оценката дали е постигнат баланс между нуждите на съответния обществен интерес и основното право на собственост на жалбоподателя. И в двата контекста държавата се ползва с известна свобода на преценка при определяне на стъпките, които трябва да се предприемат, за да се гарантира спазването на Конвенцията (*Broniowski v. Poland* [GC], § 144; *Keegan v. Ireland*, § 49; *Hatton and Others v. the United Kingdom* [GC], §§ 98; *Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], § 101; *Kotov v. Russia* [GC], § 110; *Saraç and Others v. Turkey*, § 71).

199. Съответно в много случаи, като съобрази конкретните обстоятелства, Съдът смята за ненужно да категоризира разглеждането на делото строго като такова за позитивни или за негативни задължения на ответните държави; напротив, той ще определи дали поведението на ответните държави – независимо дали това поведение може да се характеризира като намеса или бездействие или комбинация от двете – е оправдано с оглед на принципите на законосъобразност, легитимна цел и „справедлив баланс“ (*Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], § 101; *Kotov v. Russia* [GC], § 102; *Broniowski v. Poland* [GC], § 146; *Skórits v. Hungary*, §§ 37-38).

200. Това е така и в *Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], § 101, по което жалбоподателите се оплакват от невъзможността да изтеглят депозитите си от банковите си сметки, които са станали недостъпни поради такива фактори като липса на средства в съответните банки, замразяване на сметките по силата на закон и непредприемането от страна на националните власти на мерки с оглед предоставяне на възможност на притежателите на депозити в положението на жалбоподателите да се разпореждат със спестяванията си. При такива обстоятелства Съдът е намерил за ненужно да категоризира разглеждането на делото строго като такова за позитивни или за негативни задължения на ответните държави.

201. В редица случаи, свързани с позитивни задължения, произтичащи от чл. 1 от Протокол № 1, Съдът подчертава по-конкретно важноста на принципа на добро управление. Когато става дума за въпрос, свързан с общия интерес, особено когато се засягат основни права на човека, включително правата на собственост, този принцип изисква публичните власти да действат своевременно и по подходящ и преди всичко по последователен начин (*Beyeler v. Italy* [GC], § 120; *Megadat.com SRL v. Moldova*, § 72; *Rysovskyy v. Ukraine*, § 71; *Moskal v. Poland*, § 72; *Maria Mihalache v. Romania*, § 70; *Muharrem Güneş and Others v. Turkey*, § 74). Това задължение е от значение в контекста както на негативните, така и на позитивните задължения, които чл. 1 от Протокол № 1 налага на държавата. Принципът за добро управление не трябва като общо правило да възпрепятства властите да коригират случайни грешки, дори такива, произтичащи от собствената им небрежност. Необходимостта от поправяне на стара грешка обаче не трябва да оказва непропорционална намеса върху ново право, придобито от лице, разчитало добросъвестно на легитимността на действието на

публичния орган (*Beinarovič and Others v. Lithuania*, § 140; *Muharrem Güneş and Others v. Turkey*, § 75). В контекста на отмяната на акт, даващ правото на собственост, но по грешка, принципът на добро управление може също да изисква изплащане на адекватно обезщетение на дългосрочния добросъвестен носител на правото на собственост или друго подходящо обезщетение (*Muharrem Güneş and Others v. Turkey*, §§ 75-81).

1. Хоризонтален ефект – намеса от страна на частни лица

202. „Позитивните мерки за защита“, на които се позовава Съдът, се отнасят не само до намеса от страна на държавата, но и на частни лица, и те могат да имат превантивен или компенсаторен характер.

203. Всъщност Съдът е констатирал, че дори в хоризонтални отношения може да има съображения от обществен интерес, които да налагат някои задължения на държавата (*Zolotas v. Greece (№ 2)*, § 39; *Saraç and Others v. Turkey*, § 70). Следователно определени мерки, необходими за защита на правото на собственост, може да се изискват дори в случаи, включващи съдебни спорове между физически или юридически лица (*Sovtransavto Holding v. Ukraine*, § 96; *Saraç and Others v. Turkey*, § 72; *Kanevska v. Ukraine* (dec.), § 45).

204. Когато обаче случаят се отнася до обикновените икономически отношения между частни страни, такива позитивни задължения са много по-ограничени. Съдът например е подчертавал много пъти, че чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията не може да се тълкува като налагащ някакво общо задължение на Договарящите страни да покриват дълговете на частни субекти (*Kotov v. Russia* [GC], § 111; *Anokhin v. Russia* (dec.)).

205. По-конкретно, когато намеса в правото на мирно ползване на притежанията е извършена от частно лице, за държавата възниква позитивно задължение да гарантира в рамките на своето вътрешно законодателство, че правата на собственост са достатъчно защитени от закона и че са предоставени адекватни средства за защита, с които потърпевшият от намесата може да защити правата си (*Kotov v. Russia* [GC], § 113; *Blumberga v. Latvia*, § 67; *Papachela and AMAZON S.A. v. Greece*, § 54; *Saraç and Others v. Turkey*, § 73; *Dabić v. Croatia*, § 52; *Kanevska v. Ukraine* (dec.), § 45). Това включва, когато е уместно, правото да се претендира обезщетение за вреди (*Kotov v. Russia* [GC], § 113; *Blumberga v. Latvia*, § 67; *Dabić v. Croatia*, § 52). От това следва, че мерките, които държавата може да бъде задължена да предприеме в такъв контекст, могат да бъдат превантивни или коригиращи (*Kotov v. Russia* [GC], § 113; *Saraç and Others v. Turkey*, § 73).

206. Например в *Zolotas v. Greece (№ 2)*, където жалбоподателят не е можел вече да претендира депозитите по банковата си сметка, тъй като повече от двадесет години не бил извършил никаква транзакция по нея, Съдът постановява, че държавата има позитивно задължение да защитава гражданите и да изисква от банките, с оглед на потенциално неблагоприятните последици от давностните срокове, да информират притежателите на неактивни сметки, когато давността предстои да изтече, и по този начин да им предоставят възможност да спрат давностния срок. Неизискването на каквато и да е информация от този вид може да наруши справедливия баланс, който трябва да бъде постигнат между изискванията на общия интерес на общността и изискванията за защита на основните права на лицето.

207. Съдът също така е приел, че държавите са задължени да защитават правата на собственост на физическите лица срещу искове, отправени по религиозни заповеди, когато тези искове водят до налагане на непропорционална тежест върху лицата. В *Liamberi and Others v. Greece*, §§ 86-88, Съдът установява, че предоставянето на

манастира на автоматични и абсолютни права върху собствеността на починал монах, когато при това не се отчита значението на защитата на индивидуалните интереси по отношение на собствеността, представлява нарушение на член 1 от Протокол 1. В този случай съответните елементи са се състояли в извършването на множество действия по отношение на собствеността от предците на жалбоподателите в продължение на няколко десетилетия (включително плащането на имущество и местни данъци и данъци върху наследството), при липса на каквито и да било подобни актове от страна на манастира, или на вписване на неговите претенции към спорната собственост (пак там).

208. И накрая, в *Dabić v. Croatia*, §§ 53-59, щетите върху къщата на жалбоподателя и нейното ограбване са настъпили в контекста на връщането на бежанци и разселени лица, когато могат да възникнат специфични задължения за държавата да предотврати унищожаването или разграбването на оспорваното или изоставено имущество. Съдът констатира, че отговорността за вредите, причинени от повреждане и разграбване на къщата на жалбоподателя, е не само на прекия извършител, но и на държавата, която първоначално е иззела имуществото. Като се има предвид, че националните съдилища са приели, че държавата не носи отговорност за такива вреди и са отхвърлили иска за обезщетение на жалбоподателя, държавата не е изпълнила положителните си задължения по член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията.

2. Компенсаторни мерки

209. Позовавайки се конкретно на компенсаторните мерки, които държавата може да бъде длъжна да предостави при определени обстоятелства, Съдът постановява, че те включват подходящ правен механизъм, позволяващ на пострадалата страна да отстоява ефективно своите права. Въпреки че чл. 1 от Протокол № 1 не съдържа изрични процесуални изисквания, съществуването на позитивни задължения от процесуален характер съгласно тази разпоредба е признато от Съда както по дела с участието на държавни органи (*Jokela v. Finland*, § 45; *Zehentner v. Austria*, § 73), така и по спорове само между частни лица.

210. По дела, принадлежащи към последната категория, Съдът постановява, че държавите са задължени да предоставят съдебни процедури, които предлагат необходимите процесуални гаранции и следователно дават възможност на националните съдилища да разглеждат ефективно и справедливо всички спорове между частни лица (*Kotov v. Russia* [GC], § 114; *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, § 96; *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC], § 83; *Freitag v. Germany*, § 54; „*Щестми май инженеринг*“ ООД и други срещу България, § 79; *Plechanow v. Poland*, § 100; *Ukraine-Tyumen v. Ukraine*, § 51; *Antonopoulou v. Greece* (dec.), § 57). В случаите, когато вреди върху имущество са възникнали от опасна дейност на частно лице, държавата може да предвиди наказателно, гражданско или административно средство за защита (*Kurşun v. Turkey*, §§ 123-124).

211. Този принцип се прилага на още по-голямо основание, когато самата държава е тази, която е в спор с дадено лице. Съответно сериозните недостатъци при разглеждането на такива спорове могат да повдигнат проблем по чл. 1 от Протокол № 1 (*Plechanow v. Poland*, § 100). Например, в *Dabić v. Croatia*, § 55, Съдът е прима, че когато властите отнемат имущество, те също поемат задължение да се грижат за него и носят отговорност за щетите и/или загубата на това имущество. В такива случаи действително претърпените вреди не трябва да бъдат по-големи от неизбежните, за да бъдат съвместими с член 1 от Протокол № 1. В резултат на това при отнемане на имущество властите трябва не само да предприемат необходимите разумни мерки за неговото запазване, но вътрешното законодателство трябва също така да предвижда

възможността за инициране на производство срещу държавата за обезщетение за всяка вреда, произтичаща от неподдържането на имуществото в относително добро състояние.

212. Отговорността на държавата за липсата на адекватно компенсаторно действие е установена в контекста на принудителното изпълнение на установени със съдебно решение задължения: реституция на имущество (*Păduraru v. Romania*, § 112); плащане на обезщетение при отчуждаване (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão and Others v. Portugal*, §§ 109-111); изпълнение на съдебни заповеди за изваждане на наематели и връщане на владение на жилища *Immobiliare Saffi v. Italy* [GC], §§ 43-59; *Matheus v. France*, §§ 69-71; *Lo Tufo v. Italy*, § 53; *Prodan v. Moldova*, § 61). На държавната отговорност се позовава и *Papachela and AMAZON S.A. v. Greece*, §§ 57-58 и 62-64, в което гръцкото правителство не успява да извади мигранти и други лица, настанили се в хотел, принадлежащ на жалбоподателите, въпреки съдебното разпореждане за това.

3. Изпълнително производство

213. Позитивните задължения на държавата са широко изтъквани в контекста на изпълнително производство както срещу държавата, така и срещу частни длъжници. Това означава по-конкретно, че държавите имат позитивно задължение да организират система за изпълнение на съдебни решения, която да е ефективна както на теория, така и на практика, и да гарантира, че процедурите, залегнали в законодателството за изпълнение на окончателни съдебни решения, се спазват без ненужно забавяне (*Fuklev v. Ukraine*, § 91).

214. Когато жалбоподател се оплаква от невъзможност да бъде изпълнено съдебно решение в негова полза, обхватът на задълженията на държавата по чл. 1 от Протокол № 1 се различава в зависимост от това дали длъжникът е държавата или частно лице (*Anokhin v. Russia* (dec.); *Liseytseva and Maslov v. Russia*, § 183)

215. Когато длъжник е държавата, практиката на Съда обикновено настоява държавата да изпълни съответното съдебно решение както в пълен размер, така и своевременно (*Anokhin v. Russia* (dec.); *Burdov v. Russia*, §§ 33-42). Тежестта да се гарантира спазването на съдебно решение срещу държавата пада върху държавните органи, считано от датата, на която решението става задължително и изпълняемо (*Burdov v. Russia* (№ 2), § 69).

216. Неизпълнението на окончателно съдебно решение срещу държавата по дело, свързано с парични вземания, обикновено представлява нарушение както на чл. 6, така и на чл. 1 от Протокол № 1. Чл. 6 § 1 гарантира на всеки правото да предявява иски, отнасящи се до неговите граждански права и задължения, пред съд или трибунал; по този начин той е олицетворение на „правото на съд“, от което правото на достъп, което е правото на завеждане на производство пред съдилищата по граждански въпроси, представлява един аспект. Това право обаче би било илюзорно, ако правната система на Договаряща страна допуска окончателно и задължително съдебно решение да остане без законна сила във вреда на едната страна. Би било немислимо чл. 6 § 1 да описва подробно процесуалните гаранции, предоставени на страните в процеса – производство, което е справедливо, публично и бързо – без да защитава изпълнението на съдебни решения; да се тълкува чл. 6 като свързан изключително с достъпа до съд и провеждането на производство би могло да доведе до ситуации, които са несъвместими с принципа на правовата държава, който Договарящите страни са се ангажирали да спазват, когато са ратифицирали Конвенцията. Следователно изпълнението на решение, постановено от който и да е съд, трябва да се разглежда като неразделна част от „съдебния процес“ за целите на чл. 6 от Конвенцията (*Hornsby v. Greece*, § 40; *Burdov v. Russia*, § 34).

217. Така необосновано дълго забавяне на изпълнението на задължително решение може да наруши Конвенцията (*Immobiliare Saffi v. Italy* [GC], § 63; *Hornsby v. Greece*, § 40; *De Luca v. Italy*, § 66; *Burdov v. Russia (№ 2)*, § 65). Например в контекста на държавни дружества, забавянето с по-малко от една година при изплащането на парично съдебно присъждане по принцип е съвместимо с Конвенцията, като по-дълго забавяне е *prima facie* необосновано (*Kuzhelev and Others v. Russia*, §§ 109- 110).

218. Държавен орган не може да посочва липсата на средства като оправдание за неспазване на задължение по съдебно решение. Разбира се, забавянето на изпълнението на решение може да бъде оправдано при определени обстоятелства. Но забавянето не може да е такова, че да накърни същността на правото, защитено съгласно чл. 6 § 1 (*Immobiliare Saffi v. Italy* [GC], § 74). По подобен начин сложността на вътрешната изпълнителна процедура или на държавната бюджетна система не може да освободи държавата от нейното задължение по Конвенцията да гарантира на всички правото задължително и изпълняемо съдебно решение да бъде изпълнено в разумен срок (*Burdov v. Russia (№ 2)*, § 70; *Süzer and Eksen Holding A.Ş. v. Turkey*, § 116).

219. Не може да се очаква от лице, получило окончателно съдебно решение срещу държавата, да заведе отделно изпълнително производство (*Metaxas v. Greece*, § 19, и *Lizanets v. Ukraine*, § 43; *Ivanov v. Ukraine*, § 46). В такива случаи ответният държавен орган, който е бил надлежно уведомен за решението, трябва да предприеме всички необходими мерки, за да се съобрази с него или да го предаде за изпълнение на друг компетентен орган (*Burdov v. Russia (№ 2)*, § 69). На спечелилата страна по съдебен спор може да се наложи да предприеме определени процесуални стъпки, за да получи изпълнение по съдебно решение, било то при доброволно изпълнение на съдебно решение от страна на държавата или при принудително изпълнение (*Shvedov v. Russia*, § 32). Съответно не е необосновано властите да поискат от жалбоподателя да представи допълнителни документи като банкови данни, за да се допусне или ускори изпълнението на съдебно решение (*Kosmidis and Kosmidou v. Greece*, § 24). Изискването за сътрудничество на кредитора обаче не трябва да надхвърля строго необходимото и във всеки случай не освобождава властите от задължението им по Конвенцията да предприемат своевременни действия по собствена инициатива.

220. Например в *Skórits v. Hungary*, §§ 43-44, Съдът постановява, че от властите се изискват практически стъпки, за да се гарантира, че решенията относно връщането на собственост са изпълняеми и не са възпрепятствани от грешки в имотния регистър, и констатира нарушение на правото на собственост, тъй като след решението са изминали десет години, преди жалбоподателят да може да влезе във владение на земя. В делото *Vitiello v. Italy*, § 37, Съдът констатира нарушение на правото на собственост поради неизпълнение от страна на националните власти на заповедта на националния съд за разрушаване на незаконна сграда.

221. В контекста на реституция на имущество Съдът разпорежда на държавата да предприеме всички необходими мерки, за да осигури изпълнението на решението в полза на жалбоподателите в срок, включително премахването на църква от земята им (*Orlović and Others v. Bosnia and Herzegovina*, §§ 68-71; вж. главата за Реституция на имущество по-долу).

222. В *De Luca v. Italy*, §§ 49-56, невъзможността на жалбоподателя да заведе изпълнително производство срещу местна власт за получаване на задължение по съдебно решение за вреди представлява нарушение на чл. 1 от Протокол № 1. Следователно дори правната неспособност на публичен орган да изплати задълженията си не освобождава държавата от нейната отговорност съгласно Конвенцията.

223. При оценката дали дадено дружество трябва да се приема като „правителствена организация“, правният статут на дружеството съгласно вътрешното право не е решаващ за определянето на отговорността на държавата за действията или бездействията на дружеството. В действителност едно дружество трябва да се ползва с достатъчна институционална и оперативна независимост от държавата, за да освободи последната от нейната отговорност по Конвенцията за неговите действия и бездействия. Основните критерии, използвани за определяне дали държавата е отговорна за такива задължения, са следните: правен статут на дружеството (съгласно публичното или частното право); естеството на неговата дейност (публична функция или обикновена търговска дейност); контекста на неговото функциониране (например монопол или силно регулирано предприятие); неговата институционална независимост (степената на държавна собственост); и неговата оперативна независимост (степената на държавен надзор и контрол) (*Liseytsseva and Maslov v. Russia*, §§ 186-188, и цитираните в него препратки) (за повече подробности вж. главата за Държавни дружества по-долу).

224. Когато длъжникът е частен субект, позицията е различна, тъй като по принцип държавата не носи пряка отговорност за дългове на частни субекти и нейните задължения, съгласно тези разпоредби на Конвенцията, се свеждат до предоставяне на необходимото съдействие на кредитора, за да получи изпълнение, например чрез предвиждане на съдебно-изпълнителна служба или на производство по несъстоятелност (*Anokhin v. Russia* (dec.); *Shestakov v. Russia* (dec.); *Krivotnogova v. Russia* (dec.); *Kesyay v. Russia*, § 80).

225. Когато властите са задължени да действат, за да приведат в изпълнение съдебно решение, но не го направят, тяхното бездействие може при определени обстоятелства да ангажира отговорността на държавата на основание чл. 6 § 1 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1 (*Scollo v. Italy*, § 4; *Fuklev v. Ukraine*, § 84). Задачата на Съда в такива случаи е да проучи дали мерките, прилагани от властите, са били адекватни и достатъчни и дали те са действали усърдно, за да подпомогнат кредитора при изпълнението на съдебното решение (*Anokhin v. Russia* (dec.); *Fuklev v. Ukraine*, § 84).

226. По-конкретно държавата има задължение съгласно чл. 1 от Протокол № 1 да предостави необходимото съдействие на кредитор, за да получи присъдена сума, (*Kotov v. Russia* [GC], § 90; *Fomenko and Others v. Russia* (dec.), § 171). Например в *Fuklev v. Ukraine*, § 92, Съдът констатира, че непредприемането от страна на съдебните изпълнители на действия в продължение на повече от четири години, както и на ефективен контрол върху изпълнителното производство по несъстоятелността, представлява нарушение на чл. 1 от Протокол № 1. В делото *Fomenko and Others v. Russia* (dec.), §§ 181-195, където закъсненията в изпълнението възлизат на близо дванадесет години, Съдът, както взема предвид сложността на изпълнителното производство, броя на вискателите, общия размер на дълговете, които е следвало да бъдат събрани, отношението на дружеството длъжник и наличната информация за дейностите на съдебните изпълнители, приема, че кумулативният ефект от мерките, използвани от съдебните изпълнители, е съвместим с изискванията, наложени на държавата както от чл. 6 § 1 от Конвенцията, така и от чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията. Когато националното законодателство в областта на несъстоятелността разглежда като привилегироваани вземания на служители, произтичащи от трудова дейност, натрупани през годината преди откриването на производството по несъстоятелност, а вземания, попадащи извън едногодишния референтен период, са от по-заднен ред, Съдът се е позовал на правната рамка на МОТ и е намирал процедурата за подходяща (*Acar and Others v. Turkey* (dec.), § 34).

227. За неизпълнение на съдебно решение срещу частен длъжник поради неплатежоспособност на длъжника, не може да бъде винена държавата, освен ако и

доколкото тя може да се вмени на националните власти, например поради техни грешки или забавяне на изпълнението (*Omasta v. Slovakia* (dec.); *Vrtar v. Croatia*, § 96).

228. От друга страна е констатирано нарушение в случай, когато националните власти са пристъпили към продажбата на дела на жалбоподателя в имуществото, след като той е уредил изцяло дълга, единствено с цел възстановяване на разходите по изпълнителното производство (*Mindek v. Croatia*, §§ 79-87) или в случай, когато къща е била продадена в изпълнителното производство за една трета от нейната стойност (*Ljaskaj v. Croatia*, §§ 62-70). По подобен начин за продажбата на къща и изваждането на жалбоподателя от нея в контекста на данъчно изпълнително производство, когато неплатеният данък е възлизал само на част от стойността на къщата, и в контекста на липса на комуникация между различните данъчни власти, участващи в различни етапи от производството, целящо изпълнението на заповедта срещу жалбоподателя, е констатирано, че са в нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 (*Rousk v. Sweden*, §§ 119-127).

Д. Връзка между чл. 1 от Протокол № 1 и други членове на Конвенцията

229. Въпроси, възникващи във връзка с ползването на „притежания“, могат да засягат и други членове на Конвенцията.

1. Член 2¹

228. В *Öneryıldız v. Turkey*[GC], §§ 136-137, където експлозия на метан на сметище води до свлачище, което поглъща къщата на жалбоподателя и убива девет негови близки роднини, Съдът не прави разлика между позитивните задължения на държавите членки по чл. 2 и по чл. 1 от Протокол № 1 относно адекватността на превантивните и компенсаторните мерки.

1. В *Georgia v. Russia (II)* [GC], §§ 174, 214, 220, Съдът стига до заключението, че от момента, в който Руската федерация е упражнила „ефективен контрол“, по смисъла на практиката на Съда, над териториите на Южна Осетия и „буферната зона“ след прекратяване на активното водене на военни действия, Руската федерация също носи отговорност за действията на южно-осетинските сили, включително множеството нередовни войски в тази територия, без да е необходимо да се предоставят доказателства за „подробен контрол“ на всяко от тези действия. Съдът е разполагал с достатъчно доказателства, които да му позволят да заключи извън разумно съмнение, че е имало административна практика, противоречаща на член 2 и член 1 от Протокол № 1 във връзка с убийствата на цивилни, както и на палежи и грабежи в къщи в грузински села в Южна Осетия и в „буферната зона“.

2. Член 3

230. В *Pančenko v. Latvia* (dec.), където жалбоподателката се оплаква от социално-икономическите си проблеми като цяло, Съдът припомня, че Конвенцията не гарантира социално-икономически права като такива. Това обаче не изключва възможността, когато условията на живот на жалбоподател достигат минималната степен на суровост, това да може да се окачестви като третиране, противоречащо на чл. 3.

231. В делото *Budina v. Russia* (dec.), по което жалбоподателката се оплаква, че нейната пенсия е под границата за осигуряване на оцеляване, Съдът не изключва възможността

¹ Вж. *Ръководството по член 2 (Право на живот)*.

да може да бъде ангажирана отговорността на държавата съгласно чл. 3 във връзка с унижително отношение, в ситуация, в която жалбоподателка - изцяло зависима от социални помощи - се оказва изправена пред безразличието на властите в ситуация на сериозни лишения, несъвместими с човешкото достойнство. Съдът намира, че такова оплакване само по себе си не е несъвместимо *ratione materiae* с разпоредбите на Конвенцията и разглежда икономическото състояние на жалбоподателката, включително и размера на плащаната ѝ от държавата пенсия, като цяло по чл. 3, за да определи дали нейното положение е такова, че да попадне в забраната за унижително отношение. Той констатира, че това не е така.

234. В допълнение към констатацията на нарушение на член 1 от Протокол 1 във връзка с член 2 (вж. по-горе), в *Georgia v. Russia (II)* [GC], § 220, Съдът намира - като отчита сериозността на извършените злоупотреби, които биха могли да бъдат окачествени като „нечовешко и унижително отношение“ в резултат на мъка и страдание, претърпени от жертвите, които освен това са били набелязани заради принадлежността им към етническа група - че тази административна практика противоречи и на член 3 от Конвенцията.

3. Член 4²

235. Изборът, даден на затворник между платен труд и неплатен труд, но с приспадане от присъдата, не представлява нарушение на член 4 от Конвенцията ((*Floroiu v. Romania* (dec.), §§ 35-38). Задължителният труд, извършван от затворник, без да е свързан със системата за пенсии за старост, трябва да се разглежда като „труд, който обикновено е задължителен за лицата, лишени от свобода“ по смисъла на чл. 4 § 3 (a) от Конвенцията (*Stummer v. Austria* [GC], § 132).

236. По същия начин неплатен труд, извършван от затворник, може да се разглежда като „труд, който обикновено е задължителен за лицата, лишени от свобода“ (*Желязков срещу България*, § 36). Съдът обаче отбелязва развитието в отношението към неплатения затворнически труд, по-конкретно в Европейските правила за затворите от 1987 и 2006 г., които призовават за справедливо възнаграждение за труда на затворниците – като Правилата от 2006 г. добавят „във всички случаи“ – което отразява променяща се тенденция. Жалбоподателя обаче е положил труда преди приемането на Правилата от 2006 г. и за кратък период от време (пак там, § 36).

4. Член 6³

237. Производствата пред националните власти във връзка с намеса в правото на собственост или за неговата защита често повдигат въпроси по чл. 6 § 1. В действителност правото на собственост е безспорно право от имуществен характер и затова решенията на държавата относно отчуждаването или регулирането на ползването на частна собственост или засягащи по друг начин имуществените или други права на собственост се смятат за обект на правото на справедливо разглеждане на спор (*British-American Tobacco Company Ltd v. the Netherlands*, § 67 – заявление за патент; *Raimondo v. Italy*, § 43 – конфискация). Освен това изпълнението на съдебни решения представлява неразделна част от „съдебния процес“ за целите на чл. 6 (вж. раздела Изпълнителното производство по-горе).

238. Въпреки това най-често в случаите, когато гражданско производство, свързано с

² Вж. *Ръководството по член 4 (Забрана на робството и принудителния труд)*.

³ Вж. *Ръководствата по член 6 (Право на справедлив процес): Граждански аспект и Наказателен аспект*.

право на собственост, е продължило прекомерно дълго, е достатъчно Съдът да констатира нарушение на чл. 6 от Конвенцията. Когато жалбоподателят твърди, че продължителността на производството сама по себе си представлява продължаваща пречка пред правото на собственост, Съдът постановява, че не е необходимо да се разглежда оплакването за продължителността на производството по чл. 1 от Протокол № 1 (*Zanghi v. Italy*, § 23) или че въпросът е преждевременен (*Beller v. Poland*, § 74). В контекста на „социалния наем“ (“*bail social*”) Съдът констатира, че като не са предприели в продължение на няколко години необходимите мерки, за да се съобразят с разпореждането на повторно настаняване на жалбоподателката, френските власти са лишили чл. 6 §, ал. 1 от всякакво полезно действие (*Tchokontio Haggi v. France*, § 52).

239. И все пак по дела, касаещи необичайно продължителни производства, Съдът констатира, че тяхната голяма продължителност (*Kunić v. Croatia*, § 67; *Machard v. France*, § 15) или други мерки, допринасящи за забавянията (*Immobiliare Saffi v. Italy* [GC], § 59), също имат пряко въздействие върху правата на жалбоподателите за мирно ползване на техните „притежания“. В последното дело Съдът също така констатира, че дружеството жалбоподател е било лишено от правото му по чл. 6 на решение от съд на спора му с наемателя (*нак там*, § 74).

240. В случаите, когато Съдът констатира нарушение на чл. 6 поради липса на достъп до съд, а жалбоподателят се оплаква и по чл. 1 от Протокол № 1 във връзка с изхода по същество на делото, Съдът обикновено приема, че не може да спекулира какъв би бил изходът, ако жалбоподателят беше имал ефективен достъп до съд. Следователно не е необходимо да се произнася по въпроса дали жалбоподателят е имал притежания по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1 и съответно по оплакването въз основа на този член (*Canea Catholic Church v. Greece*, § 50; *Glod v. Romania*, § 46; *Albina v. Romania*, § 43; *Lungoci v. Romania*, § 48; *Янакиев срещу България*, § 82). Въпреки това в делото *Zehentner v. Austria*, § 82, отнасящо се до съдебна продажба на апартамента на жалбоподателя, Съдът констатира нарушение по чл. 8 и чл. 1 от Протокол № 1 поради недостатъчни процесуални гаранции за жалбоподателката, която е била недееспособна, и намира, че не възниква отделен въпрос по чл. 6.

241. Приемането на нов закон с обратно действие, който урежда процесния казус, докато производството, касаещо имуществен интерес на жалбоподателя, е висящо, може да представлява нарушение както на чл. 6, така и на чл. 1 от Протокол № 1, когато приемането на закона не е обосновано с убедителни мотиви от обществен интерес и представлява прекомерна тежест за жалбоподателя (*Caligiuri and Others v. Italy*, § 33).

242. Когато жалбоподател се оплаква от невъзможност да приведе в изпълнение окончателно съдебно решение в своя полза, отношение имат както задълженията на държавата както по чл. 6, така и по чл. 1 от Протокол № 1. Когато властите са задължени да действат, за да приведат в изпълнение съдебно решение, а те не го направят, тяхното бездействие може при определени обстоятелства да ангажира отговорността на държавата на основание както на чл. 6, така и на чл. 1 от Протокол № 1 (*Fuklev v. Ukraine*, §§ 86 и 92-93; *Anokhin v. Russia* (dec.); *Liseyitseva and Maslov v. Russia*, § 183).

243. Отмяната чрез контрол за надзор на задължително и изпълняемо решение, с което на жалбоподател е присъдено обезщетение, при липса на изключителни убедителни обстоятелства, нарушава принципа на окончателност на съдебните решения и нарушава чл. 6 § 1 и чл. 1 от Протокол № 1 (*Davydov v. Russia*, §§ 37-39). Съображенията за „правна сигурност“ обаче не трябва да обезкуражават държавата да коригира особено груби грешки, допуснати при правораздаването (*Lenskaya v. Russia*,

§ 41). Тези изключителни обстоятелства възникват само когато първоначалното производство е белязано от такъв сериозен порок, че да го направи по същество несправедливо, както в случай, когато без вина на третото лице, което не е страна в производството, националният съд постановява решение, което пряко засяга правата му. Отмяната на окончателно решение при такива обстоятелства не води до нарушение на Конвенцията (*Protzenko v. Russia*, §§ 30-34). По подобен начин е констатирано, че отмяната на окончателно решение, насочена към отстраняване на сериозна съдебна грешка в наказателно производство (*Giuran v. Romania*, § 41), постига правилния баланс между конкуриращите се интереси на окончателността и справедливостта, или когато на жалбоподателя е присъдена пълна реституция на цялото имущество въпреки факта, че няколко лица са имали права върху него (*Vikentijevik v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, § 70).

244. Въпроси относно разходите, възникнали в съдебното производство, в някои случаи са разглеждани от Съда по чл. 1 от Протокол № 1. Правилото „губещият плаща“ в контекста на гражданското производство само по себе си не може да се смята за противоречащо на чл. 1 от Протокол № 1 (*Klauz v. Croatia*, §§ 82 и 84), тъй като целта му е да се избегне завеждане на неоснователни дела и извършването на необосновано високи съдебни разноски, като се разубеждават потенциалните ищци да предявяват неоснователни искове под страх от последиците, които ще понесат за това. Тази позиция не се променя от факта, че тези правила се прилагат и по отношение на граждански производства, по които държавата е страна (*Cindrić and Bešlić v. Croatia*, § 96). В дело, по което жалбоподателите претендират обезщетение за отчуждаване и искът им е уважен частично, но полученото от тях обезщетение трябва да бъде изплатено изцяло на другата страна, за да покрие разходите ѝ, Съдът констатира нарушение. Съдът отбелязва, че нито поведението на жалбоподателите, нито извършените процесуални действия могат да оправдаят толкова високи съдебни такси, че да се стигне до пълна липса на обезщетение за отчуждаване. Поради това жалбоподателите е трябвало да понесат прекомерна тежест (*Perdigão v. Portugal*[GC], § 78; в *Musa Tarhan v. Turkey*, § 86, където жалбоподателят е осъден да заплати съдебните разноски на другата страна в производство за отчуждаване, което значително намалява сумата на обезщетението, е констатирано, че тежестта върху жалбоподателя е била прекомерна). По същия начин, в *National Movement Ekoglasnost v. Bulgaria*, § 83, решението на националния съд да присъди разноски за адвокатските хонорари на противната страна, без да се предоставят достатъчни и релевантни причини, за да се гарантира, че тези възнаграждения са действително справедливи и оправдани, както се изисква от вътрешното законодателство, се равнява на неспособност да се балансират правилно различните интереси и следователно е в нарушение на член 1 от Протокол № 1. Съдът констатира, че отказ за възстановяване на разноски, направени по неуспешен граждански иск на прокурор в полза на трета страна, е в нарушение на чл. 6 от Конвенцията (*Stankiewicz v. Poland*, §§ 65-76).

245. Установено е, че чл. 6 в неговия наказателен аспект се прилага в дело, в което е издадена заповед за разрушаване на къща, която е била построена без разрешение за строителство, но по отношение на която впоследствие властите се проявявали търпимост в продължение на тридесет години. По-конкретно, мярката за разрушаване се разглежда като „наказание“ за целите на Конвенцията (*Hamer v. Belgium*, § 60).

5. Член 7⁴

246. Конфискацията, наложена на жалбоподателите за незаконна строителна дейност, е

⁴Вж. *Ръководството по член 7 (Неналагане на наказание без закон)*.

приета за „наказание“ по смисъла на чл. 7 от Конвенцията въпреки факта, че не е постановена наказателна присъда срещу дружествата жалбоподатели или техни представители. За тази цел Съдът се позова на факта, че въпросната конфискация е свързана с „престъпление“, основано на общи законови разпоредби; че материалноправната незаконосъобразност на строителните работи е била констатирана от наказателни съдилища; че санкцията, предвидена в италианското законодателство, има за цел най-вече да възпира чрез наказание по-нататъшни нарушения на законовите изисквания; че законът класифицира конфискацията за незаконни строителни дейности сред наказателните санкции; и накрая че санкцията е била с голяма тежест (*Sud Fondi srl and Others v. Italy* (dec.)). Същите критерии са приложени в делото *G.I.E.M.S.R.L. and Others v. Italy* (по същество) [GC], §§ 212-234, и Съдът констатира, че чл. 7 е приложим.

247. В делото *Sud Fondi srl and Others v. Italy* националният съд оправдава представителите на дружествата жалбоподатели с мотива, че са допуснали неизбежна и извинима грешка при тълкуването на даденото им разрешение за строителство. За целите на чл. 7 приложимата законодателна рамка не е дала възможност на обвиняемия да разбере значението и обхвата на наказателното право, което поради то е имало несъвършенства. Следователно конфискацията на имуществото, разпоредена от наказателния съд, не е била предвидена в закона за целите на чл. 7 и представлява произволно наказание. По същата причина конфискацията нарушава и чл. 1 от Протокол № 1 (*Sud Fondi srl and Others v. Italy*, §§ 111-118 и 136-142). Подобно заключение е достигнато и по дело, при което имущество и сгради са конфискувани, въпреки че наказателното производство срещу собственика е прекратено по давност (*Varvara v. Italy*, § 72).

248. В *G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (по същество) [GC] конфискацията е приложена автоматично в случаите на незаконно строителство, както е предвидено в италианското законодателство. Съдът преценява пропорционалността на намесата, като взема предвид редица фактори, които включват степента на вина или небрежност от страна на жалбоподателите или най-малкото връзката между тяхното поведение и въпросното престъпление. В това отношение е подчертана и важността на процесуалните гаранции, тъй като съдебните производства относно правото на мирно ползване на „притежания“ трябва да предоставят на дадено лице разумна възможност да представи позицията си пред компетентните органи с цел ефективно оспорване на мерките, засягащи правата, гарантирани от чл. 1 от Протокол № 1 (*нак там*, §§ 301-303).

249. В *Ulemek v. Serbia* (dec) жалбоподателят е осъден за редица тежки престъпления. По-късно той е задължен, в съответствие със закона от 2008 г. за изземване и конфискация на доходите от престъпна дейност, да освободи къщата си, която е закупил с незаконни средства през 1998 г. Националните съдилища смятат, че отнемането на престъпни активи не е нито наказателна санкция, нито е наказателна по характер, така че забраната за обратна сила на наказателното право не е била приложима. Съдът припомня, че изискването за „законосъобразност“ обикновено не може да се тълкува като възпрепятстващо законодателя да контролира използването на собствеността или по друг начин да се намесва в паричните права чрез нови ретроспективни разпоредби, регулиращи продължаващите фактически ситуации или правоотношения. Следователно конфискацията на имуществото на жалбоподателя е в пълно съответствие с изискването за „законност“, съдържащо се в член 1 от Протокол № 1 (пак там, § 64). Съдът също така заключава, че заповедта за отнемане срещу жалбоподателя не представлява „наказание“ по смисъла на член 7 § 1, второ изречение от Конвенцията, и че член 7 следователно не е приложим по делото (пак там, § 56-57).

6. Член 8⁵

250. Редица дела, свързани както с чл. 8 от Конвенцията, така и с чл. 1 от Протокол № 1, се отнасят до жилища. Може да има съществено припокриване между понятието за „дом“ и това за „собственост“ по чл. 1 от Протокол № 1, но съществуването на „дом“ не зависи от съществуването на право или интерес по отношение на недвижими имоти (*Surugiu v. Romania*, § 63). Лице може да има право на собственост върху определена сграда или земя за целите на чл. 1 от Протокол № 1, без да има достатъчна връзка с имота, за да може той да представлява негов „дом“ по смисъла на чл. 8 (*Khamidov v. Russia*, § 128).

251. Намеса в правото на жалбоподател да обитава дома си може да наруши чл. 8. Съдът е приел широко тълкуване на понятието за дом (*Gillow v. the United Kingdom*, § 46; *Larkos v. Cyprus* [GC], §§ 30-32; *Akdivar and Others v. Turkey* [GC], § 88). Същото може да се отнася и за търговски помещенията и адвокатски кантори (*Niemietz v. Germany*, §§ 29-33).

252. В *Larkos v. Cyprus* [GC], §§ 30-32, Съдът разглежда оплакванията на жалбоподателя относно прекратяването на негово споразумение за ползване на жилище, сключено с кипърската държава по чл. 8 във връзка с чл. 14 от Конвенцията. Той констатира, че жалбоподателят – държавен служител, чието споразумение е имало много от характеристики на типично наемно правоотношение на имот, е бил дискриминиран в сравнение с частните наематели. С оглед на тези заключения не е необходимо да се разглежда отделно оплакването по чл. 1 от Протокол № 1.

253. *Karner v. Austria* е важно дело относно правото на жилище по чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията. То се отнася до наследяване на договор за наем в контекста на хомосексуална връзка. Повтаряйки, че различия, основани на сексуална ориентация, изискват особено сериозни причини като обосновка, Съдът констатира, че трябва също така да се демонстрира, че е необходимо да се изключат хомосексуалните двойки от обхвата на законодателството, за да се постигне целта за защита на традиционната семейна единица. Констатирано е нарушение (*нак там*, §§ 38-42). Подобно заключение е достигнато в *Kozak v. Poland*, §§ 98-99, по отношение на съжителстващ партньор от същия пол (за сравнение за развитието на съдебната практика, вж. *S. v. the United Kingdom*, решение на Комисията, вж. „Наем на имот“).

254. В *Rousk v. Sweden*, §§ 115-127, съдебната продажба на къщата на жалбоподателя с цел издължаването на данъчни задължения към държавата, както и последвалата евикция, представляват нарушение както на чл. 1 от Протокол № 1, така и на чл. 8, тъй като интересите на собственика не са били защитени по подходящ начин. Докато в делото *Vaskrsić v. Slovenia*, § 87, продажбата на къщата на жалбоподателя на публичен търг с цел изпълнение на първоначално вземане от 124 евро представлява нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията. По общо, по отношение конкуренцията между правото на зачитане на дома и принудителната продажба на къща с цел изплащане на дългове, *Vrzić v. Croatia*, §§ 63-68.

255. В *Gladysheva v. Russia*, § 93, Съдът констатира нарушение на същите разпоредби на основание неправената от стана на националните власти преценка на пропорционалността на оспорената мярка при изваждане на добросъвестен купувач от апартамент, придобит с измама от предишния собственик. Освен това той уточнява, че свободата на преценка на държавата по жилищните въпроси е по-тясна по отношение на правата по чл. 8 в сравнение с тези, защитени по чл. 1 от Протокол № 1, като се има предвид централното значение на чл. 8 за идентичността, самоопределението, физическата и морална неприкосновеност, поддържането на взаимоотношения с другите и установеното му и сигурно място в общността (*Connors v. the United*

⁵ Вж. Ръководството по член 8 (*Право на неприкосновеност на личния и семейния живот*).

Kingdom, §§ 81–84; *Orlić v. Croatia*, §§ 63- 70). Изисква се и индивидуална оценка на пропорционалността в случай на риск от загуба на дома на жалбоподателя, независимо че съгласно вътрешното законодателство правото му ползване на жилище е погасено (*Čosić v. Croatia*, §§ 21-23), или в случай на неизбежна загуба на дома вследствие на решение за разрушаването му на основание, че той е съзнателно построен в нарушение на строителните разпоредби (*Иванова и Черкезов срещу България*, § 53).

256. В *Berger-Krall and Others v. Slovenia*, §§ 205-211 и 272-275, жилищните реформи след преминаването към пазарна икономика, които водят до лишаването на жалбоподателите от защитен наем, са разгледани както по чл. 8, така и по чл. 1 от Протокол № 1. Съдът намира, че макар лишаването от защитен наем да представлява намеса в правото на зачитане на дома, в настоящия случай то не нарушава чл. 8, тъй като е пропорционално на преследваните легитимни цели. Същите съображения водят до заключението, че чл. 1 от Протокол № 1 също не е нарушен. По подобен начин в *Sorić v. Croatia* (dec.) Съдът намира, че при жилищните реформи позицията на жалбоподателя като наемател продължава да бъде силно защитена. Чл. 1 от Протокол № 1 обаче не гарантира право на закупуване на каквото и да било имущество, а само мирно ползване на съществуващото имущество. В *Galović v. Croatia* ((dec.), § 65), Съдът отхвърля жалба по чл. 8, предявена от бивш титуляр на договор със специално защитен наем, която е била извадена от жилището от собственика, тъй като за нея е имало други жилищни алтернативи. В *Grozdanić and Gršković-Grozdanić v. Croatia*, §§ 109 и 115-120, Съдът е приема, че решението на националния съд за обезсилване на договора за продажба въз основа единствено на преориентиралата се съдебната практика, без изменение в материално-правните условия за прекратяване на тези наемни правоотношения, не е било непредвидимо и че изискването към наемателите да демонстрират намерението си да продължат да използват дадените им апартаменти, като заведат съответни производства срещу трети лица, обитаващи апартаментите, не е непропорционално, особено по време на война с голям брой разселени хора.

257. По същия начин в *Zrilić v. Croatia*, § 71, Съдът намира, че съдебната заповед за делба чрез съдебна продажба на къща, която жалбоподателката е притежавала съвместно с бившия си съпруг, не нарушава чл. 8 и следователно не е необходима допълнителна проверка, за да се установи липсата на нарушение и по отношение на чл. 1 от Протокол № 1.

258. В *Cvijetić v. Croatia*, § 51, по което жалбоподателката не е могла да получи изваждане на бившия си съпруг от апартамента, представляващ неин дом, е констатирано нарушение на членове 6 и 8, поради продължилото прекомерно изпълнително производство. Не е било необходимо отделно разглеждане на чл. 1 от Протокол № 1.

259. Чл. 1 от Протокол № 1 не гарантира правото на ползване на „притежанията“ в приятна обстановка (вж. *Flamenbaum and Others v. France*, § 184, което се отнася до разширение на пистата на летището, също съгласно чл. 8). Освен това, тъй като жалбоподателите не са установили дали и до каква степен разширяването на пистата е повлияло на стойността на тяхното имущество, Съдът не констатира нарушение на правата по посочената разпоредба (*нак там*, §§ 188-190).

260. В случаите, когато Съдът констатира нарушение на чл. 8 поради нарушаване на реда в нощните часове, причинено от бар (*Udovičić v. Croatia*, § 159), или поради липсата на ефективна реакция от страна на властите на оплаквания за сериозни и повтарящи се нарушения на реда от страна на съседи (*Surugiu v. Romania*, §§ 67-69), той решава, че не е необходимо да проверява дали в случая е налице нарушение на чл. 1 от Протокол № 1.

261. И на последно място, чл. 8 и чл. 1 от Протокол № 1 влизат в действие в случаите, отнасящи се за разрушаване на жилището. В *Selçuk and Asker v. Turkey*, § 77, Съдът взема предвид преднамерения начин, по който домовете на жалбоподателите са разрушени от силите за сигурност и констатира нарушение на членове 3 и 8 и на чл. 1 от Протокол № 1. За повече подробности вж. главата за Наеми и контрол на наемите по-долу.

7. Член 10

262. В **Error! Hyperlink reference not valid.**, §§ 59 и 63, жалбоподателят се оплаква от изземването на матрицата и на стотици копия на „Малък червен учебник“ (Little Red Schoolbook), както и конфискацията им и последващото им унищожаване след решение на национално ниво. Съдът констатира, че целта на изземването е „защитата на морала“, както се разбира от компетентните британски власти при упражняване на свободата на преценка. Конфискуването и унищожаването на Учебника трайно лишава жалбоподателя от собствеността върху някои „притежания“. Въпреки това тези мерки са разрешени от втория параграф на чл. 1 от Протокол № 1, тълкуван в светлината на принципа на правото, общ за Договарящите страни, според който, предмети, чието ползване е дефинирано като забранено от закона и опасно за обществения интерес, се конфискуват с оглед унищожаване. Следователно не е налице нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 или чл. 10 от Конвенцията.

263. В *Öztürk v. Turkey* [GC], § 76, Съдът постановява, че конфискацията и унищожаването на копия на книга, публикувана от издателя жалбоподател, е само аспект на осъждането му за разпространение на сепаратистката пропаганда (което трябва да бъде разгледано съгласно чл. 10). Следователно не е необходимо конфискуването да се разглежда отделно по чл. 1 от Протокол № 1.

264. В *Ashby Donald and Others v. France*, § 40, Съдът констатира, че когато става въпрос за намеса в правото на свобода на изразяване, държавите се ползват с по-широка свобода на преценка, ако оспорената мярка е насочена към защита на други права по Конвенция като правото на мирно ползване на собственост, в конкретния случай по отношение на авторски права (*Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden* (dec.)).

8. Член 11⁶

265. В *Chassagnou and Others v. France* [GC], §§ 85 и 117, отнасящо се до автоматичното членство на жалбоподателите – собственици на земеделски стопанства, по-малки от 20 хектара и противопоставящи се на лова – в одобрени общински или ловни междубщински сдружения и прехвърлянето на права за лов върху тяхната земя на тези сдружения, Съдът констатира нарушение както на чл. 1 от Протокол № 1, така и на чл. 11 от Конвенцията.

9. Член 13

266. За да влезе в действие чл. 13 от Конвенцията, жалбоподателите трябва да имат „защитима“ претенция. Ако е така, те трябва да разполагат с ефективни и практически средства за защита, за да получат разглеждане по оплакванията си, ако е уместно, да загубите им да бъдат обезщетени.

267. В *Iatridis v. Greece* [GC], § 65, по което властите не са върнали киното на

⁶ Вж. Ръководството по [член 11 \(Свобода на събранията и сдружаването\)](#).

жалбоподателя, Съдът констатира, че е налице разлика в естеството на интересите, защитени от чл. 13 от Конвенцията и от чл. 1 от Протокол № 1: първият предоставя процесуална гаранция, а именно „правото на ефективно средство за защита“, докато процесуалното изискване, присъщо на втория, е спомагателно за по-широката цел да се гарантира зачитането на правото на мирно ползване на притежанията. Констатирано е нарушение както на чл. 1 от Протокол № 1, така и на чл. 13.

268. По подобен начин, в *Öneryıldız v. Turkey* [GC], §§ 156-157, Съдът констатира, че е налице нарушение на чл. 13 от Конвенцията във връзка с оплакването по чл. 1 от Протокол № 1 относно ефективността на административното производство за обезщетение за унищожаване на домакински вещи в резултат на експлозия на метан на сметище. Обратното, в *Budayeva and Others v. Russia*, §§ 196-198, където вредите са настъпили до голяма степен в резултат на природното бедствие, не е констатирано нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 и чл. 13 във връзка с този член, като се отчете, че жалбоподателите са могли да подадат иск за обезщетение и той да бъде разгледан от компетентните съдилища и че държавата е приложила мерки чрез общата схема за помощ при извънредни ситуации.

269. Що се отнася до делата за контрол на наемите, Съдът констатира, че конституционни производства за обезщетение са били неефективни в делото *Marshall and Others v. Malta*, §§ 71-81, което се отнася до налагането на таван на наемите на търговски имоти, предвид неуспеха да бъде разпоредено изваждане или присъждане на по-високи бъдещи наеми, и достига до заключение за нарушение на чл. 13 във връзка с чл. 1 от Протокол № 1. В *Cauchi v. Malta*, §§ 52-55 и 58-64, жалбоподателката образува производство за обезщетение пред конституционната юрисдикция, твърдейки, че вътрешна наредба, която предоставя на наемателите правото да запазят владението на помещенията под наем, ефективно налага на нея, собственика, едностранно и безсрочно наемно правоотношение, без да ѝ позволи да получи справедлив и адекватен наем. Съдът констатира, че на жалбоподателката е възложена непропорционална тежест и че обезщетението, предоставено от националния съд, не ѝ е предоставило достатъчна компенсация, като по този начин представлява нарушение на член 13 от Конвенцията самостоятелно и във връзка с член 1 от Протокол № 1.

270. В рамките на реституция на имущество на предишни собственици, в *Driza v. Albania*, §§ 115-120, е констатирано нарушение на чл. 13 във връзка с чл. 1 от Протокол № 1, поради липсата на създаване на адекватна схема за реституция, по-конкретно на органи и процедура.

271. На последно място, в *Chiragov and Others v. Armenia* [GC], §§ 213-215, и *Sargsyan v. Azerbaijan* [GC], §§ 269-274, липсата на средство за защита, което може да осигури обезщетение по отношение на оплакванията на жалбоподателите по Конвенцията, свързани със загубата на домовете и имотите им по време на арменско-азербайджанския конфликт за Нагорни Карабах, и то такава, което предлага разумни перспективи за успех, е довело и до нарушение на чл. 13 от Конвенцията.

10. Член 14

272. Забраната за дискриминация съгласно чл. 14 може да се търси само във връзка с някое от другите материални права, защитени от Конвенцията.

273. В делата по член 14 във връзка с член 1 от Протокол № 1, Съдът проверява дали жалбоподателите са били в съответно подобно или аналогично положение на групата лица, с които са се сравнили. Не всяка разлика в третирането обаче би представлявала нарушение на член 14: държавите се ползват с определена свобода на преценка, когато

определят дали и до каква степен различията в иначе подобни ситуации оправдават различното третиране. Обхватът на преценката ще варира в зависимост от обстоятелствата, предмета и предисторията. Обикновено по Конвенцията се допуска широка свобода на преценка на държавата, когато става въпрос за общи мерки на икономическа или социална стратегия, например (*Špoljar and Dječji Vrtić Pčelice v. Croatia* (dec.), §§ 33-36).

274. Въпреки че обхватът на правомощията на държавата по чл. 1 от Протокол № 1 в някои случаи може да бъде широк, такива правомощия не могат да се упражняват по дискриминационен начин. Когато на жалбоподателя е отказано изцяло или отчасти определено имущество на дискриминационно основание, обхванато от чл. 14, съответният тест е дали при отсъствието на дискриминационното основание, срещу което жалбоподателят се оплаква, той би имал изпълняемо по националното законодателство право по отношение на въпросното имущество (*Fabris v. France* [GC], § 52).

275. Дискриминацията на извънбрачни деца се обсъжда като основен въпрос по основополагащото дело *Marckx v. Belgium*, § 65. Съдът постановява, че жалбоподателката като неомъжена майка е дискриминирана при свободното разпореждане с имуществото ѝ в сравнение с омъжена майка. Не е констатирано нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 самостоятелно по отношение на майката, а чл. 1 от Протокол № 1, според Съда, е неприложим по отношение на дъщерята.

276. По подобен начин в *Mazurek v. France*, § 54, Съдът намира, че законът, предвиждащ по-нисък наследствен дял на дете от извънбрачна връзка, неоснователно дискриминира такива деца при упражняването на техните собственически права, въпреки че приема, че „защитата на традиционното семейство“ е легитимна цел, която държавата преследва (*Fabris v. France* [GC], §§ 68-72; по отношение на наследствените права вж. също *Burden v. the United Kingdom* [GC], § 65, за съжителстващи сестри; по отношение на актуализиране на пенсиите за чуждестранни лица, *Carson and Others v. the United Kingdom* [GC], § 90; и по отношение на правото на наследствена пенсия на вдовица с религиозен брак, *Serife Yiğit v. Turkey* [GC], § 86).

277. Разликата в третирането на жалбоподателя като бенефициент на завещание, съставено в съответствие с Гражданския кодекс от завещател с мюсюлманска вяра, в сравнение с бенефициент на завещание, съставено в съответствие с Гражданския кодекс от завещател немюсюлманин, няма обективна и разумна обосновка (*Molla Sali v. Greece* [GC], § 161).

278. За разлика от това, в *Stummer v. Austria* [GC], §§ 132-136, отказът да се вземе предвид труд, извършен в затвора, при определяне на пенсионните права, не води до нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 1 от Протокол № 1 (вж. по-горе в тази глава по чл. 4).

279. В *Chabauty v. France* [GC], § 47, невъзможността за дребните земевладелци - за разлика от едрите земевладелци - земята им да бъде извадена от контрола на одобреното ловно сдружение, освен по етични съображения, не води до нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 1 от Протокол № 1 (за сравнение *Chassagnou and Others v. France* [GC], § 95).

280. Делото *Guberina v. Croatia* се отнася до отказ от данъчно облекчение при покупка на къща след продажба на апартамент с оглед на задоволяването на потребностите на дете с тежко увреждане на основание, че продаденият апартамент е отговарял на нуждите на семейството, тъй като е бил достатъчно голям и оборудван с необходимата

инфраструктура като електричество, отопление и др. Данъчните власти не обръщат внимание на тежкото положение на семейството, което се грижи за детето в апартамент без асансьор. Жалбоподателят се оплаква, че начинът на прилагане на данъчното законодателство към положението на семейството му представлява дискриминация, като се има предвид увреждането на детето му. Констатирано е нарушение по същество въз основа на неуспеха на властите да вземат предвид по-широки съображения и задължения, основани на увреждането, което е довело до прилагането на свръхрестриктивен и механичен подход към тълкуването на данъчното законодателство в ущърб на конкретната ситуация на семейството (*нак там*, § 98).

281. Делото *J.D. and A v. the United Kingdom*, §§ 97 и 101-105, се отнася до оплакването на жалбоподателките, живеещи в адаптирани домове, че новите правила за жилищни помощи в сектора на социалните жилища (известни като „данък спалня“) ги дискриминира поради тяхната особена ситуация: първата жалбоподателка се грижи за дъщеря с увреждания, докато втората е жертва на домашно насилие и е настанена по „схема за убежище“ („Sanctuary Scheme“). Мярката води до намаляване на субсидията за наем, ако обитателите имат повече спални, отколкото имат право да имат, с цел да бъдат стимулирани да се преместят в по-малка къща. Съдът подчертава, че извън контекста на преходните мерки, предназначени да коригират историческите неравенства, като се има предвид необходимостта да се предотврати дискриминацията спрямо хората с увреждания и да се насърчи тяхното пълноценно участие и интеграция в обществото, свободата на преценка на държавите при установяването на различно правно третиране на хора с увреждания е значително намалена. Той постановява, че когато твърдяната дискриминация е въз основа на увреждане и пол и не е резултат от преходна мярка, наложена добросъвестно с цел да се коригира неравенство, ще бъдат необходими много сериозни причини, за да се обоснове оспорената мярка. Съдът достига до заключението, че дискреционните жилищни плащания (DHP), които могат да компенсират недостиг за наем, му позволяват да установи, че разликата в третирането в случая на първата жалбоподателка е обоснована. Това обаче не е така при втората жалбоподателка: тя е част от друга схема, чиято цел е да позволи на жертвите на домашно насилие да останат в домовете си и дискреционните жилищни плащания не могат да разрешат конфликта между тази цел и целта на „данъка спалня“, която е целяла да я стимулира да се премести.

282. В *Andrejeva v. Latvia* [GC], § 88, където е направено разграничение въз основа на националност, е констатирано нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 1 от Протокол № 1, поради отказа на латвийските съдилища да отпуснат на жалбоподателката пенсия за осигурителен стаж по отношение на годините ѝ на работа в бившия Съветски съюз преди 1991 г. на основание на това, че тя няма латвийско гражданство.

283. В *Fábián v. Hungary* [GC], Съдът констатира, че съществуват значителни правни и фактически разлики между заетостта в публичния и в частния сектор по институционални и функционални причини, като източника на заплатите им, факта, че националното законодателство третира като различни заетостта в публичния и в частния сектор, че професията в публичния сектор на жалбоподателя е трудно да се сравни с която и да е професия в частния сектор и че държавата като негов работодател трябва да определи условията за неговата заетост и като управител на пенсионния фонд – условията за изплащане на пенсия (*нак там*, §§ 131-132; *Panfile v. Romania* (dec.), § 28). В друго дело Съдът констатира, че разликата в третирането между пенсионерите, заети в различни категории в публичния сектор, е била обоснована (*Gellértheygi and Others v. Hungary* (dec.), §§ 34-40).

284. В *Popović and Others v. Serbia*, §§ 75-76 и 78, Съдът намира, че разликата в предоставянето на обезщетения за инвалидност между граждански и военни

бенефициенти е обективно и разумно обоснована от начина, по който двете групи са понесли нараняванията си, без първо да се изследва дали са били в „аналогични или относително подобни ситуации“. По-конкретно, съответната разлика в третирането е следствие от моралния дълг, който държавите може да се чувстват задължени да изпълнят в отговор на службата на техните военни ветерани. Тъй като са пострадали по време на военна служба, ветераните от войната са били изложени на по-високо ниво на риск, докато са били ангажирани в изпълнението на задълженията, възложени от държавата. Техните наранявания също така биха били трудни за застраховане поради споменатия риск и би било трудно, ако е изобщо възможно, да получат обезщетение за причинените вреди чрез съдебни дела. Цивилните граждани, за разлика от тях, са претърпели нараняванията в ситуации, несвързани с изпълнението на такива задължения, най-вече включващи инциденти или заболявания или действия на трети страни.

285. В *Špoljar and Dječji Vrtić Pčelice v. Croatia* (dec.), §§ 38-46, Съдът счита жалбата на жалбоподателите, че не получават същия размер субсидии като държавните детски градини, за явно необоснована, тъй като частните и държавните детски градини не са в аналогично или съответно подобно положение. Публичните детски градини, като заведения на местното самоуправление, са насочени предимно към задоволяване на нуждите на общността по отношение на предучилищното образование, докато частните детски градини са частни заведения, които, макар и да предоставят предучилищно образование, са ориентирани към получаване на определен доход за техните услуги.

286. И накрая, в *Jurčić v. Croatia*, §§ 55 и 77-85, жалбоподателката е сключила трудов договор десет дни след като е била подложена на ин витро оплождане (IVF). Когато впоследствие тя излиза в отпуск по болест поради усложнения, свързани с бременността, съответният национален орган преразглежда нейния здравноосигурителен статус и установява, че с подписването на договора малко след процедурата, жалбоподателката се е стремил да получи само парични помощи, свързани с статут а ѝ като трудовозаета, и че заетостта ѝ следователно е фиктивна: молбата ѝ да бъде регистрирана като осигурен служител, заедно с искането ѝ за обезщетение за неработоспособност поради заболяване, съответно е отхвърлена. Съдът приема, че отказът да се наеме или признае свързаното с работата обезщетение на жалбоподателката въз основа на нейната бременност представлява пряка дискриминация на основата на пола, която не може да бъде оправдана от финансовите интереси на държавата.

III. Специфични въпроси

A. Наеми и контрол на наемите

287. Конвенцията и протоколите към нея не гарантират право на настаняване и жилище и много дела, свързани с право на жилище, се разглеждат съгласно чл. 8 от Конвенцията по отношение на защитата на правото на жалбоподателите на зачитане на личния или семейния им живот (вж. раздела за чл. 8 по-горе). Съгласно чл. 1 от Протокол № 1 органите по Конвенцията са разгледали редица дела относно балансиране на правата на наемодателите с права, предоставени на наемателите съгласно националното законодателство, гаранции за справедлив процес както за наемодателите, така и за наемателите и гаранции на последните срещу изваждане от имота, недопускане на дискриминация и др.

288. Първото дело, свързано с балансирането на правата на собственост на наемодателите с тези на наемателите, е *James and Others v. the United Kingdom*. Делото се отнася до правото на наематели с договори за наем за срок от над двадесет години да придобият собствеността върху имота след влизането в сила на Закона за реформа на договорите за дългосрочен наем ("Leasehold Reform Act"). Жалбоподателите са посочени за управители на значително имущество по завещание, оставено от член на поземлената аристокрация. Наемателите на някои от въпросните имоти упражняват правата си за придобиване съгласно Закона за реформа на договорите за дългосрочен наем, като по този начин лишават управителите от техния имуществен интерес. Управителите се оплакват, че принудителното прехвърляне на имотите и размерът на обезщетението, получено впоследствие, нарушават техните права.

289. Съдът намира за естествено, че свободата на преценка, с която разполага законодателят при прилагането на социални и икономически политики, трябва да бъде широка и той би уважил преценката на законодателя относно това какво е „обществен интерес“, освен ако то е очевидно без разумна основа (*James and Others v. the United Kingdom*, § 46). Съдът намира, че облекчаването на социалната несправедливост в сферата на жилищата е легитимна цел, преследвана от Закона за реформа на договорите за дългосрочен наем, която попада в свободата на преценка на законодателя. Що се отнася до пропорционалността на мерките, прилагани от държавата, Съдът констатира, че предоставянето на наемателите на права за придобиване при тези обстоятелства не е нито неразумно, нито непропорционално, тъй като законът ограничава това право до по-малко ценни имоти, които се възприемат от законодателя като представляващи най-тежките случаи на затруднения (пак там, § 70; за чл. 14 от Конвенцията, § 77).

290. По подобен начин в *Mellacher and Others v. Austria* наемодателите, които са притежавали или имали дялово участие в собствеността на множество жилищни сгради, се оплакват, че въвеждането на законово намаление на наемите съгласно Закона за наемите нарушава чл. 1 от Протокол № 1. При оценката на оспорваното законодателство Съдът признава широката свобода на преценка на националния законодател както при идентифицирането на проблем от обществено значение, така и при определянето на мерките, необходими за задействането на социалните и икономически политики за справяне с него, в случая в областта на жилищата. Съдът констатира, че е разумно австрийският законодател да заключи, че социалната справедливост изисква намаляване на първоначалните наеми и че намаляването на наемите, произтичащо от закона, макар и съществено, не налага непременно непропорционална тежест на наемодателите (пак там, § 57). Още повече в контекста на

контрола на наемите. Но когато предметът на наем е помещение, използвано от музикална група, Съдът признава, че културната и социална роля на клуба е в обществен интерес; степента на интереса обаче е значително по-слабо изразена в сравнение с други случаи и следователно не оправдава такова значително намаление в сравнение със пазарната стойност на наема (*Bradshaw and Others v. Malta*, § 58).

291. Обратното, в по-скорошното дело *Lindheim and Others v. Norway* измененията в Закона за арендата предоставят на арендаторите на земя, използвана за постоянни или ваканционни домове, правото да удължат договорите си за аренда при същите условия като в предишните договори, но и безсрочно. Арендаторите искат от своите арендодатели да удължат договорите за наем при същите условия като предишните, без да се увеличава дължимата цена. Съдът констатира, че преследваната от законодателството цел, а именно защита на интересите на арендаторите, които нямат финансови средства, е легитимна, тъй като много неподготвени арендатори са се оказали значително засегнати от вдигането на контрола върху наемите през 2002 г. и драстичното увеличаване на арендата вследствие на това.

По отношение на пропорционалността на мерките обаче Съдът намира, че тъй като удължаването на договорите за аренда, наложено на собствениците, е за неопределен период, без възможност за разумно увеличение на арендата, то при такива договори действителната стойност на земята не би участвала при определяне на наемната цена. Освен това само арендаторите имат право да прекратят договорите за аренда, а също така и да прехвърлят правата и задълженията си по тях на трети страни, докато ако арендаторът бъде заместен от друго лице при прехвърляне на собствеността, това няма да повлияе върху размера на наема, тъй като контролът върху него остава в сила безсрочно. Тези фактори на практика лишават собствениците от каквото и да е ползване на тяхната собственост, включително възможността да я продадат на справедлива пазарна стойност. Съдът по тези съображения заключава, че финансовата и социална тежест е била наложена само на арендодателите, и постановява, че законодателството е нарушило правото на собствениците на защита на собствеността им (пак там, §§ 128-134).

292. В *Edwards v. Malta* Съдът констатира нарушение поради ограниченията върху упражняването на правото на собственост на жалбоподателя. Неговото жилище и прилежащата площ са реквизирани от държавата, за да се осигурят жилища за бездомни. Собственикът се оплаква, че е бил лишен от собствеността си в продължение на почти 30 години и че наемът, който е получил като обезщетение, е бил подигравателно нисък на фона на пазарната цена. Съдът отбелязва, че реквизирането на имота от страна на държавата е наложило принудителни наемни правоотношения на жалбоподателя, който не е можел да упражнява влияние върху избора на наемател или върху друго съществено условие от договора за наем. Освен това размерът на наема, представляващ обезщетението, не е достатъчен, за да отговори на легитимния интерес на собственика да извлича печалба от своето имущество. Следователно реквизирането е наложило непропорционална и прекомерна тежест върху собственика, който е бил принуден да понася значително социалните и финансови разходи за осигуряване на жилище за други (пак там, § 78).

293. В *Immobiliare Saffi v. Italy* ([GC], § 56) и много други последвали дела, Съдът констатира нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 поради изключително дългите периоди на изчакване за евикция на наематели (по чл. 6 от Конвенцията, *Edoardo Palumbo v. Italy*, §§ 45-46).

294. По подобен начин, във връзка с липсата на подходящи гаранции за справедлив съдебен процес, в *Amato Gauci v. Malta*, § 63, което се отнася до невъзможността на собственик да възстанови владението върху къщата си след изтичане на договор за наем и осуетяването на правото му да получи справедлив и адекватен наем за имота,

Съдът констатира нарушение на чл. 1 от Протокол № 1.

295. Що се отнася до гаранциите на наемателите срещу изваждане, в *Connors v. the United Kingdom*, §§ 81-84, в което става дума за номадски начин на живот, и *McCann v. the United Kingdom*, § 53, Съдът е формулирал принципа по чл. 8 от Конвенцията, според който всяко лице, застрашено от загуба на дома си, трябва да ползва от преценката на независим съд относно пропорционалността на мярката, дори ако, съгласно вътрешното законодателство, правото на обитаване е приключило. В *Connors v. the United Kingdom*, § 100, не е установено, че възниква отделен въпрос по чл. 1 от Протокол № 1.

296. В *Иванова и Черкезов срещу България* националните власти разпореждат разрушаването на къщата, в която жалбоподателите – възрастна неженена двойка, живеят в продължение на няколко години, единствено на основание, че тя е незаконна, тъй като е построена без разрешение за строеж. Съдът констатира, че жалбоподателите не разполагат с процедура, която да им позволи да получат надлежен контрол по отношение на пропорционалността на предвиденото разрушаване на обитаваната от тях къщата в светлината на техните лични обстоятелства, и че би било налице нарушение на чл. 8, ако заповедта за разрушаване бъде изпълнена без такъв контрол (пак там, §§ 61-62). Въпреки това не е констатирано нарушение по чл. 1 от Протокол № 1, като се има предвид, че къщата е умишлено построена без разрешение и следователно в грубо нарушение на вътрешните строителни правила (пак там, § 75).

297. *Baykin and Others v. Russia* се отнася до заповед на национален съд за разрушаване на къща (и изваждане на обитателите ѝ), разположена в близост до подземен тръбопровод, тъй като е незаконна, поради неспазеното безопасното разстояние от 100 м между сградата и тръбопровода. Съдът констатира нарушение поради липсата на ясно и предвидимо правно основание за такава намеса (*пак там*, §§ 70-74).

298. Освен това общият принцип, установен от Комисията в *Durini v. Italy*, че правото да се обитава определен имот, който не е собственост на жалбоподателя, не представлява „притежание“ по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията, е последван от Съда в *J.L.S. v. Spain* (dec.), където жалбоподателят, редовен войник, е получил право на ползване на военна квартира в Мадрид, като е подписал специална административна форма, а не договор за наем, както и в няколко други дела, касаещи също прехода и променящите се условия от социализъм към пазарна икономика (*Kozlovs v. Latvia* (dec.), *Kovalenok v. Latvia* (dec.); *H.F. v. Slovakia* (dec.); *Bunjevac v. Slovenia* (dec.)).

299. В редица дела, най-вече срещу Русия, свързани с неизпълнение на окончателни решения, предоставящи на жалбоподателите права върху държавни или социални жилища, Съдът напомня, че една „претенция“ може да представлява „притежание“ по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1, ако е установена в достатъчна степен, за да подлежи на изпълнение. Съдът констатира, че по силата на изпълняеми решения, даващи право на жалбоподателите на ваучер за жилищни нужни („occupancy voucher“), последван от така наречения „договор за социален наем“ или потвърждаващи по друг начин правото им на жилище, те имат установено „легитимно очакване“ за придобиване на имуществен актив. Констатирано е нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 (*Teteriny v. Russia*, §§ 48-50; *Malinovskiy v. Russia*, §§ 44-46; *Ilyushkin and Others v. Russia*, §§ 49 and 58, *Akimova v. Azerbaijan*, §§ 40-41; *Gerasimov and Others v. Russia*, §§ 182-83; *Kukalo v. Russia*, § 61; *Sypchenko v. Russia*, § 45). Освен това в *Olaru and Others v. Moldova*, §§ 54-57, Съдът констатира, че невъзможността на местните публични власти да се съобразят с окончателни съдебни решения, с които им е разпоредено да предложат социални жилища на жалбоподателите, представлява системен случай.

300. В *Tchokontio Happi v. France*, §§ 59-61, Съдът разграничава фактите по делото от гореспоменатите дела *Teteriny v. Russia* и *Olaru and Others v. Moldova*. Позовавайки се на линията, очертана в практика в делата *Durini v. Italy* (dec.) и *J.L.S. v. Spain* (dec.) (вж. главата за Приложимост на член 1 от Протокол № 1 – „притежания“), Съдът констатира, че окончателното решение не изисква властите да предоставят собственост върху апартамент на жалбоподателката, а да ѝ предоставят такъв на разположение. Вярно е, че жалбоподателката може да придобие собственост върху апартамента при определени условия. За властите обаче няма законово задължение да го продадат. Съответно, тя не е имала легитимно очакване за паричен актив и нейното оплакване съгласно чл. 1 от Протокол № 1 е отхвърлено като несъвместимо *ratione materiae* (въпреки че е констатирано нарушение на чл. 6).

301. Освен това в няколко дела Съдът разглежда ситуации, произтичащи от системата на „специално защитен наем“ в бивша Югославия, която има определени специфични характеристики в сравнение с обикновен договор за наем. Държавите - правоприемници са възприели различни правни решения, които обикновено трансформират „специално защитения наем“ в защитени в различна степен наеми. В *Blečić v. Croatia* [GC], § 92, и в *Berger-Krall and Others v. Slovenia*, § 135, Съдът не намира за необходимо да решава дали „специално защитеният наем“ представлява „притежание“, тъй като делата са решени на други основания.

302. В *Gaćeša v. Croatia* (dec.) Съдът намира, че тъй като в Хърватия специално защитеният наем е премахнат преди Хърватия да ратифицира Конвенцията, той не трябва да определя дали този вид наем може да се смята за „притежание“, защитено съгласно чл. 1 от Протокол № 1. В *Mago and Others v. Bosnia and Herzegovina* обаче Съдът постановява, че „специално защитеният наем“ представлява „притежание“, тъй като в Босна и Херцеговина титулярите по такива наеми по правило имат право да получат обратно предвоенните си апартаменти и след това да ги купят при много изгодни условия. Съдът разграничава това дело от делото *Gaćeša v. Croatia* (dec.) на основание, че в Хърватия титулярите по специално защитени наеми вече не са имали възможност да закупят апартаментите си преди ратифицирането от Хърватия на Конвенцията и протоколите към нея.

303. В знаковото дело *Hutten-Czapska v. Poland* [GC] Съдът за първи път разглежда ситуация от другата страна на монетата – правата на собствениците, на които е възстановено имущество, отчуждено при предишния режим, и които са се оплакали от схемите за контрол на наемите. Оттогава Съдът е разгледал други подобни дела като *Bittó and Others v. Slovakia*, *Statileo v. Croatia*, and *R & L, s.r.o., and Others v. the Czech Republic*. По принцип контролът върху наемите е въведен от държавите членки след падането на предишния режим. Наемателите на апартаменти в тези имоти, които са получили привилегирован наем, са имали право да останат в апартаментите след падането на предишния режим, като държавата е регулирала размера на наема, обикновено много под пазарните цени. Във всички гореспоменати дела Съдът констатира, че собствениците е трябвало да понесат непропорционална тежест и констатира нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 (за сравнение, при различни икономически и социални обстоятелства, *James and Others v. the United Kingdom and Mellacher and Others v. Austria*).

304. По подобен начин в *Radovici and Stănescu v. Romania* собствениците на апартаменти предлагат нови договори за наем на наемателите, които ги обитават и които преди това са имали държавни договори за наем. Наемателите отказват да подпишат договорите за наем, предложени от наемодателите. Наемодателите респективно правят стъпки за изваждането на наемателите, които не се успешни поради неспазване на законовите формалности от страна на наемодателите. Допълнителна последица е автоматичното удължаване на договорите за наем на

наемателите. Констатирано е нарушение на чл. 1 от Протокол № 1

305. В *Kasmi v. Albania*, §§ 76, 79 и 85, жалбоподателят започва гражданско производство за изваждане на наематели от бивш национализиран имот, който е бил възстановен на семейството му. Националните съдилища констатираат, че трима (от четирима) наематели са „бездомни“ („legally homeless“) и се ползват със специална защита. Като взема предвид социалните и икономическите обстоятелства на държавата към съответния момент, Съдът намира, че предоставянето на жилища на уязвима част от обществото, например пенсионери и на по-несъстоятелни членове на населението, служи на легитимна цел. Що се отнася до анализа за пропорционалността, констатирано е нарушение поради наложените *ex lege* наемни правоотношения, липсата на адекватни механизми, гарантиращи правото на жалбоподателя да прекрати такива споразумения, ниския размер на наема, определен от закона и дългия период на несигурност, в който жалбоподателят се е оказал.

306. И на последно място, един аспект на жилищните въпроси – държавно фиксирана такса, дължима на частни доставчици на отопление дори от собственици на апартаменти, изключени от системата за централно отопление, която захранва жилищните им сгради, се разглежда в *Strezovski and Others v. North Macedonia*, §§ 82-88. Съдът констатира нарушение поради липсата на обективна оценка на непрякото използване на отопление във всеки отделен случай и поради неуспеха на националните съдилища да постигнат необходимия справедлив баланс между конкуриращите се интереси, като приложат достатъчни процесуални гаранции.

В. Дела за социално подпомагане

307. Комисията и Съдът са разгледали редица дела, касаещи различни видове социално осигуряване/държавни помощи, включително пенсионни права. Подробно резюме на съответната съдебна практика, вж. *Bélané Nagy v. Hungary* [GC], §§ 80-89, *Yavaş and Others v. Turkey*, §§ 39-43.

308. Съдът отбелязва, като общо наблюдение, че по принцип той не може да замести националните власти в извършването на оценка или контрол по отношение на размерите на обезщетения, предоставяни от дадена социалноосигурителна схема (*Larioshina v. Russia* (dec.); *Šeiko v. Lithuania*, § 32).

309. Що се отнася до пенсионните права, чл. 1 от Протокол № 1 не гарантира каквото и да било право на пенсия в определен размер (наред с други решения *Skórkiewicz v. Poland* (dec.); *Janković v. Croatia* (dec.); *Kuna v. Germany* (dec.); *Lenz v. Germany* (dec.); *Blanco Callejas v. Spain* (dec.); *Kjartan Ásmundsson v. Iceland*, § 39; *Apostolakis v. Greece*, § 36; *Wieczorek v. Poland*, § 57; *Poulain v. France* (dec.); *Maggio and Others v. Italy*, § 55; *Вълков и други срещу България*, § 84). Той не гарантира още и право на пенсия за старост като такава (*Aunola v. Finland* (dec.) *Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (dec.), § 30).

310. Що се отнася до задължението за придържане към схема за пенсия за старост, в *Ackermann and Fuhrmann v. Germany* (dec.) съдът изследва дали задължителните вноски налагат прекомерна тежест на жалбоподателите и обявява делото за явно необосновано. Той взема предвид факта, че вноската е възлизала на приблизително 19 на сто от brutния им доход и се плащала в равни дялове от жалбоподателите и техните работодатели.

311. Фактът, че социалноосигурителното обезщетение може да бъде намалено или прекратено, не е пречка то да бъде „притежание“ по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1, поне докато не бъде отменено (*Moskal v. Poland*, § 40; вж. главата за Приложимост на член 1 от Протокол № 1 – „притежания“). Съдът приема възможността за намаляване на социалноосигурителните вземания при определени обстоятелства. Когато решава

дали такива мерки са пропорционални, Съдът е взел предвид следните фактори: целта на намаляването; фактът, че властите са се стремили да ограничат загубите на социалноосигурителната схема; че жалбоподателите са продължили да получават пенсии за старост; че не са били дискриминирани или поставени в по-неблагоприятна ситуация спрямо пенсионерите по обичайната схема; че мерките не са имали обратна сила; и че продължителността на стажа на жалбоподателите е взета предвид при изчисляването на техните законоустановени периоди за вноски (*Yavaş and Others v. Turkey*, §§ 47-50). Фактът, че дадено лице е влязло и представлява част от държавна социално-осигурителна система, макар и задължителна, не означава непременно, че тази система не може да бъде променяна нито по отношение на условията за допустимост на плащането, нито по отношение на размера на обезщетението или пенсията (*Richardson v. the United Kingdom* (dec.), § 17; *Carson and Others v. the United Kingdom* [GC], §§ 85-89).

312. Когато обаче размерът на обезщетението е намален или изплащането му е преустановено, това обикновено представлява намеса в „притежанията“, която изисква обосновка в името на общия интерес (*Kjartan Ásmundsson v. Iceland*, §§ 39-40; *Rasmussen v. Poland*, § 71; *Moskal v. Poland*, §§ 51 и 64; *Grudić v. Serbia*, § 72; *Hoogendijk v. the Netherlands* (dec.); *Вълков и други срещу България*, § 84; *Philippou v. Cyprus*, § 59).

313. За Съда важно съображение е дали правото на жалбоподателя да получава обезщетения по социално-осигурителната схема е нарушено по начин, който е довел до нарушаване на същността на пенсионните му права (*Domalewski v. Poland* (dec.); *Kjartan Ásmundsson v. Iceland*, § 39; *Wieczorek v. Poland*, § 57; *Rasmussen v. Poland*, § 75; *Вълков и други срещу България*, §§ 91 и 97; *Maggio and Others v. Italy*, § 63; *Stefanetti and Others v. Italy*, § 55). Що се отнася до анализа за пропорционалност (*Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (dec.), § 42), Съдът счита като принципно положение, че лишаването изцяло от пенсия вероятно би нарушило чл. 1 от Протокол № 1 (*Stefanetti and Others v. Italy*, § 59; *Apostolakis v. Greece*, § 41) и че за разлика от това, налагането на намаление, което той смята за разумно и пропорционално, няма непременно да доведе до това (*Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (dec.), § 42; *Arras and Others v. Italy*, § 82; *Poulain v. France* (dec.); *Philippou v. Cyprus*, § 68; *Bélané Nagy v. Hungary* [GC], § 117).

314. Но тестът дали е постигнат справедлив баланс в контекста на социалното осигуряване, който Съда извършва, не се основава единствено абстрактно на размера или процента на претърпяната загуба. Съдът разглежда всички относими елементи в контекста на конкретния случай (*Bélané Nagy v. Hungary* [GC], § 117 and *Stefanetti and Others v. Italy*, § 59). Специфичните фактори, които имат отношение към оценката за пропорционалността на намесата в областта на социалното осигуряване, включват дискриминационния характер на всякакво лишаване от право (*Kjartan Ásmundsson v. Iceland*, § 43); всякакъв произволно условие (*Klein v. Austria*, § 55); добросъвестността на жалбоподателя (*Moskal v. Poland*, § 44; *Čakarević v. Croatia*, §§ 60-65; *Casarin v. Italy*, § 74) осъдителната присъда на жалбоподателката, водеща до възстановяване на вредите чрез заповед за месечна ѝ пенсия за старост, и факта, че тя не е изцяло лишена от средства за препитание (*Šeiko v. Lithuania*, §§ 32-35).

315. Значението на процесуалните гаранции при преценката за справедлив баланс в контекста на социално-осигурителните права е илюстрирано от факта, че е констатирано нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 в дело, по което решение, присъждащо социално-осигурително обезщетение на жалбоподателя, впоследствие е било отменено въз основа на нова оценка на първоначалните данни от досието на жалбоподателя (*Moskal v. Poland*, § 56).

316. В ситуации на спиране на обезщетенията наличието на преходен период, в който

правоимащите лица могат да се приспособят към новата схема, е един от факторите за пропорционалност, който действа в полза на ответната държава (*Lakićević and Others v. Montenegro and Serbia*, § 72; *Moskal v. Poland*, § 74, където жалбоподателката е била изправена на практика без предизвестие пред пълна загуба на пенсията си за ранно пенсиониране, която е единственият ѝ източник на доход и перспективите да успее да се адаптира към промяната са били лоши).

317. Ако решение за спиране или прекратяване на обезщетенията има действие със задна дата, това ще бъде фактор, който трябва да се претегли в теста за баланс, когато се прави преценка за пропорционалността на намесата *Lakićević and Others v. Montenegro and Serbia*, § 71; *Moskal v. Poland*, § 69, за незабавно действие. По дело, включващо преизчисляване със задна дата на пенсия, вече отпусната на жалбоподателката, Съдът постановява, че „възможният интерес на държавата да осигури еднакво прилагане на Закона за пенсиите не би трябвало да доведе до преизчисляване със задна дата на съдебно присъждане, вече направено в полза на жалбоподателя. Преизчисляване към минал момент, чието последствие е намаление в дължимите суми, включва индивидуална и прекомерна тежест за жалбоподателката и е несъвместимо с чл. 1 от Протокол № 1“ (*Bulgakova v. Russia*, § 47). Задължение за връщане на всякакви суми, получени преди решението за прекратяване на изплащането или намаляване на размера на обезщетения, ако те не са придобити с измама, е от значение за оценката на пропорционалността (*Iwaszkiewicz v. Poland*, § 60, за сравнение и съпоставка, *Chroust v. the Czech Republic* (dec.); *Moskal v. Poland*, § 70). В *Romeva v. North Macedonia*, §§ 78 и 88, жалбоподателката е лишена с обратна сила от пенсията за осигурителен стаж, която е получавала в продължение на седем години и от нея е поискано да върне получените суми, поради грешката на Фонда в първоначалната оценка на правото на жалбоподателката на пенсия. Констатирайки нарушение, Съдът иска от Правителството да се въздържа от принудително изпълнение по отношение на неизплатената сума.

318. Ходът на времето може да има особено значение за съществуването в правния мир на социално-осигурителните обезщетения и техния характер. Това се отнася както до изменения в законодателството, които могат да бъдат приети в отговор на обществени промени и променящи се възгледи за категориите лица, които се нуждаят от социална помощ, така и до развитието на обстоятелствата на лицата (*Wieczorek v. Poland*, § 67).

319. Когато изплащането на пенсия е спряно автоматично, само въз основа на наказателна присъда на жалбоподателя и по този начин той е лишен в цялост от придобити права, Съдът констатира нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 (*Apostolakis v. Greece*, § 39). Обратното, за намаление на обезщетението с 65% на същото основание е констатирано, че не повдига какъвто и да било въпрос, тъй като е налице съдебно производство на три инстанции, при която това намаление може да бъде оспорено; като е взета предвид изключителната тежест на престъплението на жалбоподателя (*Banfield v. the United Kingdom* (dec.); *Philippou v. Cyprus*, §§ 70, 71 и 74).

320. Специфичният въпрос за привилегировано положение по отношение на пенсионни права в посткомунистическите европейски страни, ползвано в миналото от членове на комунистическия елит, политическата полиция или въоръжените сили, е разгледан от Съда няколко пъти (*Goretzky v. Germany* (dec.); *Lessing and Reichelt v. Germany* (dec.); *Schwengel v. Germany* (dec.); *Domalewski v. Poland* (dec.); *Janković v. Croatia* (dec.)). В редица дела е констатирано, че намаляването на обезщетенията поради ролята, която получателите са имали в миналото при комунистическата система, е в съответствие с чл. 1 от Протокол № 1, по-конкретно тъй като мерките, срещу които са оплакванията, не накърняват действителната същност на правата –

намаленията не са надвишавали средно 25% до 30% и жалбоподателите са продължили да получават по-голяма от средната пенсия в Полша (*Cichopek and Others v. Poland* (dec.), §§ 152 и 156). Като взема предвид факта, че социално-осигурителните обезщетения не са засегнати по непропорционален или произволен начин, Съдът е обявил за недопустими делата, по които жалбоподателите са загубили привилегированото си право на социално-осигурителни обезщетения в резултат на законодателство, целящо да осъди политическата роля, която комунистическите служби за сигурност са изиграли в репресирането на политическата опозиция на комунистическия режим (*Skórkiewicz v. Poland* (dec.); *Styk v. Poland*, решение на Комисията; *Bienkowski v. Poland*, решение на Комисията). В такива случаи е прието, че мерките са преследвали легитимна цел, въпреки значителното време от почти двадесет години, изминало между краха на комунистическия режим и приемането на вътрешното законодателство, лишавашо бившите привилегировани лица от правата, които те са придобили (*Cichopek and Others v. Poland* (dec.), § 118).

321. Освен това обезщетения, основани на невъзможността на ищеца да остане на платена работа поради лошо здраве, също могат да бъдат отменени или намалени, дори когато те са били изплащани на правоимащото лице в продължение на дълго време. Съвсем естествено е, че различни здравословни състояния, които първоначално правят невъзможно за хората, страдащи от тях, да работят, могат да се развият с течение на времето, което да доведе или до влошаване, или до подобряване на здравето на човека. Допустимо е държавите да предприемат мерки за преоценка на медицинското състояние на лицата, получаващи пенсии за инвалидност, за да се установи дали те продължават да са нетрудоспособни, при условие че такава преоценка е в съответствие със закона и е обезпечена с достатъчно процесуални гаранции. Ако правото на пенсия за инвалидност бъде запазено, въпреки че с течение на времето получателите му са престанали да отговарят на съответните законови изисквания, това би довело до неоснователното им обогатяване. Освен това би било несправедливо спрямо лицата, допринасящи за социално-осигурителната система, по-конкретно тези, на които е отказано обезщетение, тъй като не отговарят на съответните изисквания. По-общо казано, това също би позволило неправилно разпределение на публични средства – разпределение, противоречащо на целите, които се предполага, че пенсиите за инвалидност трябва да постигнат (*Wieczorek v. Poland*, § 67; *Iwaszkiewicz v. Poland*, § 51).

322. Въпреки това, за прекратяването на пенсия за инвалидност в резултат на неправилна оценка на трудоспособността на жалбоподателя и последвалото непредоставяне на законово решение – възпрепятстване на жалбоподателя да получи обезщетение (въз основа на принципа *res judicata*), въпреки съществуването на уместни и достатъчни причини за отклонение от неправилната констатация за осигуряване на зачитане на социалната справедливост – се смята, че е наложило непропорционална тежест на жалбоподателя (*Grobelny v. Poland*, §§ 67-71).

323. Що се отнася до различните видове социални плащания, в *Krajnc v. Slovenia*, §§ 49-51 – по което, в резултат на законодателна реформа, помощите на жалбоподателя са били заменени за периода на изчакване с много по-ниски помощи за лица с увреждания – Съдът смята, че жалбоподателят се е оказал в особено несигурна ситуация и че е трябвало да поеме непропорционалната тежест да загуби значителна част от обезщетението си за инвалидност. В делото *Fedulov v. Russia*, §§ 76-79, отнасящо до това дали лице с увреждания отговаря на изисквания да получава безплатни лекарства, Съдът констатира, че ситуацията не е предизвикана от каквато и да било промяна в законодателството. Жалбоподателят е изпълнявал всички критерии за получаване на въпросната помощ, а непрекъснатият прием на лекарства е бил от решаващо значение за живота му. Затова, отказът на държавните органи, мотивиран с липсата на средства, трудно може в крайна сметка да се приеме за съвместим с

върховенството на закона. Това заключение прави ненужно да се извършва оценка за пропорционалността.

324. Съдът констатира, че намаляванията в размера на някои социално-осигурявани плащания и възнаграждения в резултат на прилагането на различни мерки за строги икономии са съвместими с чл. 1 от Протокол № 1, като той взема предвид общия контекст на мерките, срещу които са оплакванията (икономическа криза), и техния обхват (размерът на пенсията остава непроменен, плащането е намалено за период от три години; поради което намесата е била ограничена както по време, така и по обхват – *Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal* (dec.), §§ 28-29). В подобно дело, отнасящо се, наред с другото, до намаляване на пенсии, обосновано от съществуването на изключителна икономическа криза без прецедент в новата гръцка история, Съдът констатира, че пропорционалността на мерките не повдига въпроси по чл. 1 от Протокол № 1 (*Koufaki and Adedy v. Greece* (dec.), §§ 46-49; (вж. главата за Мерки за строги икономии).

325. Съдът приема разграничението, което някои Договарящи страни правят за пенсионни цели между държавни служители и работници в частния сектор (*Matheis v. Germany* (dec.), отнасящо се за наследствена пенсия); *Ackermann and Fuhrmann v. Germany* (dec.); *Вълков и други срещу България*, § 117; *Panfile v. Romania* (dec.), § 28; и по-скоро *Giavi v. Greece*, § 52; *Fábián v. Hungary [GC]*, §§ 131- 132). Логиката зад този подход се намира в структурните разлики между двете системи, което от своя страна оправдава различната им уредба (*Matheis v. Germany* (dec.), и по-общо относно разликите между отделните категории осигурени лица *Carson and Others v. the United Kingdom [GC]*, § 84) (вж. раздела за чл. 14 за *Fábián v. Hungary [GC]*).

326. Факт, че ново, по-малко благоприятно законодателство лишава лица, имащи право на пенсионно обезщетение, по силата на преквалифициране с обратна сила на условията, свързани с придобиването на пенсионни права, сам по себе си не е достатъчен, за да се констатира нарушение. Законовите разпоредби за пенсиите могат да се променят и законодателят не може да бъде възпрепятстван да регулира чрез нови разпоредби със задна дата пенсионни права, произтичащи от действащите закони (*Khoniakina v. Georgia*, §§ 74 и 75; вж. също *Arras and Others v. Italy*, § 42; *Sukhobokov v. Russia*, § 26, отнасящо се за изпълнението на окончателно съдебно решение, с което се присъждат просрочените задължения при изплащане на пенсията на жалбоподателя по чл. 6; *Bakradze and Others v. Georgia* (dec.), § 19).

327. Очакванията на лице, осигурено по здравноосигурителна схема, че неговият здравно-осигурителен договор ще бъде продължен или подновен, не представлява притежание (*Ramaer and Van Villingen v. the Netherlands* (dec.), § 81).

328. Що се отнася до намаляване на платимата сума, принципите, които обикновено се прилагат в делата по чл. 1 от Протокол № 1, са еднакво относими, когато става въпрос за заплати или социални помощи (*Savickas and Others v. Lithuania* (dec.), § 91; *Stummer v. Austria [GC]*, § 82).

С. Банкови дела

329. Чл. 1 от Протокол № 1 се използва в редица случаи, касаещи претенции на жалбоподатели относно намаляването на стойността на техните спестявания или невъзможността им да възстановят спестяванията си.

330. Спестовните влогове могат значително да се обезценят в резултат на инфлация и икономически реформи. По дела, свързани с намаляването на стойността на спестяванията на жалбоподателите, като подчертава, че чл. 1 от Протокол № 1 не обхваща правото на придобиване на собственост (*Grishchenko v. Russia* (dec.)), Съдът намира, че от този член не може да се извлече общо задължение на държавите да

поддържат покупателната способност на сумите, депозирани в банкови или финансови институции, чрез системна индексация на спестяванията или да обезщетяват загуби, причинени от инфлация (*Gayduk and Others v. Ukraine* (dec.); *Appolonov v. Russia* (dec.); *Тодоров срещу България* (dec.); *Poltorachenko v. Ukraine*, § 38; *Zbaranskaya v. Ukraine* (dec.); *Sherstyuk v. Ukraine* (dec.); *Boyajyan v. Armenia*, § 54; *Ryabykh v. Russia*, § 63; *Dolneanu v. Moldova*, § 31). По подобен начин Конвенцията не налага задължения на държавите по отношение на тяхната икономическа политика при справяне с последиците от инфлация и други икономически явления, нито изисква от тях да отстраняват такива ситуации чрез законодателство или съдебно решение (*О.Н. срещу България* (dec.)). В случаи, в които жалбоподателите твърдят, че поради прекомерната продължителност на съдебното производство и последиците от инфлацията за продължителен период реалната стойност на техните вземания е значително намалена, е установено, че отговорността на държавата не се ангажира и оплакванията са обявени за недопустими (*Köksal v. Turkey* (dec.), § 38; *Грозева срещу България* (dec.); *О.Н. срещу България* (dec.)).

331. По дело, свързано с намаляването на стойността на акциите на жалбоподателя, и предвид широката свобода на преценка, с която се ползват Договарящите държави в тази област, Съдът постановява, че мерките, предприети от Националната банка на Полша, безспорно имат за цел да защитят интересите на клиентите на банката, които са поверили своите активи на банката и да се избегнат големите финансови загуби, които фалитът на банката би донесъл на нейните клиенти (*Olczak v. Poland* (dec.)).

332. Освен това придобиването на частна банка от държавните власти може да се разглежда като намеса в правото на собственост на бившите акционери на банката (*Süzer and Eksen Holding A.Ş. v. Turkey*, §§ 143-144). Съдът трябва да определи дали такава намеса отговаря на изискването за законосъобразност, преследване на легитимна цел и дали тя е пропорционална на преследваната цел. Когато решението за придобиване на банката е явно взето като мярка за контрол на банковия сектор в страната, лишаването от собственост трябва да се смята за преследване на легитимна цел и трябва да се прилага втория параграф на чл. 1 от Протокол № 1 (*Süzer and Eksen Holding A.Ş. v. Turkey*, §§ 146-147). За да прецени дали такава намеса в правото на собственост е пропорционална на преследваната цел, Съдът трябва да определи дали е постигнат справедлив баланс между изискванията на общия интерес на общността и защитата на основните права на засегнатите лица (*Cingilli Holding A.Ş. and Cingilloğlu v. Turkey*, §§ 49-51).

333. По-късното дело *Cingilli Holding A.Ş. and Cingilloğlu v. Turkey*, § 50, се отнася обаче до прехвърлянето и продажбата на „Демирбанк“ (по това време петата по големина частна банка в Турция) с решение на Съвета за банкова регулация и надзор. Съдът констатира нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 поради нарушение на принципа на законосъобразност и следователно не продължава да разглежда пропорционалността на намесата. В последващото си решение за справедливо обезщетение той постановява, че измененото вътрешно право позволява подходящо обезщетение, след като Съдът е констатирал нарушение на чл. 1 от Протокол № 1, и пристъпва към частично заличаване на делото (пак там, § 53).

334. В *Project-Trade d.o.o. v. Croatia*, Съдът констатира нарушение на член 1 от Протокол № 1, когато правителството приема решение за възстановяване и реструктуриране на Хърватска банка, което отменя и анулира всички акции, притежавани от акционерите на банката. Жалбоподателят, акционерно дружество, което притежава 1251 акции в Хърватска банка, твърди, че намесата в неговото имущество не е придружена от достатъчно процесуални гаранции срещу произвол и следователно не е законна по смисъла на член 1 от Протокол № 1. Съдът се съгласява с жалбоподателя, като констатира нарушение на член 1 от Протокол № 1 поради

нарушение на процесуалните задължения на държавата по този член (*Project-Trade d.o.o. v. Croatia*, §§ 80-88 и 110).

335. По отношение на производства, свързани с отнемане на лиценз за извършване на банкова дейност, Съдът подчертава, че всяка намеса в мирното ползване на притежания трябва да бъде придружена от процесуални гаранции, предоставящи на съответното физическо или юридическо лице разумна възможност да представи позицията си пред компетентните органи с цел ефективно оспорване на мерките, нарушаващи правата, гарантирани от тази разпоредба. За да се установи дали това условие е изпълнено, трябва да се направи цялостен преглед на приложимите съдебни и административни производства („*Kapital bank*“ АД срещу България, § 134; вж. също *Project-Trade d.o.o. v. Croatia*, § 82).

336. Замразяването на банкова сметка обикновено се смята за мярка за контрол върху ползването на собствеността (*Raimondo v. Italy*, § 27, по отношение на временното изземване на имущество с оглед неговото конфискуване съгласно законодателството за имущество, придобито от престъпна дейност; *Luordo v. Italy*, § 67; *Valentin v. Denmark*, §§ 67-72, по отношение на лишаването на изпаднали в несъстоятелност лица от правото да управляват и да се ползват от своето имущество; *Karahasanoğlu v. Turkey*, §§ 144 и 150-153, по отношение на временните заповеди за замразяване на активите на жалбоподателя - бивш изпълнителен директор и директор на две публични, в предходен период, банки - за дълъг период от време и съответните фактори за оценка на ограниченията; *Trajkovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* (dec.), по отношение на замразяването на банкови сметки). Поради невъзможността на жалбоподателите да изтеглят спестяванията си в продължение на повече от двадесет години и сложността на ситуацията, замразяването на банковите сметки е разгледано съгласно общото правило в *Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], § 99 (за допълнителни подробности вж. по-долу).

337. В случай на откриване на производство по ликвидация срещу банка, замразяването на банковите сметки на управителите може да се смята за законосъобразно и преследващо легитимна цел, доколкото има за цел да гарантира, че управителите на банка, която е изпаднала в несъстоятелност, не биха укрили активите си в очакване на евентуални наказателни обвинения или граждански иски, свързани с начина, по който са управлявали банката преди несъстоятелността („*Международна банка за търговия и развитие*“ АД и други срещу България, § 123).

338. Стабилността на банките и интересите на техните вложители и кредитори заслужават засилена защита. Националните власти се ползват с широка свобода на преценка при избора как да се справят с такива въпроси („*Kapital bank*“ АД срещу България, § 136; *Karahasanoğlu v. Turkey*, § 150). При нормални обстоятелства замразяването на банковите сметки на управителите на банката за строго ограничена продължителност от шест месеца може да се разглежда като попадащо в рамките на тази свобода и следователно като пропорционална мярка спрямо преследваната цел („*Международна банка за търговия и развитие*“ АД и други срещу България, § 124).

339. Няколко дела пред Съда се отнасят до „старите“ спестявания в чуждестранна валута, депозирани по времето на СФРЮ, които за замразени. След своята независимост, всяка държава наследник на СФРЮ намира различно правно решение за регулиране на спестяванията, гарантирани преди това от СФРЮ (за преглед на конкретните обстоятелства, отнасящи се до отделните ответни държави, вж. *Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], §§ 24-52). В този случай „старите“ спестявания в чуждестранна валута са станали недостъпни поради фактори като липсата на средства в съответните банки, налагането със закон на замразяване на сметките и неприемането

от страна на националните власти на мерки с оглед да се даде възможност на притежателите на депозити в положението на жалбоподателите да се разпореждат със спестяванията си.

340. Съдът постановява, че вземания, произтичащи от спестявания в чуждестранна валута, депозирани в търговска банка преди разпадането на СФРЮ, представляват „притежание“ по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1 (*Suljagić v. Bosnia and Herzegovina*, §§ 34-36), както и вземане от Руската федерация по отношение на инвестирането на спестяванията в държавни премиални облигационни заеми, емитирани от бившия СССР (*Yuriy Lobanov v. Russia*, §§ 32-34) или в облигации и сертификати, издадени от Спестовната банка на СССР (*Boyajyan v. Armenia*, § 57). По същия начин ценни книжа с икономическа стойност могат да се разглеждат като „притежания“ (*Jasinskij and Others v. Lithuania*, решение на Комисията).

341. Що се отнася до замразените вземания в чуждестранна валута, депозирани от латвийски жалбоподатели в Банката за външноикономически дейности по времето на СССР, Съдът обявява оплакванията на жалбоподателите за недопустими, тъй като действията на банката не могат да бъдат приписани на Латвия, която никога с действията си не е дала основание да се счита, че приема или признава такива вземания (*Likvidējamā p/s Selga and Vasiļevska v. Latvia* (dec.), §§ 94-113).

342. В случаи, в които законодателните мерки са насочени към изплащане на „старите“ спестявания в чуждестранна валута в държавни облигации, Съдът, като взема предвид необходимостта да се постигне справедлив баланс между общия интерес и правото на собственост на жалбоподателя и на всички, които са в същата ситуация, смята, че избраните средства са били подходящи за постигане на преследваната легитимна цел (по-конкретно *Trajkovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* (dec.)).

343. Каквито и мерки за изплащане на „стари“ спестявания в чуждестранна валута да е решила една държава да приеме, върховенството на закона и принципът на законосъобразност изискват Договарящите страни да спазват и прилагат по предвидим и последователен начин законите, които са приели. Лошото прилагане на вътрешното законодателство относно „старите“ спестявания в чуждестранна валута води до неспазване от страна на ответната държава на това задължение (*Suljagić v. Bosnia and Herzegovina*, § 57).

344. При преценката дали е постигнат „справедлив баланс“ между изискванията на общия интерес на общността и изискванията за защита на основните права на лицето, Съдът трябва да направи цялостна проверка на различните засегнати интереси, като вземе предвид, че Конвенцията има за цел да защити права, които са „практически и ефективни“. В този контекст трябва да се подчертае, че несигурността – била тя нормативна, административна или произтичаща от практики, прилагани от властите – е фактор, който трябва да се вземе предвид при оценката на поведението на държавата. Всъщност когато залогът е въпрос от общ интерес, е задължение на държавните власти да действат своевременно, по подходящ начин и с възможно най-голяма съгласуваност. Докато някои забавяния могат да бъдат оправдани при изключителни обстоятелства, Съдът констатира в конкретния случай, че жалбоподателите са били поставени в позиция да чакат твърде дълго. Властите на Словения и Сърбия, независимо от широката си свобода на преценка в тази област, не постигат справедлив баланс между общия интерес на общността и правата на собственост на жалбоподателите. Констатирано е нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 по отношение на тези две ответни държави (*Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], §§ 108 и 124-125).

345. Забавянията представляват важен фактор за оценка на основателността на намесата в правата на собственост. Докато някои забавяния могат да бъдат обосновани

с оглед настъпването на извънредни обстоятелства, в други случаи Съдът достига до извода, че те не могат да представляват основателна причина за това държавата да не се е издължила на жалбоподателите (*Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia [GC]*, § 108).

346. Ограничение на свободата на преценка на държавите възниква, когато мерките, приети от националните власти, значително ограничават правото на жалбоподателя да се разпорежда със средства и представляват контрол върху ползването на собствеността. Например Съдът констатира, че законодателните мерки са незадоволителни, ако водят до забавяне от няколко месеца (*Suljagić v. Bosnia and Herzegovina*, § 64).

347. Също невъзможността да се получи изпълнение на окончателно съдебно решение в полза на жалбоподателя представлява намеса в правото му на мирно ползване на „притежания“ в контекста на „старите“ спестявания в чуждестранна валута (*Jeličić v. Bosnia and Herzegovina*, § 48).

D. Данъчно облагане

348. Данъчното облагане по принцип е намеса в правото, гарантирано от първия параграф на чл. 1 от Протокол № 1, тъй като лишава съответното лице от притежание, а именно паричната сума, която трябва да бъде платена (*Burden v. the United Kingdom [GC]*, § 59; *Špaček, s.r.o., v. the Czech Republic*, § 39).

349. Намесата за целите на данъчното облагане обикновено се обосновава съгласно втория параграф на този член, който изрично предвижда изключение по отношение на плащането на данъци или други постъпления (*Gasus Dosier- und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands*, § 59; *Christian Religious Organization of Jehovah's Witnesses v. Armenia* (dec.), § 43).

350. Въпросът все пак попада в компетентността на Съда, тъй като правилното прилагане на чл. 1 от Протокол № 1 е предмет на неговия надзор (*Orion-Břeclav, S.R.O. v. the Czech Republic* (dec.)). Финансово задължение, произтичащо от повишаването на данъците, може да повлияе неблагоприятно върху гаранцията за собствеността, ако постави прекомерна тежест върху засегнатото лице или по същество се намеси в неговото финансово състояние (*Ferretti v. Italy*, решение на Комисията; *Wasa Liv Ömsesidigt, Försäkringsbolaget Valands Pensionsstiftelse and a group of approximately 15,000 individuals v. Sweden*, решение на Комисията; *Buffalo S.r.l. in liquidation v. Italy*, § 32).

351. По принцип държавата има право на широка свобода на преценка по Конвенцията по отношение на общите мерки на икономическата или социалната стратегия (*Wallishauser v. Austria (№ 2)*, § 65), както и при формулирането и прилагането на политика в областта на данъчното облагане („Булвес“ АД срещу България, § 63; *Gasus Dosier- und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands*, § 60; *Stere and Others v. Romania*, § 51). Съдът уважава оценката на законодателя по такива въпроси, освен ако не е лишена от разумна обосновка (*Gasus Dosier- und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands*, § 60).

352. Освен това, утвърдената позиция на Съда е, че държавите могат да ползват с още известна степен на зачитане на преценката и свобода при упражняване на своите фискални функции съгласно теста за законност (*Christian Religious Organization of Jehovah's Witnesses v. Armenia* (dec.), § 50).

353. На първо място националните власти трябва да решат какъв вид данък или постъпления искат да наложат. Решенията в тази област обикновено включват в допълнение и оценка на политически, икономически и социални проблеми, които

Конвенцията оставя на компетентността на държавите членки, тъй като националните власти несъмнено са в по-добра позиция от органите по Конвенцията да направят оценка на тези проблеми (*Musa v. Austria*, решение на Комисията; *Baláž v. Slovakia* (dec.); *Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. and Others v. Italy*, § 103; *R.Sz. v. Hungary*, §§ 38 и 46; *Christian Religious Organization of Jehovah's Witnesses v. Armenia* (dec.), § 45). Националният законодател също трябва да направи избор какво може да бъде класифицирано като облагаем доход и какви трябва да бъдат конкретните средства за изпълнение на данъчното задължение (*Cacciato v. Italy* (dec.), § 25; *Guiso and Consiglio v. Italy* (dec.), § 44). По-конкретно, в сложна сфера като налагането на данък върху добавената стойност (ДДС), на държавата ответник трябва да се предостави особено широка свобода на преценка (*Christian Religious Organization of Jehovah's Witnesses v. Armenia* (dec.), § 51).

354. Забавянето на възстановяването на надвнесени данъци представлява нарушение (*Buffalo S.r.l. in liquidation v. Italy*, § 39 – Според Съда закъснения от пет до десет години имат сериозно въздействие върху финансовото положение на дружеството жалбоподател, то не може да бъде компенсирано с плащане само на проста лихва върху дължимите суми, създава се несигурност за данькоплатеца, която допълнително се усложнява от липсата на каквито и да е правни възможности за поправяне на ситуацията.

355. По същия начин невъзможността да се получи възстановяване на надвнесен данък, по отношение на който националните власти признават, че е платен в нарушение на приложимото материално право, води до нарушение: както отхвърлянето на иска на дружеството жалбоподател срещу държавата, така и отсъствието на вътрешни процедури, които да предоставят достатъчно средство за защита, за да се осигури защитата на правото на дружеството жалбоподател на мирно ползване на неговите „притежания“, нарушават справедливия баланс (*S.A. Dangeville v. France*, § 61).

356. Несъответствие между стойността на имуществото, приета с цел изчисляване на обезщетение за отчуждаване, и тази за данък върху наследството, кара Съда да констатира нарушение на основание груба несправедливост (*Jokela v. Finland*, § 65).

357. Самият факт, че данъчното законодателство има обратно действие, не води до нарушение (напр. закон с действие с обратна сила за данъчно облагане на определени сделки (*M.A. and 34 Others v. Finland* (dec.)).

358. Изпълнителните мерки в контекста на данъчни производства, при които обжалването от страна на длъжника няма автоматичен суспензивен ефект, се смятат за приемливи и попадат в широката свобода на преценка на държавата, но те трябва да бъдат придружени от процесуални гаранции, за да се гарантира, че лицата не са поставени в положение, при което техните жалби са ограничени на практика и те не са в състояние да защитят ефективно своите интереси. Един от важните фактори тук е дали има някаква разумна степен на комуникация между участващите публични органи, позволяваща защита на правата на данькоплатците (*Rousk v. Sweden*, § 124).

359. Самият факт, че данъчната ставка е много висока, не води до нарушение *per se*; Съдът разглежда данъчната ставка на жалбоподателя (*R.Sz. v. Hungary*, § 54). Данъчно облагане със значително по-висока данъчна ставка от тази, която е била в сила, когато въпросните приходи са възникнали, би могло да се разглежда като неоснователна намеса в очакванията, защитени от чл. 1 от Протокол № 1 (*M.A. and 34 Others v. Finland* (dec.)).

360. По дело, по което уволнена държавна служителка е задължена да плати данък върху обезщетението си при обща ставка от 52%, Съдът констатира нарушение на следните основания: тази ставка надхвърля значително ставката, прилагана към всички

останали приходи; жалбоподателката е претърпяла значителна загуба на доходи в резултат на безработицата си; и данъкът е бил директно приспаднал от обезщетението от страна на работодателя без индивидуална оценка на нейното положение и е бил наложен върху доходи, свързани с дейности, извършени преди съответната данъчна година (*N.K.M. v. Hungary*, §§ 66-74). И обратно, Съдът установява, че до 30% ДДС върху митническата стойност на пратка не може, от количествена гледна точка, да се счита за прекомерна. По този начин налагането на ДДС върху вноса на религиозна литература от страна на жалбоподателя не нарушава баланса между защитата на правата на жалбоподателя и обществения интерес от осигуряване на данъци (*Christian Religious Organization of Jehovah's Witnesses v. Armenia* (dec.), §§ 53 и 55).

361. Освен това, в контекста на данъчно производство, Съдът отдава значение на наличието на процесуални гаранции в съответното производство (за сравнение *Agosi v. the United Kingdom*, § 55). Справедливият баланс е нарушен в случаите, когато националните власти, при липса на каквито и да било признаци за пряко участие на физическо или юридическо лице в измамна злоупотреба с верига за доставка на ДДС или знание за това, въпреки това наказват напълно отговарящия на изискванията получател на облагаема с ДДС доставка за действията или бездействията на доставчик, върху които той не е имал контрол, не е можел да проследи и по отношение на които не е можел да осигури съответствие („*Булвес*“ *АД срещу България*, §§ 67-71).

Е. Териториално-устройствено планиране

362. По отношение на градоустройственото или регионалното планиране, правата на собствениците са по същество еволюиращи. Политиките за градоустройство и регионално планиране са *par excellence* сфери, в които държавата се намесва, особено чрез контрол на собствеността в общ или обществен интерес. Когато, при дадени обстоятелства, общият интерес на общността е безспорен, Съдът смята, че свободата на преценка на държавата е по-широка, отколкото когато са заложени изключително граждански права (*Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain*, § 70; *Mellacher and Others v. Austria*, § 55; *Chapman v. the United Kingdom* [GC], § 104).

363. Съгласно чл. 1 от Протокол № 1 самият факт, че дадено лице притежава парцел, не предоставя *per se* право на собственика да строи върху тази земя. Съгласно тази разпоредба е допустимо да се налагат и поддържат различни строителни ограничения.

364. Съдът разглежда редица дела относно ограничения, наложени на собствениците на земи в контекста на териториалното устройство, понякога продължаващи дълги години (*Skibiński v. Poland*, § 98; *Skrzyński v. Poland*, § 92; *Rosiński v. Poland*, § 89; *Buczkiwicz v. Poland*, § 77; *Pietrzak v. Poland*, § 115; *Hakan Ari v. Turkey*, § 36; *Rossitto v. Italy*, § 37; *Maioli v. Italy*, § 52; *Hüseyin Kaplan v. Turkey*, § 38; *Ziya Çevik v. Turkey*, § 33). В 104 *Jahn and Others v. Germany* [GC], §§ 100-105, което се отнася до изключителни обстоятелства, е констатирано, че такива ограничения, дори когато са налагани за постоянно и без право на получаване на обезщетение, са в съответствие с тази разпоредба. Жалбите са обявени за недопустими по дела, отнасящи се до абсолютна забрана за строеж, придружена от невъзможност да се иска обезщетение от общината, по които собствениците нито са проявили намерение за строеж, нито са доказали, че забраната ги е задължила да променят предназначението на имота (*Scagliarini v. Italy* (dec.)); или когато, при липса на промяна на ползването, жалбоподателят е чакал дълго време, преди да подаде заявление за разрешение за строеж (*Galtieri v. Italy* (dec.)). В други случаи е констатирано нарушение дори при липса на конкретен строителен проект и на основание, че законодателят първо е приел закони, предвиждащи право на обезщетение за отчуждаване, но впоследствие многократно е отлагал влизането в сила на тези закони (*Skibiński v. Poland*, § 78).

365. Констатирано е, че незаконното заемане на частна земя от публичните власти с

оглед изпълнение на благоустройствени проекти, създаващо механизъм, който позволява на властите да се възползват от незаконна ситуация, при която собственикът на земята е поставен пред свършен факт, е в нарушение на правото на мирно ползване на „притежания“ (*Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy*, § 59).

366. Съдът подчертава, че трудностите при въвеждането на всеобхватна правна рамка в областта на градоустройството представляват част от процеса на преход от социалистически правен ред и неговия режим на собственост към такъв, съвместим с принципите на правовата държава и пазарната икономика – процес, който съвсем естествено е изпълнен с трудности. Тези трудности и множеството задачи, пред които са изправени законодателите, за да се справят с всички сложни въпроси, свързани с такъв преход, не освобождават държавите членки от задълженията, произтичащи от Конвенцията или протоколите към нея (*Schirmer v. Poland*, § 38; *Skibiński v. Poland*, § 96).

Г. Конфискация на имущество, придобито от престъпна дейност

367. В редица дела Съдът разглежда в контекста на чл. 1 от Протокол № 1 различни мерки, предприети за целите на борбата с незаконното обогатяване от имущество, придобито от престъпна дейност. В такива случаи държавите имат широка свобода на преценка при прилагането на политики за борба с престъпността, включително конфискация на имущество, за което се предполага, че е с незаконен произход (*Raimondo v. Italy*, § 30; *Riela and Others v. Italy* (dec.); *Arcuri and Others v. Italy* (dec.); *Gogitidze and Others v. Georgia*, § 108), имущество, закупено с незаконни средства (*Ulemek v. Serbia* (dec.)), имущество, придобито от престъпна дейност (*productum sceleris*) (*Phillips v. the United Kingdom*; *Silickienė v. Lithuania*; *Gogitidze and Others v. Georgia*), имущество, обект на престъпление (*objectum sceleris*) (*Agosi v. the United Kingdom*; *Sun v. Russia*; *Ismayilov v. Russia*), или имущество, което е служило или е било предвидено да послужи за извършване на престъпление (*instrumentum sceleris*) (*Andonoski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*; *B.K.M. Lojistik Tasimacilik Ticaret Limited Sirketi v. Slovenia*; *S.C. Service Benz Com S.R.L. v. Romania*; *Butler v. the United Kingdom* (dec.); *Markus v. Latvia*, § 69, *Todorov and Others v. Bulgaria**, §§ 189-199, за резюме на различни ситуации).

368. В зависимост от правната рамка в държавите членки такава конфискация може да се извърши в рамките на наказателно производство, обикновено обусловено от осъдителна присъда, или извън наказателно производство, когато са изпълнени определени условия. Друга специална процедура е тази, при която имуществото на извършителя или други лица се конфискува само въз основа на презумпцията, че е получено от престъпна дейност. Това обикновено се нарича разширена конфискация, разглеждана като допълнителна и спомагателна форма на обикновената конфискация. Освен това Италия има въведени мерки за превантивна конфискация от административен характер, по-конкретно за борба с организираната престъпност. И на последно място, някои юрисдикции като Обединеното кралство също имат гражданско-правен подход към конфискацията: този модел на конфискация не се основава на вината на извършителя, а на произхода на имуществото.

369. Съдът отбелязва в *Gogitidze and Others v. Georgia*, § 105, че може да се каже, че съществуват общи европейски и дори универсални правни стандарти, които насърчават на първо място конфискацията на имущество, свързано с тежки престъпления като корупция, пране на пари, свързани с наркотици престъпления и така нататък, без предварително наличие на наказателна присъда. На второ място, тежестта на доказване на законния произход на имуществото, за което се предполага, че е придобито неправомерно, може легитимно да бъде прехвърлена върху ответните

страни в такива не-наказателни производства за конфискация, включително граждански, вещно-правни производства. На трето място, мерките за конфискация могат да бъдат приложени не само към преките облаги от престъпна дейност, но и към имуществото, включително всички доходи и други непреки облаги, получени чрез конвертиране или преобразуване на преките облаги от престъпна дейност или смесването им с друго, евентуално законно имущество. И на последно място, мерките за конфискация могат да бъдат приложени не само към лица, пряко заподозрени в престъпления, но и към трети лица с права на собственост без необходимата добросъвестност с оглед прикриване на тяхната незаконна роля при натрупване на въпросното богатство.

370. Мерки за конфискация могат да бъдат приемливи, ако се предприемат в съответствие с общия интерес да се гарантира, че използването на въпросното имущество не е осигурило предимство за лице, осъдено по наказателно обвинение в ущърб на общността (*Ulemek v. Serbia* (dec.), § 66).

371. Съдът също така отбелязва, че държавите имат легитимен интерес и също така са длъжни, по силата на различни международни договори, да прилагат мерки за откриване и наблюдение на движението на пари в брой през техните граници, тъй като големи количества пари в брой могат да се използват за пране на пари, трафик на наркотици, финансиране на тероризъм или организирана престъпност, укриване на данъци или извършване на други сериозни финансови престъпления. Следователно мерките за конфискация, предприети когато лица не декларират пари при преминаване на граници, съответстват на общите интереси на общността (*Karapetyan v. Georgia*, § 34).

372. Съдът третира конфискацията главно като контрол върху ползването на собствеността по смисъла на втория параграф на чл. 1 от Протокол № 1 (*Handyside v. the United Kingdom*, § 63; *Agosi v. the United Kingdom*, § 51; *Karapetyan v. Georgia*, § 32; *Aktiva DOO v. Serbia*, § 78), въпреки че конфискацията по самото си естество лишава лицето от собственост.

373. Всъщност вторият параграф на чл. 1 от Протокол № 1, наред с другото, позволява на Договарящите страни да контролират ползването на собствеността, за да осигурят плащането на глоби. По този начин по делата, касаещи конфискация на имущество, придобито от престъпна дейност, след присъда, Съдът обикновено третира конфискацията като контрол върху ползването на собственост (*Phillips v. the United Kingdom*, § 51; вж. също *Welch v. the United Kingdom*, § 26, по чл. 7 от Конвенцията; *Van Offeren v. Netherlands* (dec.), по чл. 6 от Конвенцията). Вторият параграф на чл. 1 от Протокол № 1 трябва да се тълкува в светлината на общия принцип, изложен в първото изречение на първия параграф, който изисква да съществува разумна зависимост на пропорционалност между използваните средства и целта, чието реализиране се търси (*Phillips v. the United Kingdom*, §§ 51-52; *Balsamo v. San Marino*, § 81).

374. Същият подход е възприет в ситуации, когато мерките за конфискация са приложени независимо от наказателно обвинение, тъй като въпросното имущество се смята за незаконно придобито, законният им произход не е доказан или са инструменти за извършване на престъпление (*Raimondo v. Italy*, § 27; *Riela and Others v. Italy* (dec.); *Sun v. Russia*, § 25; *Arcuri and Others v. Italy* (dec.); *C.M. v. France* (dec.); *Air Canada v. the United Kingdom*, § 34; *Gogitidze and Others v. Georgia*, §§ 94 и 97, по отношение на конфискация, приложена в гражданско производство; *Balsamo v. San Marino*, § 81, по отношение на производство за пране на пари; *Ulemek v. Serbia* (dec.), §§ 62-68, относно последващи производства, образувани съгласно закон за изземване и

конфискация на облагите от престъпление, които не се считат за наказателни по характер).

375. Освен това Съдът също третира конфискацията като контрол върху ползването на имущество, когато имуществото на жалбоподателя е конфискувано като наказание, независимо от начина на придобиването му и от каквато и да е връзка с престъплението (*Markus v. Latvia* §§ 69-70; за повече подробности вж. по-горе главата за Принцип за законосъобразност).

376. По изключение Съдът анализира намесата като лишаване от притежание, когато конфискацията на инструмент за извършване на престъпление се отнася до имуществото на трети лица и представлява постоянна мярка (вж. също по-горе главата за Контрол на ползването; *Andonoski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, § 36; *B.K.M. Lojistik Tasimacilik Ticaret Limited Sirketi v. Slovenia*, § 48; *Yaşar v. Romania*, § 49; *Aktiva DOO v. Serbia*, § 78).

377. Понякога Съдът се въздържа от определяне дали разглежданата намеса е лишаване от притежание или контрол върху ползването, тъй като смята, че това е ненужно. Вместо това той пристъпва директно към проучване дали е налице нарушение на принципите на законосъобразност, легитимна цел и пропорционалност (*Denisova and Moiseyeva v. Russia*, § 55; *Aktiva DOO v. Serbia*, §§ 78 и 82).

378. В редица случаи Съдът прилага теста за пропорционалност по чл. 1 от Протокол № 1 към различни процедури за отнемане на имущество, свързани с предполагаемото извършване на различни тежки престъпления. По отношение на имуществото, за което се предполага, че е придобито или изцяло, или частично с приходите от престъпна дейност, свързана с трафик на наркотици (*Webb v. the United Kingdom* (dec.); *Butler v. the United Kingdom* (dec.)) или от престъпни организации, занимаващи се с трафик на наркотици (*Arcuri and Others v. Italy* (dec.); *Morabito and Others v. Italy* (dec.)) или от други незаконни дейности от мафиотски тип (*Raimondo v. Italy*, § 30), Съдът приема, че мерките за конфискация са пропорционални дори при липса на присъда, установяваща вината на обвиняемия (*Balsamo v. San Marino*, § 90).

379. Когато конфискацията е наложена независимо от наказателно обвинение срещу трети лица, Съдът приема, че властите могат да прилагат мерки за конфискация не само спрямо лица, пряко обвинени в престъпления, но и спрямо членовете на техните семейства и други близки роднини, за които се предполага, че притежават и управляват незаконното имущество неофициално от името на заподозрените лица или по отношение на които не може да се приеме, поради друго, че имат необходимата добросъвестност (*Raimondo v. Italy*, § 30; *Arcuri and Others v. Italy* (dec.); *Morabito and Others v. Italy* (dec.); *Butler v. the United Kingdom* (dec.); *Webb v. the United Kingdom* (dec.); *Saccoccia v. Austria*, § 88; *Silickienė v. Lithuania*, § 65, по което мярка за конфискация е наложена по отношение на вдовицата на корумпиран държавен служител; *Balsamo v. San Marino*, §§ 89 и 93, по което е наложена мярка за конфискация и по отношение на деца, поради съдебното минало на баща им).

380. Конфискация в такива случаи се търси, за да се предотврати незаконното ползване на „притежания“, чийто законен произход не е установен, особено ако те се ползват по начин, опасен за обществото. Съдът отбелязва трудностите, с които се сблъскват публичните власти в борбата срещу организираната престъпност. Конфискация, която има за цел да блокира тези движения на съмнителен капитал, е ефективно и необходимо оръжие в този контекст. Разпореждане за конфискация по отношение на имущество, придобито от престъпна дейност, действа в общ интерес като възпиращ фактор за тези, които обмислят да се занимават с престъпна дейност, а

също така гарантира, че престъпността не възнаграждава (*Denisova and Moiseyeva v. Russia*, § 58; *Phillips v. the United Kingdom*, § 52; *Dassa Foundation and Others v. Liechtenstein*(dec.), по членове 6 и 7).

381. Чл. 6 от Конвенцията обикновено не възпрепятства държавите да прибегват до презумпции. В производствата относно различни форми на конфискация или фискална репресия публичните власти могат да се позоват на презумпцията, че активите са придобити незаконно (*Salabiaku v. France*, § 28). Същият подход е използван в контекста на оплаквания относно презумпции, направени в този контекст, или по чл. 1 от Протокол № 1 (*Cacucci and Sabatelli v. Italy* (dec.), § 43; *Yildirim v. Italy* (dec.)); или по чл. 6 (прехвърляне на тежестта на доказване върху жалбоподателя, за да се докаже, че активите му са законно придобити (*Grayson and Barnham v. the United Kingdom*, § 45; *Phillips v. the United Kingdom*, § 43; *Perre v. Italy* (dec.)), за разпит на свидетел). Използването на презумпции, ако страната е получила възможност да опровергае презумпциите, е съвместимо с презумпцията за невинност. Обратно, констатирано е нарушение на чл. 6 § 2 в случай, когато е разпоредена конфискация по отношение на стоки, въпреки че собственикът е бил оправдан в наказателното производство за престъплението, от което се твърди, че произтичат приходите (*Geerings v. Netherlands*, §§ 43-51).

382. Освен това Съдът счита за легитимно съответните национални органи да разпоредят конфискация въз основа на превес на доказателствата, сочещи че законните доходи на лицата не биха им били достатъчни да придобият въпросното имущество. Когато конфискация е резултат от гражданско, вещно-правно производство, свързано с облаги от престъпна дейност, произтичащи от тежки престъпления, Съдът не изисква доказателства „извън разумно съмнение“ за незаконния произход на имуществото. Вместо това е констатирано, че доказателства на базата на баланс на вероятностите или голяма вероятност за незаконен произход, съчетани с неспособността на собственика да докаже обратното, са достатъчни за целите на теста за пропорционалност по чл. 1 от Протокол № 1 (*Balsamo v. San Marino*, § 91).

383. Съдът отдава значение на различни процесуални гаранции, налични в производствата за конфискация, като техния състезателен характер (*Yildirim v. Italy* (dec.); *Perre v. Italy* (dec.)); предварително разкриване на позицията на обвинението (*Grayson and Barnham v. the United Kingdom*, § 45), възможност за страната да представи документални и устни доказателства (*Butler v. the United Kingdom* (dec.); *Perre v. Italy* (dec.)), възможност за процесуално представителство от частно нает адвокат (*Butler v. the United Kingdom* (dec.)); допускането за престъпния характер на имуществото да може да бъде опровергано от страната (*Geerings v. Netherlands*, § 44), съдията да има право на преценка да не прилага допускането, ако смята, че прилагането му би породило сериозен риск от несправедливост (*Phillips v. the United Kingdom*, § 43); дали е извършена индивидуална оценка на това кои части от имуществото трябва да бъдат конфискувани в светлината на фактите по делото (*Rummi v. Estonia*, § 108; *Silickienė v. Lithuania*, § 68); като цяло дали на жалбоподателя е била предоставена разумна възможност да изложи своите аргументи пред националните съдилища, (*Veits v. Estonia*, §§ 72 и 74; *Jokela v. Finland*, § 45; *Balsamo v. San Marino*, § 93); вземането предвид на цялостния поглед върху съответното производство (*Denisova and Moiseyeva v. Russia*, § 59).

384. И на последно място, в допълнение към общите процесуални задължения по чл. 1 от Протокол № 1 (*G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (по основателност) [GC], § 302), определени фактори са от значение за определяне на пропорционалността на мярката за конфискация: по-конкретно нейната продължителност, въпреки че това не е решаващо (*OOO Avrora Maloetazhnoe Stroitelstvo v. Russia*, § 69); необходимостта от

поддържането ѝ с оглед хода на наказателното производство, както и последиците от нея за заинтересованата страна (*Lachikhina v. Russia*, § 59); поведението на жалбоподателя и интервениращите държавни органи (*Forminster Enterprises Limited v. the Czech Republic*, § 75); и наличието на ефективно средство за защита, включително достъп до съд, чрез което жалбоподателят може да оспори (продължаващото) изземване (*Benet Czech, spol. s r.o. v. the Czech Republic*, § 49).

G. Реституция на имущество

385. След демократичните промени в Централна и Източна Европа, много Правителства въвеждат законодателство, предвиждащо реституция на имущество, отчуждено след Втората световна война, или извършват реституция съгласно съществуващата правна рамка.

386. По отношение на отнемането на имущество преди ратифицирането на Конвенцията и протоколите към нея, органите по Конвенцията последователно приемат, че лишаването от собственост или друго вещно право по принцип е моментно действие и не създава продължаваща ситуация на „лишаване от право“ (*Malhous v. the Czech Republic* (dec.) [GC]; *Preußische Treuhand GmbH & Co. KG a.A. v. Poland* (dec.), § 57).

387. Освен това чл. 1 от Протокол № 1 не може да се тълкува като налагане на каквото и да било общо задължение на Договарящите страни да възстановят собственост, прехвърлена преди ратифициране на Конвенцията (*Jantner v. Slovakia*, § 34).

388. Чл. 1 от Протокол № също не налага каквито и да било ограничения върху свободата на Договарящите страни да определят обхвата на реституцията и да изберат условията, при които се съгласяват да се възстанови правото на собственост на бившите собственици (*Maria Atanasiu and Others v. Romania*, § 136). По конкретно, Договарящите страни се ползват с широка свобода на преценка по отношение на изключването на определени категории на предходни притежатели от това право. Когато категории от собственици са изключени по този начин, техните претенции за реституция не могат да служат за основа за „легитимно очакване“, привличайки защитата на чл. 1 от Протокол № 1 (*Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (dec.) [GC], §§ 70-74; *Kopecký v. Slovakia* [GC], § 35; *Smiljanić v. Slovenia* (dec.), § 29).

389. Така надеждата за признаване на имуществено право, което не е могло да бъде упражнявано ефективно, не се смята за „притежание“ по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1. Същото се отнася и за условна претенция, която е погасена поради неизпълнение на условието (*Malhous v. the Czech Republic* (dec.) [GC]; *Kopecký v. Slovakia* [GC], § 35). Убеждението, че по-рано действащ закон ще бъде променен в полза на жалбоподателя, не може да се разглежда като форма на легитимно очакване за целите на чл. 1 от Протокол № 1. Има разлика между обикновена надежда за реституция, колкото и разбираема да е такава надежда, и „легитимно очакване“, което трябва да е от естество, по-конкретно от обикновено очакване, и да се основава на законова разпоредба или правен акт като съдебно решение (*Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (dec.) [GC], § 73; *Von Maltzan and Others v. Germany* (dec.) [GC], § 112).

390. От друга страна, след като Договаряща страна, която е ратифицирала Конвенцията, включително Протокол № 1, приема законодателство, което предвижда пълна или частична реституция на имущество, конфискувано при предишен режим, такова законодателство може да се разглежда като генериращо ново право на собственост, защитено от чл. 1 от Протокол № 1 за лицата, които отговарят на изискванията за придобиване на правото (*Maria Atanasiu and Others v. Romania*, § 136). Същото може да се прилага по отношение на условията за реституция или

обезщетение, установени съгласно законодателството преди ратификация, ако такова законодателство остава в сила след ратификацията на Протокол № 1 (*Von Maltzan and Others v. Germany* (dec.) [GC], § 74; *Kopecký v. Slovakia* [GC], § 35; *Broniowski v. Poland* [GC], § 125).

391. Следователно що се отнася до съдържанието и обхвата на въпросното право, Съдът отбелязва, че този въпрос трябва да се разглежда от гледна точка на това какви „притежания“ е имал жалбоподателят към датата на влизане в сила на Протокола и особено важно – към датата, на която той е подал жалбата си до институциите по Конвенцията (*Broniowski v. Poland* [GC], §§ 125 и 132). По това дело правото на жалбоподателя на компенсаторно имущество е възникнало по силата на полското законодателство – предоставяне на права на лица, репатрирани отвъд река Буг след Втората световна война, или техните наследници – което остава в сила към датата на влизане в сила на Протокол № 1 за Полша.

392. Що се отнася до изпълнението на предприетите реформи, върховенството на закона, залегнало в основата на Конвенцията, и принципът на законосъобразност по чл. 1 от Протокол № 1, изискват от държавите не само да спазват и прилагат по предвидим и последователен начин законите, които са приели, но също така, като следствие от това задължение, да осигурят правните и практическите условия за тяхното изпълнение (*Broniowski v. Poland* [GC], § 184).

393. Редица дела в областта на реституцията на имущество се отнасят до непривеждането в изпълнение от страна на националните власти на окончателни съдебни (или административни) решения. Решение, с което властите се задължават да предоставят обезщетение в натура или пари на лицата с признати права на собственост, в съответствие с националното реституционно законодателство, предоставя на жалбоподателя изпълняема претенция, която представлява „притежание“ по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1 (*Jasiūniene v. Lithuania*, § 44). Следователно когато има окончателно съдебно решение в полза на лице, понятието „легитимно очакване“ може да влезе в действие (*Driza v. Albania*, § 102).

394. Неизпълнението на окончателни решения, съчетано с други недостатъци в румънската система за реституция на имущество, води до нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 в *Maria Atanasiu and Others v. Romania*, , както и до процедура за пилотно решение *пак там*, §§ 215-218). По подобен начин в пилотното решение *Manushaqe Puto and Others v. Albania*, §§ 110-118, Съдът постановява, че е налице нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията поради неизпълнението на окончателно решение, с което на жалбоподателите е присъдено обезщетение вместо реституция на тяхното имущество. В *Beshiri and Others v. Albania* (dec.) Съдът разглежда новата вътрешна схема/средство за защита, въведени в Албания в отговор на това пилотно решение. Отбелязвайки широката свобода на преценка на държавата по отношение на избора на форми на обезщетение за нарушения на права на собственост (*пак там*, § 188), Съдът намира новото средство за защита за ефективно, като се вземат предвид следните съображения: а) целесъобразност на формата на обезщетение (*пак там*, § 188); б) адекватност на обезщетението (*пак там*, §§ 189- 203); и в) достъпност и ефективност на правното средство за защита (*пак там*, §§ 204-214). Що се отнася до адекватността на обезщетението, Съдът признава изключително трудната и сложна ситуация и достига до заключението, че минималният праг за размера на обезщетението от 10% от настоящата стойност на първоначалното имущество, може да се смята за разумен в конкретния контекст на Албания (*пак там*, §§ 194-196). В същото време той признава, че оценката му за новото средство за защита може да бъде предмет на преразглеждане в бъдеще в зависимост от това дали средствата за защита продължават да отговарят на изискванията на Конвенцията на практика (*пак там*, § 222).

395. Делото *Orlović and Others v. Bosnia and Herzegovina*, §§ 55, 57 и 61, се отнася до изпълнението на национални решения, даващи право на жалбоподателите да им бъде върната цялата им земя, включително частта от земята, където е била построена църква след депортирането им. Съдът констатира нарушение и разпорежда държавата да предприеме всички необходими мерки, за да осигури изпълнението на решението в полза на жалбоподателите, включително премахването на църквата от тяхната земя (пак там, §§ 68-71).

396. Що се отнася до обосновката, която Правителството може да даде за намесата си в правото на жалбоподателя върху собствеността, Съдът отново подчертава, че липсата на финансови средства не може да оправдае неизпълнение на окончателно и задължително плащане по съдебно решение, което се дължи от държавата (*Driza v. Albania*, § 108; *Prodan v. Moldova*, § 61).

397. Само по изключение, например в уникалния контекст на обединението на Германия, Съдът постановява, че липсата на каквото и да било обезщетение не нарушава „справедливия баланс“, който трябва да бъде постигнат между защитата на собствеността и изискванията на общия интерес (*Jahn and Others v. Germany* [GC], § 117). Като цяло това, което изисква чл. 1 от Протокол № 1, е размерът на обезщетението, отпуснато за имущество, отнето от държавата, да бъде „разумно свързан“ с неговата стойност (*Broniowski v. Poland* [GC], § 186). Това се отнася и за компенсаторните права, предоставени от законодателството. Съдът приема намалението на нивото на обезщетение за присвоена земя, постановено чрез изменение на подзаконовите нормативни актове по време на всеящо национално административно производство, доколкото такова намаление служи на общия интерес за защита на публичните средства и присъденото обезщетение не изглежда необосновано ниско (*Serbian Orthodox Church v. Croatia*, §§ 62, 65-68).

398. Освен това някои от делата, заведени пред Съда, се отнасят до неспазване на силата на пресъдено нещо на окончателно решение, което е довело до лишаване от правото на собственост на жалбоподателя без да получи обезщетение. При такива обстоятелства Съдът констатира, че нарушаването на принципа на правната сигурност води до нарушаване на изискването за законосъобразност съгласно чл. 1 от Протокол № 1 (*Първанов и други срещу България*, § 50; *Кехая и други срещу България*, § 76; *Ченгелян и други срещу България*, §§ 49-50). Изискването за законосъобразност означава не само съответствие със приложимите разпоредби на вътрешното право, но и съвместимост с върховенството на закона. Това предполага, че трябва да има защита от произволни действия (*Първанов и други срещу България*, § 44).

399. По този начин, с оглед на противоречивите разпореждания на националните съдилища и липсата на обяснение на националния съд защо се отклонява от очевидната логика на предходно съдебно решение, лишаването от „притежания“ на жалбоподателя не може да бъде съвместимо с върховенството на закона и произволно, и по този начин не може да отговаря на изискването за законосъобразност съгласно чл. 1 от Протокол № 1 (*Първанов и други срещу България*, § 50). По подобен начин Съдът отбелязва, съгласно чл. 6, че в конкретния контекст на реституцията на национализирани имоти в Румъния, липсата на съгласуваност в нормативната уредба и противоречивата съдебна практика относно тълкуването на някои аспекти на реституционните закони, създават общ климат на липса на правна сигурност (*Tudor Tudor v. Romania*, § 27).

400. Освен това съвместното съществуване на два титула за собственост върху един и същ имот и липсата на обезщетение за собственика, който не може да се ползва от своите „притежания“, водят до констатацията за нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 в много от решенията на Съда (първото от които е *Străin and Others v. Romania*, §§ 46-47. Този подход е потвърден наскоро в *Dickmann and Gion v. Romania*, §§ 103-04), където

Съдът подчертава още, че е необходимо да се гарантира, че мерките за справяне със „старите травми“, претърпени в резултат на нарушения на правата на собственост от комунистическия режим, не трябва да създава непропорционални нови грешки (пак там, § 96).

401. Освен това Съдът е имал възможността да разгледа положението на собственици, които, след като са придобили добросъвестно собствеността си, впоследствие са лишени от нея, тъй като други са признати за законни собственици (*Toșcuță and Others v. Romania*, § 33).

402. По-конкретно продажбата от страна на държавата на имуществото на дадено лице на трета страна, действаща добросъвестно, дори когато това предхожда окончателното съдебно потвърждение на правото на собственост на другото лице, представлява лишаване от собственост. Такова лишаване, съчетано с пълна липса на обезщетение, противоречи на чл. 1 от Протокол № 1 (*Vodă and Bob v. Romania*, § 23). В делото *Katz v. Romania*, §§ 30-36, Съдът констатира, че нарушението на чл. 1 от Протокол № 1 разкрива широко разпространен проблем, причинен от порочното законодателство относно реституцията на национализирани сгради, продадени от държавата на трети страни, които са ги закупили добросъвестно, и че дори многобройни изменения в закона не са успели да подобрят ситуацията. Съдът разглежда този неуспех на държавата да приведе законодателството си в ред не само като утежняващ фактор, но и като заплаха за бъдещата ефективност на механизма на Конвенцията съгласно чл. 46 от Конвенцията. Това остава проблематично в *Preda and Others v. Romania*, §§ 146-148, последващото решение на *Maria Atanasiu and Others v. Romania*, както е подчертано също в *Ana Ionescu and Others v. Romania*, §29.

403. В *Pincová and Pinc v. the Czech Republic* жалбоподателите се оплакват от нарушение на своите права на собственост, като твърдят, че през 1967 г. са придобили къща добросъвестно, без да знаят, че преди това имотът е бил конфискуван, и без да могат да упражнят контрол върху детайлите параметрите на сделката или покупната цена. Съдът смята, че е необходимо да гарантира, че смекчаването на старите травми не трябва да създава непропорционални нови грешки. За тази цел законодателството трябва да даде възможност да се вземат предвид конкретните обстоятелства по всеки конкретен казус, така че лицата, придобили добросъвестно своите „притежания“, да не бъдат наказани да носят тежестта на отговорността, която по право е на държавата, която някога е конфискувала тези „притежания“ (пак там, § 58). В това дело е констатирано нарушение (също *Zvolský and Zvolská v. the Czech Republic*, §§ 72-74). Пропорционалността на мерките, които – с цел да обезщетят лица, от които имущество е било произволно отнето от комунистическия режим – са лишили други лица от имущество, което са закупили от държавата, също се разглежда в делото *Великови и други срещу България*, §§ 181 и 190.

404. Освен това прекомерната продължителност на производствата за реституция води до нарушение на чл. 6 в редица дела, например срещу Румъния, Словакия и Словения (*Sirc v. Slovenia* § 182). В такива случаи Съдът често намира за ненужно да се произнася по оплакванията на жалбоподателите въз основа на чл. 1 от Протокол № 1. Когато обаче забавянията са настъпили в производство след признаването на правата на собственост на жалбоподателя, Съдът констатира отделно нарушение на чл. 1 от Протокол № 1, особено поради състоянието на несигурност, в което жалбоподателите са се оказали по отношение на съдба на собствеността им (*Igarienė and Petrauskienė v. Lithuania*, §§ 55 и 58; *Beinarovič and Others v. Lithuania*, §§ 141 и 154). В делото *Кирилова и други срещу България*, §§ 120-121, настъпват значителни забавяния при предоставянето на апартаменти, предлагани като обезщетение на жалбоподателите за отчуждаването на техните имоти.

405. На последно място, в делото *Василев и Дойчева срещу България*, §§ 45-53,

отнасящо се за реституцията на земеделска земя, колективизирана от комунистическия режим, на нейните собственици или техните наследници, е констатирано нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 и чл. 13 поради инертността на националните власти при изпълнението на различните необходими формалности.

Н. Държавни дружества

406. При вземането на решение дали действията или бездействията на дадено дружество да бъдат квалифицирани, съгласно Конвенцията, като такива на съответния орган или на отговорната държава членка, Съдът ще вземе предвид факторите, изброени в делото *Radio France and Others v. France* (dec.), § 26, в контекста на чл. 34 от Конвенцията. Съдът по-конкретно ще трябва да прецени дали дружеството се ползва с достатъчна институционална и оперативна независимост от държавата, за да освободи последната от нейната отговорност съгласно Конвенцията за неговите действия и бездействия (*Mykhaylenky and Others v. Ukraine*, § 44; *Shlepkin v. Russia*, § 24; *Ljubljanska banka d.d. v. Croatia* (dec.), §§ 51-55; *Liseytseva and Maslov v. Russia*, § 151; *Kuzhelev and Others v. Russia*, §§ 93-100 и 117). В текста на чл. 34 няма нищо, което да предполага, че терминът „правителствена организация“ може да се тълкува така, че да изключва само тези правителствени организации, които биха могли да се разглеждат като част от ответната държава (*Croatian Chamber of Economy v. Serbia* (dec.), § 38).

407. Така нареченият тест за „институционална и оперативна независимост“, на който Съдът се позовава в много дела, е пряко изведен от критериите, обобщени в решението по *Radio France*. В тази връзка Съдът взема предвид редица фактори, нито един от които не изглежда сам по себе си решаващ, в своята оценка дали юридическо лице, по-конкретно държавно дружество, се смята за „правителствена организация“ по смисъла на чл. 34 от Конвенцията.

408. Основните критерии за определяне дали държавата наистина е отговорна за такива дългове са следните: правен статут на дружеството (съгласно публичното или частното право); естеството на неговата дейност (публична функция или обикновена търговска дейност); контекста на неговото функциониране (например монопол или силно регулирано предприятие); неговата институционална независимост (степената на държавна собственост); и неговата оперативна независимост (степената на държавен надзор и контрол) (*Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], § 114; *Fomenko and Others v. Russia* (dec.), § 172; *Tokel v. Turkey*, § 58).

409. При установяване на отговорността на държавата за дълговете на държавно дружество се вземат предвид и допълнителни фактори като ролята, която държавата играе по отношение на тежката ситуация, в която се е оказало дружеството, т.е. несъстоятелност, или дали може да се приеме, че държавата е поела изцяло или частично отговорност за дълговете на дружеството (за сравнение, *Liseytseva and Maslov v. Russia*, §§ 184-192).

410. Съответно, когато такива елементи са налице, публичният характер на дружеството длъжник може да бъде потвърден, независимо от неговата официална класификация съгласно вътрешното право. Следователно, когато достатъчни основания в конкретните обстоятелства по делото позволяват да се направи заключението, че държавата отговаря за дълговете на дружеството към жалбоподателите, Съдът ще заключи, че оплакването на жалбоподателите е съвместимо *ratione personae* с разпоредбите на Конвенция. Например, в *Tokel v. Turkey*, съдът отбелязва, че Çaуkur, държавно предприятие, специализирано в производството

на чай, е юридическо лице, регулирано от частното право, отговорността на което е ограничена до неговия капитал. То оперира на пазара за чай заедно с частни компании за чай, без никакъв монопол и попада в юрисдикцията на обикновените съдилища. Въпреки това целият капитал на Çaykur винаги е бил собственост на държавата. То е категоризирано като публичен икономически субект, вид държавно предприятие, което по дефиниция извършва обществени услуги и се възползва от отстъпки за произвежданите от него продукти. Съдът намира, че независимо от официалната си класификация съгласно вътрешното законодателство, с оглед на действащото законодателство към конкретния момент, независимостта на Çaykur е ограничена от наличието на силни институционални и оперативни връзки с държавата. Така надзорът и контролът на държавните органи над инвестиционните планове на Çaykur се оказват решаващото съображение по казуса (*Tokel v. Turkey*, §§ 58-64).

411. Когато държавата е мажоритарен акционер на частно дружество, Съдът достига до заключението, че макар въпросното дружество да е отделно юридическо лице, то не се ползва с достатъчна институционална и оперативна независимост от държавата, ако (i) активите му са до голяма степен контролирани и управлявани от държавата; (ii) държавата има и упражнява правомощието да предприема мерки, насочени към подобряване на финансовото състояние на дружеството чрез различни средства, като например анулиране, дори и само временно, на неизплатени задължения, наложени върху него от съдилищата, или чрез насърчаване на инвестициите в дружеството, и (iii) самото Правителство е приело известна степен на отговорност за дълговете на дружеството (*Khachatryan v. Armenia*, §§ 51-54).

412. Когато обаче ответното дружество със самостоятелна юридическа правосубектност има възможността да притежава активи, които се различават от собствеността на неговите акционери и има делегирано управление, държавата, както всеки друг акционер, отговаря само за дългове в размер на сумата, инвестирана в дружествени дялове (*Anokhin v. Russia*(dec.)).

413. По-конкретно, що се отнася до дружествата под режима на социална собственост, който е широко използван в СФРЮ, Съдът намира, че те като цяло не се ползват с „достатъчна институционална и оперативна независимост от държавата“, за да бъде освободена последната от отговорността си по Конвенцията (*R. Kačapor and Others v. Serbia*, § 98; *Mykhaylenky and Others v. Ukraine*, § 44; *Zastava It Turs v. Serbia* (dec.), §§ 21-23).

414. Освен това Съдът счита, че параметрите, разработени по отношение на държавни дружества, различни от финансови институции, могат да се прилагат и по дела, отнасящи се за държавни банки (*Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and The Former Yugoslav Republic Of Macedonia* [GC], § 116). И наистина ключовите критерии, спрямо които е изяснено дали държавата трябва да бъде държана отговорна за банкови дългове, са отново онези, които Съдът определя в решението си по *Radio France*.

415. В *Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], § 114, Съдът припомня, че държава може да носи отговорност за дълговете на държавно дружество, дори ако дружеството е отделно юридическо лице, при условие че то не се ползва с достатъчна институционална и оперативна независимост от държавата, за да бъде освободена последната от своята отговорност по Конвенцията (*Mykhaylenky and Others v. Ukraine*, §§ 43-46; *Cooperativa Agricola Slobozia-Hanesei v. Moldova*, §§ 17-19; *Yershova v. Russia*, §§ 54-63; *Kotov v. Russia* [GC], §§ 92-107).

416. В допълнение към споменатите по-горе фактори, Съдът приема, че дори допълнителните фактори, разработени в съдебната практика, свързана с дружества, различни от финансови институции, могат да се прилагат по дела, отнасящи се за държавни банки (*Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], § 115). Посочените дела се отнасят до въпроса дали държавата е била пряко отговорна за финансовите затруднения на дружеството, дали е отклонила корпоративните средства в ущърб на дружеството и неговите акционери, дали е извършвала сделки с дружеството като свързано лице (в нарушение на принципа „arm’s length“) или е действала по друг начин, злоупотребявайки с корпоративната форма (*Anokhin v. Russia* (dec.); *Khachatryan v. Armenia*, §§ 51-55).

417. И на последно място трябва да се споменат усилията на Съда за изясняване на правния статут на ликвидаторите. За да провери дали за ликвидатора може да се смята, че е действал като държавен агент, Съдът е проучил различни критерии, като например: i) утвърждаване на назначението на ликвидатора (дали утвърждаването води до отговорност на държавата за начина, по който ликвидаторът е изпълнил задълженията си); ii) надзор и отчетност (дали държавата носи отговорност за действията на ликвидатора, докато той е отговорен пред кредиторите); iii) цели (естество на задачите на ликвидатора и обслужваните интереси, т.е. според Съда самият факт, че услугите може да са били и обществено полезни, не превръща ликвидатора в държавен служител, действащ в обществен интерес); iv) правомощия (дали са ограничени до оперативния контрол и управление на имуществото на несъстоятелното дружество и дали има официално делегиране на правомощия от който и да е държавен орган); и v) функции (дали ликвидаторите участват в изпълнителното производство и дали са им дадени правомощия за оказване на принуда) (по-конкретно *Kotov v. Russia* [GC], §§ 92-98 и 99-106), което се отнася до невъзможността на жалбоподателя да възстанови вреди от ликвидатор, назначен да управлява имуществото на банка, обявена в несъстоятелност от съд).

418. По това дело ликвидаторът се е ползвал към процесния момент със значителна оперативна и институционална самостоятелност и държавните органи са нямали правомощия да му дават указания, и следователно не са могли да се намесват пряко в ликвидацията, така че може да се заключи, че ликвидаторът не е действал като държавен агент (*Kotov v. Russia* [GC], § 107). Следователно ответната държава не трябва да бъде пряко отговорна за неговите неправомерни действия.

I. Мерки за строги икономии

419. Съдът е разгледал редица дела, по които жалбоподателите се оплакват от различни аспекти на мерки за строги икономии, предприети от Договарящите страни в отговор на финансови кризи. Те включват намаляване на социалноосигурителни плащания и заплати, както и данъчни мерки, за които често се констатира, че отговарят на изискванията на чл. 1 от Протокол № 1. Съдът е съобразил, че мерките са взети за компенсиране на последиците от икономическа криза, че властите преследват обществен интерес, че определена мярка е част от много по-широка програма, че не са непропорционални и не представляват заплаха за препитанието на жалбоподателите и че са с временен характер (*Mockienė v. Lithuania* (dec.), § 48; *Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (dec.), § 46; *Savickas and Others v. Lithuania* (dec.), §§ 92-94; *Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal* (dec.), § 29; *Koufaki and Adedy v. Greece* (dec.), §§ 37-49). Съдът признава, че държавите имат широка свобода на преценка при приемането на закони в контекста на промяна на политически или икономически

режим (*Вълков и други срещу България*, § 96).

420. Някои от приетите от Съда мерки са довели до временно намаляване на доходите за определени групи от населението. През 2010 г. Румъния намалява заплатите в публичния сектор с 25% за шест месеца, за да балансира държавния бюджет (*Mihăieş and Senteş v. Romania* (dec.), § 8). През 2012 г. Португалия намалява надбавките за Коледа и други празници, изплащани на определени категории пенсионери от публичния сектор, чиито месечни пенсии са по-високи от 600 евро, и ги спира за пенсионери, чиито месечни пенсии са по-високи от 1100 евро, което в случаите на двама жалбоподатели води до намаляване на пенсионните плащания с до 11% (*Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal* (dec.), § 6).

421. Други мерки са във формата на временен допълнителен данък върху дохода. През 2013 г. Португалия подлага пенсиите от публичния сектор на вноски за солидарност от 3,5% върху част, съответстваща на първите 1800 евро на месец, и 16% върху частта, която ги надвишава, което в делото пред Съда намалява пенсионния доход на жалбоподателя с 4,6% (*Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (dec.), § 8).

422. Други мерки са довели до трайно или дългосрочно намаляване на доходите за определени сегменти от населението. През 2010 г. Румъния премахва редица специални пенсионни режими, приложими за определени категории пенсионираните служители в публичния сектор, което в случая на петимата жалбоподатели води до намаление на пенсиите с приблизително 70% (*Frimu and Others v. Romania* (dec.), § 5).

423. През 2010 г. Гърция също намалява пенсиите и заплатите в публичния сектор със задна дата с проценти, вариращи от 12% до 30%, като допълнително ги намалява по-късно същата година с допълнителни 8%, и намалява надбавките за Коледа и празници за служителите в публичния сектор с по-висок доход (*Koufaki and Adedy v. Greece* (dec.), §§ 20 и 46).

424. По дело, отнасящо се за временното намаляване на заплатите на съдии, Съдът взема предвид факта, че мерките, срещу които е оплакването, са част от широка програма от мерки за строги икономии, засягащи заплатите в целия публичен сектор, че намаляването е свързано с увеличение, отпуснато две години по-рано, и че в крайна сметка засегнатите лица са били обезщетени за това намаление (*Savickas and Others v. Lithuania* (dec.), § 93).

425. В дело, отнасящо се за данъчно облагане на обезщетение за уволнение при обща ставка от 52% обаче Съдът констатира, че използваните средства са непропорционални на преследваната легитимна цел. Това е така въпреки широката свобода на преценка, с която държавата се ползва по данъчни въпроси и дори при допускане, че мярката обслужва интересите на държавния бюджет по време на икономически затруднения. Съдът взема предвид, че тази ставка значително надвишава ставката, приложена към всички други приходи; че жалбоподателката е претърпяла значителна загуба на доходи в резултат на безработицата си; и данъкът е бил директно приспаднал от работодателя от обезщетението при уволнение без да бъде извършена индивидуална оценка на нейното положение и е бил наложен върху доходи, свързани с дейности, извършени преди съответната данъчна година (*N.K.M. v. Hungary*, §§ 66-74).

426. В друго дело, свързано с налагането на данъци върху високи доходи, Съдът констатира като цяло, че решенията, взети от държавата, не са надхвърлили пределите на свободата на преценка, дадена на властите по въпросите на данъчното облагане и не са нарушили баланса между общия интерес и защитата на индивидуалните права на

дружествата. Съдът отбелязва, че стъпките, предприети от държавата, също така са били в изпълнение на целта, държавата да изпълни задълженията си по бюджетните правила на Европейския съюз (*P. Plaisier B.V. v. the Netherlands* (dec.), §§ 77-97).

427. На последно място, по дело относно принудителното участие на жалбоподателите в мерки, целящи намаляване на публичния дълг, чрез размяна на облигациите им за други дългови инструменти с по-малка стойност, Съдът не констатира нарушение на чл. 1 от Протокол № 1. Той отбелязва, че намесата преследва цел от обществен интерес за запазване на икономическата стабилност и реструктуриране на националния дълг по време на тежка икономическа криза. Съдът постановява, че жалбоподателите не са понесли каквато и да било специална или прекомерна тежест, по-конкретно с оглед на широката свобода на преценка на държавите в тази сфера и на намаляването на търговската стойност на облигациите, която вече е била засегната от намалената платежоспособност на държавата, която вероятно не би била в състояние да изпълни задълженията си по клаузите в старите облигации. Съдът също така намира, че клаузите за колективни действия и реструктурирането на публичния дълг представляват подходящо и необходимо средство за намаляване на публичния дълг и спасяване на държавата от фалит, че инвестирането в облигации никога не е било безрисково и че жалбоподателите трябва да са били наясно с колебанията на финансовия пазар и риска от евентуален спад в стойността на техните облигации (*Mamatás and Others v. Greece*, §§ 22 и 48- 51).

Ж. Право на Европейския съюз

428. Делото *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [GC], §§ 155-156, е относно самолет, отдаден под наем от дружеството жалбоподател на югославско дружество, който е конфискуван през 1993 г. от ирландските власти съгласно Регламент на Общността, даващ действие на санкциите на ООН срещу Федерална република Югославия. Съдът констатира, че за защитата на основните права от правото на ЕО би могла да се смята, и е била към процесния момент, „еквивалентна“ на тази на системата на Конвенцията (т.нар. „Босфорска презумпция или принцип на еквивалентна защита⁷“). Следователно възниква презумпция, че Ирландия не се е отклонила от изискванията на Конвенцията, когато е изпълнила правни задължения, произтичащи от членството ѝ в ЕО. Съдът взема под внимание естеството на намесата, общия интерес, преследван от конфискацията и режима на санкции, както и решението на Съда на ЕС – решение, което Върховният съд е бил длъжен да спазва и го е направил. Съдът намира за изяснено, че не е налице дисфункция на механизмите за контрол на спазването на правата по Конвенцията. Следователно не може да се каже, че защитата на правата на Bosphorus Airways по Конвенцията е явно неадекватна. Не е констатирано нарушение на чл. 1 от Протокол № 1.

429. Що се отнася до имуществени претенции, в делото *Avotiņš v. Latvia* [GC], §§ 104 и 109-111, което се отнася до изпълнението в Латвия на решение, постановено през 2004 г. в Кипър по отношение на погасяването на дълг по чл. 6 от Конвенцията, и в което не е констатирано нарушение, Съдът признава, че механизмът, предвиден от правото на Европейския съюз за надзор на спазването на основните права, доколкото е разгърнат пълният му потенциал, също осигурява защита, сравнима с тази, която Конвенцията предвижда (второто условие на Босфорската презумпция, като първото условие е липсата на каквато и да е свобода на действие от страна на местните власти, както е посочено в *Michaud v. France*, §§ 114-116).

⁷ Вж. *Ръководството по член 1 (Задължение за зачитане правата на човека)*

430. Освен това в *Heracles S.A. General Cement Company v. Greece* ((dec.) §§ 63-70), Съдът констатира, че решението на националния съд след решението на Европейската комисия, разпореждащо връщане на незаконно придобити държавни помощи, заедно с натрупаните лихви в продължение на 14 години, не е непропорционално, и обявява оплакванията по чл. 1 от Протокол № 1 и чл. 6 за недопустими.

431. В (*O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland*) дружество, занимаващо се с риболов на незрели миди (мидени личинки), се оплаква, че ирландското правителство му е причинило финансови загуби поради спазването на законодателството на Европейския съюз в областта на околната среда. Правителството временно забранява риболова на мидени личинки през 2008 г. в пристанището, където дружеството оперира, след като Съдът на Европейския съюз („СЕС“) констатира, че Ирландия не е изпълнила задълженията си по две директиви на ЕС в областта на околната среда. По този начин дружеството няма зрели миди за продажба през 2010 г., което води до пропуснати ползи. Съдът отбелязва, че защитата на околната среда и спазването на задълженията на ответната държава по правото на ЕС са легитимни цели. Като търговски оператор дружеството трябва да е наясно, че нуждата държавата да спазва правилата на ЕС има вероятност да повлияе на неговия бизнес.

432. По-конкретно Съдът счита, че Босфорската презумпция не се прилага при обстоятелствата по това дело, тъй като ответната държава не е изцяло лишена от свобода на действие в задължението си да се съобрази с решението на Съда на ЕС и подзаконовите актове по имплементиране на директива. Съдът оставя отворен въпроса дали решение на СЕС в производство за нарушение при други обстоятелства може да се разглежда като неоставящо свобода на действие (пак там §§ 110-112).

433. Като цяло Съдът констатира, че дружеството не е претърпяло непропорционална тежест в резултат от действията на държавата и че Ирландия е осигурила справедлив баланс между общите интереси на общността и защитата на индивидуалните права. Следователно няма нарушение на правата на собственост на дружеството по чл. 1 от Протокол № 1.

434. Последно, в *Imeri v. Croatia*, § 72, Съдът взема предвид съответните разпоредби от правото на Европейския съюз при решаване на дело относно конфискация на пари, които жалбоподателят не декларирал при преминаване на границата между Словения и Хърватия. По-специално, Съдът разглежда практиката на Съда на Европейския съюз, според която, регламент от 2005 г. (относно контрола на пари в брой, които се внасят и изнасят от Общността, Регламентът за контрол на паричните средства от 2005 г.) не цели да санкционира възможни измамни или незаконни дейности, а единствено нарушение на задължението за деклариране. Съдът също така разглежда преамбюла на Регламента за контрол на паричните средства от 2018 г., който отменя и заменя Регламента от 2005 г., в който изрично се посочва, че санкциите за неспазване на задължението за деклариране или оповестяване на пари в брой при преминаване на граница не трябва да вземат предвид потенциалната престъпна дейност, свързана с парите в брой.

Индекс на решенията

Цитираната в настоящото ръководство съдебна практика се отнася до решения на Съда и до решения или доклади на Европейската комисия по правата на човека („Комисията“).

Освен ако не е посочено друго, всички препратки са към решение по същество, постановено от камара на Съда. Съкращението „(dec.)“ показва, че цитирането е на решение по допустимост на Съда, а „[GC]“ – че делото е гледано от Голямата камара.

Решенията на камарите, които не са окончателни по смисъла на чл. 44 от Конвенцията, са отбелязани със звездичка в списъка по-долу. Чл. 44 § 2 от Конвенцията предвижда: „Решението на камара по същество става окончателно: (а) когато страните заявят, че няма да поискат делото да бъде отнесено до Голямата камара; или (b) три месеца след датата на решението, ако не е поискано отнасяне на делото до Голямата камара; или (c) когато съставът на Голямата камара отхвърли искането за отнасяне по член 43.“ В дела, в които искането за отнасяне е прието от състава на Голямата камара, решението на камарата не става окончателно и следователно няма правно действие; последващото решение на Голямата камара става окончателно.

Хипервръзките към делата, цитирани в електронната версия на Ръководството, препращат към базата данни HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>), която осигурява достъп до практиката на Съда (решения по допустимост и същество на Голямата камара, камарите и Комисията, комуникирани дела, консултативни становища и правни резюмета от информационния бюлетин за съдебната практика) и на Комисията (решения и доклади) и до резолюциите на Комитета на министрите.

Съдът постановява своите решения на английски и/или френски, двата му официални езика. В HUDOC също се съдържат преводи на много важни дела на повече от тридесет неофициални езика и връзки към около сто онлайн сборника със съдебна практика, предоставени от трети страни. Всички езикови версии, налични за цитираните дела, са достъпни чрез раздела ‘Language versions’ в базата данни HUDOC – раздел, който може да бъде намерен, след като щракнете върху хипервръзката на делото.

—A—

Abukauskai v. Lithuania, no. 72065/17, 25 February 2020
Acar and Others v. Turkey (dec.), nos. 26878/07 32446/07, 12 December 2017
Ackermann and Fuhrmann v. Germany (dec.), no. 71477/01, 8 September 2013
Adzhigitova and Others v. Russia, nos. 40165/07 and 2593/08, 22 June 2021
AGOSI v. the United Kingdom, 24 October 1986, Series A no. 108
Agrotexim and Others v. Greece, 24 October 1995, Series A no. 330-A
Air Canada v. the United Kingdom, 5 May 1995, Series A no. 316-A
Airey v. Ireland, 9 October 1979, series A no. 32, p. 14
Aka v. Turkey, 23 September 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VI
Akdivar and Others v. Turkey, 16 September 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV
Akimova v. Azerbaijan, no. 19853/03, 27 September 2007
Akkus v. Turkey, 9 July 1997, *Reports* 1997-V
Aktiva DOO v. Serbia, no. 23079/11, 19 January 2021
Alatulkkila and Others v. Finland, no. 33538/96, 28 July 2005
Albergas and Arlauskas v. Lithuania, no. 17978/05, 27 May 2014

Albert and Others v. Hungary [GC], no. 5294/14, 7 July 2020
Albina v. Romania, no. 57808/00, 28 April 2005
Alfa Glass Anonymi Emboriki Etairia Yalopinakon v. Greece, no. 74515/13, 28 January 2021
Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the former Yugoslav Republic of Macedonia [GC], no. 60642/08, ECHR 2014
Allan Jacobsson v. Sweden (no. 1), 25 October 1989, Series A no. 163
Allianz-Slovenska-Poistovna, A.S., and Others v. Slovakia (dec.), no. 19276/05, 9 November 2010
Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão and Others v. Portugal, nos. 29813/96 and 30229/96, ECHR 2000-I
Amato Gauci v. Malta, no. 47045/06, 15 September 2009
Ambruosi v. Italy, no. 31227/96, 19 October 2000
Ana Ionescu and Others v. Romania, nos. 19788/03 and 18 others, 26 February 2019
Andonoski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia, no. 16225/08, 17 September 2015
Andrejeva v. Latvia [GC], no. 55707/00, ECHR 2009
Anheuser-Busch Inc. v. Portugal [GC], no. 73049/01, ECHR 2007-I
Ankarcrona v. Sweden (dec.), no. 35178/97, ECHR 2000-VI
Anokhin v. Russia (dec.), no. 25867/02, 31 May 2007
Anonymos Touristiki Etairia Xenodocheia Kritis v. Greece, no. 35332/05, 21 February 2008
Ansay and Others v. Turkey (dec.), no. 49908/99, 2 March 2006
Antonopoulou v. Greece (dec.), no. 46505/19, 19 January 2021
Apap Bologna v. Malta, no. 46931/12, 30 August 2016
Apostolakis v. Greece, no. 39574/07, 22 October 2009
Appolonov v. Russia (dec.), no. 67578/01, 29 August 2002
Arcuri and Others v. Italy (dec.), no. 52024/99, ECHR 2001-VII
Arras and Others v. Italy, no. 17972/07, 14 February 2012
Arsimikov and Arsemikov v. Russia, no. 41890/12, 9 June 2020
AsDAC v. the Republic of Moldova, no. 47384/07, 8 December 2020
Ashby Donald and Others v. France, no. 36769/08, 10 January 2013
Athanasiou and Others v. Greece, no. 2531/02, 9 February 2006
Aunola v. Finland (dec.), no. 30517/96, 15 March 2001
Aygun v. Turkey, no. 35658/06, 14 June 2011
Azas v. Greece, no. 50824/99, 19 September 2002
Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. and Others v. Italy, nos. 48357/07 and 3 others, 24 June 2014

—B—

B.K.M. Lojistik Tasimacilik Ticaret Limited Sirketi v. Slovenia, no. 42079/12, 17 January 2017
Bäck v. Finland, no. 37598/97, ECHR 2004-VIII
Bahia Nova S.A. v. Spain (dec.), no. 50924/99, 12 December 2000
Bakradze and Others v. Georgia (dec.), nos. 1700/08 and 2 others, 8 January 2013
Baláž v. Slovakia (dec.), no. 60243/00, 16 September 2003
Balsamo v. San Marino, nos. 20319/17 and 21414/17, 8 October 2019
Banfield v. the United Kingdom (dec.), no. 6223/04, ECHR 2005-XI
Barcza and Others v. Hungary, no. 50811/10, 11 October 2016
Bata v. Czech Republic (dec.), no. 43775/05, 24 June 2008
Baykin and Others v. Russia, no. 45720/17, 11 February 2020
Bečvář and Bečvářová v. the Czech Republic, no. 58358/00, 14 December 2004
Beinarovič and Others v. Lithuania, nos. 170520/10 and 2 others, 12 June 2018
Béla Németh v. Hungary, no. 73303/14, 17 December 2020
Béláné Nagy v. Hungary [GC], no. 53080/13, 13 December 2016
Beller v. Poland, no. 51837/99, 1 February 2005
Bellet, Huertas and Vialatte v. France (dec.), nos. 40832/98 and 2 others, 27 April 1999
Belova v. Russia, no. 33955/08, 15 September 2020
Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy, no. 31524/96, ECHR 2000-VI
Benet Czech, spol. s r.o. v. the Czech Republic, no. 31555/05, 21 October 2010
 Европейски съд по правата на човека Последна актуализация: 31.08.2021 г.

- Berger-Krall and Others v. Slovenia*, no. 14717/04, 12 June 2014
Beshiri and Others v. Albania (dec.), nos. 29026/06 and 11 others, 17 March 2020
Beyeler v. Italy [GC], no. 33202/96, ECHR 2000-I
Bienkowski v. Poland (dec.), no. 33889/96, 9 September 1998
Bimer S.A. v. Moldova, no. 15084/03, 10 July 2007
Bistrović v. Croatia, no. 25774/05, 31 May 2007
Bittó and Others v. Slovakia, no. 30255/09, 28 January 2014
Blanco Callejas v. Spain (dec.), no. 64100/00, 18 June 2002
Blečić v. Croatia [GC], no. 59532/00, ECHR 2006-III
Blumberga v. Latvia no. 70930/01, 14 October 2008
Bock and Palade v. Romania, no. 21740/02, 15 February 2007
Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland [GC], no. 45036/98, ECHR 2005-VI
Bowler International Unit v. France, no. 1946/06, 23 July 2009
Boyajyan v. Armenia, no. 38003/04, 22 March 2011
Bradshaw and Others v. Malta, no. 37121/15, 23 October 2018
Bramelid and Malmström v. Sweden, no. 8588/79 and 8589/79, Commission decision of 12 October 1982, DR 9, pp. 64 and 82
British-American Tobacco Company Ltd v. the Netherlands, 20 November 1995, Series A no. 331
Broniowski v. Poland [GC], no. 31443/96, ECHR 2004-V
Brosset-Triboulet and Others v. France [GC], no. 34078/02, 29 March 2010
Brumărescu v. Romania [GC], no. 28342/95, ECHR 1999-VII
Bruncrona v. Finland, no. 41673/98, 16 November 2004
Bucheň v. the Czech Republic, no. 36541/97, 26 November 2002
Buczkiwicz v. Poland, no. 10446/03, 26 February 2008
Budayeva and Others v. Russia, nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, ECHR 2008 (extracts)
Budina v. Russia (dec.), no. 45603/05, 18 June 2009
Buffalo S.r.l. in liquidation v. Italy, no. 38746/97, 3 July 2003
Buffalo SRL v. Italy, no. 44436/98, 27 February 2001
Bulgakova v. Russia, no. 69524/01, 18 January 2007
“Bulves” AD v. Bulgaria, no. 3991/03, 22 January 2009
Bunjevac v. Slovenia (dec.), no. 48775/09, 19 January 2006
Burden v. the United Kingdom [GC], no. 13378/05, ECHR 2008
Burdov v. Russia, no. 59498/00, ECHR 2002-III
Burdov v. Russia (no. 2), no. 33509/04, ECHR 2009
Butler v. the United Kingdom (dec.), no. 41661/98, ECHR 2002-VI
Buzescu v. Romania, no. 61302/00, 24 May 2005
- C—
- C.M. v. France* (dec.), no. 28078/95, ECHR 2001-VII
Cacciato v. Italy (dec.) no. 60633/16, 16 January 2018
Čakarević v. Croatia, no. 48921/13, 26 April 2018
Cacucci and Sabatelli v. Italy (dec.), no. 29797/09, 17 June 2014
Caligiuri and Others v. Italy, nos. 657/10 and 3 others, 9 September 2014
Camberrow MM5 AD v. Bulgaria (dec.), no. 50357/99, 1 April 2004
Canea Catholic Church v. Greece, 16 December 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VIII
Capital Bank AD v. Bulgaria, no. 49429/99, ECHR 2005-XII (extracts)
Carson and Others v. the United Kingdom [GC], no. 42184/05, ECHR 2010
Casarin v. Italy, no. 4893/13, 11 February 2021
Cauchi v. Malta, no. 14013/19, 25 March 2021
CDI Holding Aktiengesellschaft and Others v. Slovakia (dec.), no. 37398/97, 18 October 2001
Ceni v. Italy, no. 25376/06, 4 February 2014
Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy [GC], no. 38433/09, ECHR 2012

- Chabauty v. France* [GC], no. 57412/08, 4 October 2012
- Chapman v. the United Kingdom* [GC], no. 27238/95, ECHR 2001-I
- Chassagnou and Others v. France* [GC], nos. 25088/94 and 2 others, ECHR 1999-III
- Chengelyan and Others v. Bulgaria*, no. 47405/07, 21 April 2016
- Chiragov and Others v. Armenia* [GC], no. 13216/05, ECHR 2015
- Christian Religious Organization of Jehovah's Witnesses v. Armenia* (dec.), no. 73601/14, 29 September 2020
- Chroust v. the Czech Republic* (dec.), no. 4295/03, ECHR 2006-XV
- Cichopek and Others v. Poland* (dec.), nos. 15189/10 and 1,627 others, 14 May 2013
- Çiftçiler Joint Stock Company and Others v. Turkey* (dec.), nos. 62323/09 and 64965/09, 24 November 2020
- Cindrić and Bešlić v. Croatia*, no. 72152/13, 6 September 2016
- Cingilli Holding A.Ş. and Cingillioğlu v. Turkey*, nos. 31833/06 and 37538/06, 21 July 2015
- Cingilli Holding A.Ş. v. Turkey and Cingillioğlu v. Turkey* (just satisfaction), nos. 31833/06 and 37538/06, 28 January 2020
- Company S. and T. v. Sweden*, no. 11189/84, Commission decision of 11 December 1986, DR 50, p. 138
- Connors v. the United Kingdom*, no. 66746/01, 27 May 2004
- Cooperativa Agricola Slobozia-Hanesei v. Moldova*, no. 39745/02, 3 April 2007
- Cooperativa La Laurentina v. Italy*, no. 23529/94, 2 August 2001
- Credit and Industrial Bank v. the Czech Republic*, no. 29010/95, ECHR 2003-XI (extracts)
- Croatian Chamber of Economy v. Serbia* (dec.), no. 819/08, 25 April 2017
- Cvijetić v. Croatia*, no. 71549/01, 26 February 2004
- Czajkowska and Others v. Poland*, no. 16651/05, 13 July 2010
- D—
- Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal* (dec.), nos. 62235/12 and 57725/12, 8 October 2013
- Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (dec.), no. 13341/14, 1 September 2015
- Dabić v. Croatia*, no. 49001/14, 18 March 2021
- Dabić v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* (dec.), no. 59995/00, 3 October 2001
- Damayev v. Russia*, no. 36150/04, 29 May 2012
- Dassa Foundation and Others v. Liechtenstein* (dec.), no. 696/05, 10 July 2007
- Davydov v. Russia*, no. 18967/07, 30 October 2014
- De Luca v. Italy*, no. 43870/04, 24 September 2013
- Debelianovi v. Bulgaria*, no. 61951/00, 29 March 2007
- Denev v. Sweden* (dec.), no. 12570/86, 18 January 1989
- Denisov v. Ukraine* [GC], no. 76639/11, 25 September 2018
- Denisova and Moiseyeva v. Russia*, no. 16903/03, 1 April 2010
- Depalle v. France* [GC], no. 34044/02, ECHR 2010
- Des Fours Walderode v. the Czech Republic* (dec.), no. 40057/98, ECHR 2004-V
- Di Marco v. Italy*, no. 32521/05, 26 April 2011
- Dickmann and Gion v. Romania*, nos. 10346/03 and 10893/04, 24 October 2017
- Dimitrov and Hamanov v. Bulgaria*, nos. 48059/06 and 2708/09, 10 May 2011
- Dimitrovi v. Bulgaria*, no. 12655/09, 3 March 2015
- Dobrowolski and Others v. Poland*, nos. 45651/11 and 10 others, 13 March 2018
- Doğan and Others v. Turkey*, nos. 8803/02 and 14 others, ECHR 2004-VI (extracts)
- Dokić v. Bosnia and Herzegovina*, no. 6518/04, 27 May 2010
- Dolneanu v. Moldova*, no. 17211/03, 13 November 2007
- Domalewski v. Poland* (dec.), no. 34610/97, ECHR 1999-V
- Döring v. Germany* (dec.), no. 37595/97, ECHR 1999-VIII
- Draon v. France* [GC], no. 1513/03, 6 October 2005
- Driza v. Albania*, no. 33771/02, ECHR 2007-V (extracts)
- Družstevni Záložna Pria and Others v. the Czech Republic*, no. 72034/01, 31 July 2008
- Durini v. Italy*, no. 19217/91, 12 January 2014

—E—

East West Alliance Limited v. Ukraine, no. 19336/04, 23 January 2014
Edoardo Palumbo v. Italy, no. 15919/89, 30 November 2000
Edwards v. Malta, no. 17647/04, 24 October 2006
Efstathiou and Michailidis & Co. Motel Amerika v. Greece, no. 55794/00, ECHR 2003-IX
Elif Kizil v. Turkey, no. 4601/06, 3 March 2020
Elsanova v. Russia (dec.), no. 57952/00, 15 November 2005
Eskelinen v. Finland (dec.), no. 7274/02, 3 February 2004

—F—

Fábián v. Hungary [GC], no. 78117/13, 5 September 2017
Fabris c. France [GC], no. 16574/08, ECHR 2013 (extracts)
Fakas v. Ukraine (dec.), no. 4519/11, 3 June 2014
Fedulov v. Russia, no. 53068/08, 8 October 2019
Feldman and Slovyanskyy Bank, no. 42758/05, 21 December 2017
Fener Rum Erkek Lisesi Vakfi v. Turkey, no. 34478/97, 9 January 2007
Ferretti v. Italy, no. 25083/94, Commission decision of 26 February 1997
Flamenbaum and Others c. France, nos. 3675/04 and 23264/04, 13 December 2012
Floroiu v. Romania (dec.), no. 15303/10, 12 March 2013
Fomenko and Others v. Russia (dec.), no. 42140/05 and 4 Others, 24 September 2019
Former King of Greece and Others v. Greece [GC], no. 25701/94, ECHR 2000-XII
Former King of Greece and Others v. Greece (just satisfaction) [GC], no. 25701/94, 28 November 2002
Forminster Enterprises Limited v. the Czech Republic, no. 38238/04, 9 October 2008
Fredin v. Sweden (no. 1), 18 February 1991, Series A no. 192
Freitag v. Germany, no. 71440/01, 19 July 2007
Frendo Randon and Others v. Malta, no. 2226/10, 22 November 2011
Frimu and Others v. Romania (dec.), nos. 45312/11 and 4 others, 7 February 2012
Fuklev v. Ukraine, no. 71186/01, 7 June 2005

—G—

G. v. Austria, no. 10094/82, Commission decision of 14 May 1984, DR 38
G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy (merits) [GC], nos. 1828/06 and 2 others, 28 June 2018
G.J. v. Luxembourg, no. 21156/93, 26 October 2000
Gaćeša v. Croatia (dec.), no. 43389/02, 1 April 2008
Galakvoščius v. Lithuania (dec.), no. 11398/18, 7 July 2020
Galtieri v. Italy (dec.), no. 72864/01, 24 January 2006
Gashi v. Croatia, no. 32457/05, 13 December 2007
Gasus Dossier- und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands, 23 February 1995, Series A no. 306-B
Gavrilova and Others v. Russia, no. 2625/17, 16 March 2021
Gayduk and Others v. Ukraine (dec.), nos. 45526/99 and 20 others, ECHR 2002-VI (extracts)
Gaygusuz v. Austria, 16 September 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV
Geerings v. Netherlands, no. 30810/03, 1 March 2007
Gellértheyyi and Others v. Hungary (dec.) nos. 78135/13 429/14, 6 March 2018
Georgia v. Russia (II) [GC] (merits), no. 38263/08, 21 January 2021
Gerashimov and Others v. Russia, nos. 29920/05 and 10 others, 1 July 2014
Giavi v. Greece, no. 25816/09, 3 October 2013
Gillow v. the United Kingdom, 24 November 1986, Series A no. 109
Giuran v. Romania, no. 24360/04, ECHR 2011 (extracts)
Gladysheva v. Russia, no. 7097/10, 6 December 2011
Glas Nadezhda EOOD and Anatoliy Elenkov v. Bulgaria, no. 14134/02, 11 October 2007
Glod v. Romania, no. 41134/98, 16 September 2003
Gogitidze and Others v. Georgia, no. 36862/05, 12 May 2015
Goretzky v. Germany (dec.), no. 52447/99, 6 April 2000
Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, no. 62543/00, ECHR 2004-III
Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic (dec.), no. 39794/98, ECHR 2002-VII
 Европейски съд по правата на човека Последна актуализация: 31.08.2021 г.

Grayson and Barnham v. the United Kingdom, nos. 19955/05 and 15085/06, 23 September 2008
Greek Federation of Customs Officers, Gialouris and Others v. Greece, no. 24581/94,
Commission decision of 6 April 1995, DR 81-B, p. 123
Grishchenko v. Russia (dec.), no. 75907/01, 8 July 2004
Grobelny v. Poland, no. 60477/12, 5 March 2020
Grozđanić and Gršković-Grozđanić v. Croatia, no. 43326/13, 28 January 2021
Grozeva v. Bulgaria (dec.), no. 52788/99, 3 November 2005
Grudić v. Serbia, no. 31925/08, 17 April 2012
Guberina v. Croatia, no. 23682/13, 22 March 2016
Gubiyev v. Russia, no. 29309/03, 19 July 2011
Guiso and Consiglio v. Italy (dec.), no. 50821/06, 16 January 2018
Guiso-Gallisay v. Italy (just satisfaction) [GC], no. 58858/00, 22 December 2009
Gustafsson v. Sweden [GC], judgment of 25 April 1996, Reports 1996-II, p. 658

—H—

H.F. v. Slovakia (dec.), no. 54797/00, 9 December 2003
Hakan Ari v. Turkey, no. 13331/07, 11 January 2011
Hamer v. Belgium, no. 21861/03, ECHR 2007-V (extracts)
Handyside v. the United Kingdom, 7 December 1976, Series A no. 24
Hatton and Others v. the United Kingdom [GC], no. 36022/97, ECHR 2003-VIII
Haupt v. Austria (dec.), no. 55537/10, 2 May 2017
Hentrich v. France, 22 September 1994, Series A no. 296-A
Herrmann v. Germany [GC], no. 9300/07, 26 June 2012
Honecker and Others v. Germany (dec.), nos. 53991/00 and 54999/00, ECHR 2001-XII
Hornsby v. Greece, 19 March 1997, Reports of Judgments and Decisions 1997-II
Hunguest Zrt v. Hungary, no. 66209/10, 30 August 2016
Hüseyin Kaplan v. Turkey, no. 24508/09, 1 October 2013
Hutten-Czapska v. Poland, no. 35014/97, 22 February 2005

—I—

Ian Edgar (Liverpool) Ltd v. the United Kingdom (dec.), no. 37683/97, ECHR 2000-I
Iatridis v. Greece [GC], no. 31107/96, ECHR 1999-II
Igarienė and Petrauskienė v. Lithuania, no. 26892/05, 21 July 2009
Ilyushkin and Others v. Russia, nos. 5734/08 and 28 others, 17 April 2012
Imeri v. Croatia, no. 77668/14, 24 June 2021
Immobiliare Saffi v. Italy, [GC], no. 22774/93, ECHR 1999-V
International Bank for Commerce and Development AD and Others v. Bulgaria, no. 7031/05, 2
June 2016
Interoliva ABEE v. Greece, no. 58642/00, 10 July 2003
Ireland v. the United Kingdom, 18 January 1978, Series A no. 25
Ismayilov v. Russia, no. 30352/03, 6 November 2008
Ivanov v. Ukraine, no. 15007/02, 7 December 2006
Ivanova and Cherkezov v. Bulgaria, no. 46577/15, 21 April 2016
Iwazkiewicz v. Poland, no. 30614/06, 26 July 2011

—J—

J.A. Pye (Oxford) Ltd v. the United Kingdom, no. 44302/02, 15 November 2005
J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom [GC],
no. 44302/02, ECHR 2007-III
J.D. and A v. the United Kingdom, nos. 32949/17 and 34614/17, 24 October 2019
J.L.S. v. Spain (dec.), no. 41917/98, ECHR 1999-V
J.S. and A.S. v. Poland, no. 40732/98, 24 May 2005
Jahn and Others v. Germany [GC], nos. 46720/99 and 2 others, ECHR 2005-VI
Jahn and Thurm v. Germany (dec.), no. 46720/99, 25 April 2002
James and Others v. United Kingdom, 21 February 1986, Series A no. 98
Janković v. Croatia (dec.), no. 43440/98, ECHR 2000-X
Jantner v. Slovakia, no. 39050/97, 4 March 2003
Jasinskij and Others v. Lithuania, no. 38985/97, Commission decision of 9 September 1998
Европейски съд по правата на човека Последна актуализация: 31.08.2021 г.

Jasiūniene v. Lithuania, no. 41510/98, 6 March 2003

Jeličić v. Bosnia and Herzegovina, no. 41183/02, ECHR 2006-XII

Jokela v. Finland, no. 28856/95, ECHR 2002-IV

Jurčić v. Croatia, no. 54711/15, 4 February 2021

—K—

Kamoy Radyo Televizyon Yayincilik ve Organizasyon A.S. v. Turkey, no. 19965/06, 16 April 2019

Kanevska v. Ukraine (dec.), no. 73944/11, 17 November 2020

Karachalios v. Greece (dec.), no. 67810/14, 24 January 2017

Karahasanoğlu v. Turkey, nos. 21392/08 and 2 others, 16 March 2021

Karapetyan v. Georgia, no. 61233/12, 15 October 2020

Karner v. Austria, no. 40016/98, ECHR 2003-IX

*Kasilov v. Russia**, no. 2599/18, 6 July 2021

Kasmi v. Albania, no. 1175/06, 23 June 2020

Katkaridis and Others v. Greece, 15 November 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-V

Katte Klitsche de la Grange v. Italy, 27 October 1994, Series A no. 293-B

Katz v. Romania, no. 29739/03, 20 January 2009

Keegan v. Ireland, 26 May 1994, Series A no. 290

Kehaya and Others v. Bulgaria, nos. 47797/99 and 68698/01, 12 January 2006

Kemal Bayram v. Turkey, no. 33808/11, 31 August 2021

Keriman Tekin and Others v. Turkey, no. 22035/10, 15 November 2016

Kerimova and Others v. Russia, nos. 17170/04 and 5 others, 3 May 2011

Kesyan v. Russia, no. 36496/02, 19 October 2006

KIPS DOO and Drekalović v. Montenegro, no. 28766/06, 26 June 2018

Khachatryan v. Armenia, no. 31761/04, 1 December 2009

Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia, nos. 11082/06 and 13772/05, 25 July 2013

Khoniakina v. Georgia, no. 17767/08, 19 June 2012

Kirilova and Others v. Bulgaria, nos. 42908/98 and 3 others, 9 June 2005

Kjartan Ásmundsson v. Iceland, no. 60669/00, ECHR 2004-IX

Klaur v. Croatia, no. 28963/10, 18 July 2013

Klein v. Austria, no. 57028/00, 3 March 2011

Kleine Staarman v. the Netherlands, no. 10503/83, Commission decision of 16 May 1985, DR 42, p. 162

Köksal v. Turkey (dec.), no. 30253/06, 26 November 2013

Kolesnyk v. Ukraine (dec.), no. 57116/10, 3 June 2014

Könyv-Tár Kft and Others v. Hungary, no. 21623/13, 16 October 2018

Konstantin Markin v. Russia [GC], no. 30078/06, ECHR 2012 (extracts)

Konstantin Stefanov v. Bulgaria, no. 35399/05, 27 October 2015

Kopecký v. Slovakia [GC], no. 44912/98, ECHR 2004-IX

Kosmas and Others v. Greece, no. 20086/13, 29 June 2017, §§ 68-71

Kosmidis and Kosmidou v. Greece, no. 32141/04, 8 November 2007

Kotov v. Russia [GC], no. 54522/00, 3 April 2012

Koua Poirrez v. France, no. 40892/98, ECHR 2003-X

Koufaki and Adedy v. Greece (dec.), nos. 57665/12, 57657/12, 7 May 2013

Kovalenok v. Latvia (dec.), no. 54264/00, 15 February 2001

Kozak v. Poland, no. 13102/02, 2 March 2010

Kozacioğlu v. Turkey [GC], no. 2334/03, 19 February 2009

Kozlovs v. Latvia (dec.), no. 50835/00, 23 November 2000

Krajnc v. Slovenia, no. 38775/14, 31 October 2017

Kranz v. Poland (dec.), no. 6214/02, 10 September 2002

Krivosogova v. Russia (dec.), no. 74694/01, 1 April 2004

Kroon and Others v. the Netherlands, 27 October 1994, Series A no. 297-C

Krstić v. Serbia, no. 45394/06, 10 December 2013, § 83

Kuchař and Štis v. the Czech Republic (dec.), no. 37527/97, 21 October 1998

Kukalo v. Russia, no. 63995/00, 3 November 2005
Kuna v. Germany (dec.), no. 52449/99, ECHR 2001-V (extracts)
Kunić v. Croatia, no. 22344/02, 11 January 2007
Kurban v. Turkey, no. 75414/10, 24 November 2020
Kurşun v. Turkey, no. 22677/10, 30 October 2018
Kutlu and Others v. Turkey, no. 51861/11, 13 December 2016, § 58
Kuzhelev and Others v. Russia, nos. 64098/09 and 6 others, 15 October 2019
Kyrtatos v. Greece, no. 41666/98, ECHR 2003-VI (extracts)

—L—

Łącz v. Poland (dec.), no. 22665/02, 23 June 2009
Lachikhina v. Russia, no. 38783/07, 10 October 2017
Lakićević and Others v. Montenegro and Serbia, nos. 27458/06 and 3 others, 13 December 2011
Larioshina v. Russia (dec.), no. 56869/00, 23 April 2002
Larkos v. Cyprus [GC], no. 29515/95, ECHR 1999-I
Lavrechov v. the Czech Republic, no. 57404/08, ECHR 2013
Lederer v. Germany (dec.), no. 6213/03, ECHR 2006-VI
Lekić v. Slovenia [GC], no. 36480/07, 11 December 2018
Lelas v. Croatia, no. 55555/08, 20 May 2010
Lenskaya v. Russia, no. 28730/03, 29 January 2009
Lenz v. Germany (dec.), no. 40862/98, ECHR 2001-X
Lenzing AG v. the United Kingdom, no. 38817/97, Commission decision of 9 September 1998
Lessing and Reichelt v. Germany (dec.) nos. 49646/10 and 3365/11, 16 October 2012
Levänen and Others v. Finland (dec.), no. 34600/03, 11 April 2006
Liamberi and Others v. Greece, no. 18312/12, 8 October 2020
Likvidējamā p/s Selga and Vasiļevska v. Latvia (dec.), nos. 17126/02 and 24991/02, 1 October 2013
Lindheim and Others v. Norway, nos. 13221/08 and 2139/10, 12 June 2012
Liseytseva and Maslov v. Russia, nos. 39483/05 and 40527/10, 9 October 2014
Lisnyy and Others v. Ukraine and Russia (dec.), nos. 5355/14 and 2 others, 5 July 2016
Lithgow and Others v. the United Kingdom, 8 July 1986, Series A no. 102
Lizanets v. Ukraine, no. 6725/03, 31 May 2007
Ljaskaj v. Croatia, no. 58630/11, 20 December 2016
Ljubljanska banka d.d. v. Croatia (dec.), no. 29003/07, 12 May 2015
Lo Tufo v. Italy, no. 64663/01, ECHR 2005-III
Lungoci v. Romania, no. 62710/00, 26 January 2006
Luordo v. Italy, no. 32190/96, ECHR 2003-IX

—M—

M.A. and 34 Others v. Finland (dec.), no. 27793/95, June 2003
Machard v. France, no. 42928/02, 25 April 2006
Maggio and Others v. Italy, nos. 46286/09 and 4 others, 31 May 2011
Mago and Others v. Bosnia and Herzegovina, nos. 12959/05 and 5 others, 3 May 2012
Maharramov v. Azerbaijan, no. 5046/07, 30 March 2017
Maioli v. Italy, no. 18290/02, 12 July 2011
Malama v. Greece, no. 43622/98, ECHR 2001-II
Malhous v. the Czech Republic (dec.) [GC], no. 33071/96, ECHR 2000-XII
Malik v. the United Kingdom, no. 23780/08, 13 March 2012
Malinovskiy v. Russia, no. 41302/02, ECHR 2005-VII (extracts)
Von Maltzan and Others v. Germany (dec.) [GC], nos. 71916/01 and 2 others, ECHR 2005-V
Mamatas and Others v. Greece, nos. 63066/14 and 2 others, 21 July 2016
Manushaqe Puto and Others v. Albania, nos. 604/07 and 3 others, 31 July 2012
Marckx v. Belgium, 13 June 1979, Series A no. 31
Maria Atanasiu and Others v. Romania, nos. 30767/05 and 33800/06, 12 October 2010
Maria Mihalache v. Romania, no. 68851/16, 30 June 2020
Marija Božić v. Croatia, no. 50636/09, 24 April 2014
Marini v. Albania, no. 3738/02, 18 December 2007

- Markus v. Latvia*, no. 17483/10, 11 June 2020
Marshall and Others v. Malta, no. 79177/16, 11 February 2020
Matheis v. Germany (dec.), no. 73711/01, 1 February 2005
Matheus v. France, no. 62740/00, 31 March 2005
Matos e Silva, Lda., and Others v. Portugal, 16 September 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV
Maurice v. France [GC], no. 11810/03, ECHR 2005-IX
Mauriello v. Italy (dec.), no. 14862/07, 13 September 2016
Mazurek v. France, no. 34406/97, ECHR 2000-II
McCann v. the United Kingdom, no. 19009/04, ECHR 2008
Megadat.com SRL v. Moldova, no. 21151/04, ECHR 2008
Mellacher and Others v. Austria, 19 December 1989, Series A no. 169
Melnychuk v. Ukraine (dec.), no. 28743/03, ECHR 2005-IX
Meltex Ltd and Movsesyan v. Armenia, no. 32283/04, 17 June 2008
Metaxas v. Greece, no. 8415/02, 27 May 2004
Microintellect OOD v. Bulgaria, no. 34129/03, 4 March 2014
Milhau v. France, no. 4944/11, 10 July 2014
Mindek v. Croatia, no. 6169/13, 30 August 2016
Mockienė v. Lithuania (dec.), no. 75916/13, 4 July 2017
Molla Sali v. Greece [GC], no. 20452/14, 19 December 2018
Morabito and Others v. Italy (dec.), 58572/00, 7 June 2005
Moskal v. Poland, no. 10373/05, 15 September 2009
Muharrem Güneş and Others v. Turkey, no. 23060/08, 24 November 2020
Müller v. Austria, no. 5849/72, Commission decision of 1 October 1975, *Decisions and Reports* (DR) 3
Musa v. Austria, no. 40477/98, Commission decision of 10 September 1998
Musa Tarhan v. Turkey, no. 12055/17, 23 October 2018
Mykhaylenko and Others v. Ukraine, nos. 35091/02 and 9 others, ECHR 2004-XII
—N—
N.K.M. v Hungary, no. 66529/11, 14 May 2013
National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society v. the United Kingdom, 23 October 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VII
National Movement Ekoglasnost v. Bulgaria, no. 31678/17, 15 December 2020
Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden (dec.), no. 40397/12, 19 February 2013
Nerva and Others v. the United Kingdom, no. 42295/98, ECHR 2002-VIII
Nešić v. Montenegro, no. 12131/18, 9 June 2020
Nechayeva v. Russia, no. 18921/15, 12 May 2020
Niemietz v. Germany, 16 December 1992, Series A no. 251-B
Novoseletskiy v. Ukraine, no. 47148/99, ECHR 2005-II (extracts)
—O—
O’Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland, no. 44460/16, 7 June 2018
OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia, no. 14902/04, 20 September 2011
O.N. v. Bulgaria (dec.), no. 35221/97, 6 April 2000
Olaru and Others v. Moldova, nos. 476/07 and 3 others, 28 July 2009
Olbertz v. Germany (dec.), no. 37592/97, ECHR 1999-V
Olczak v. Poland (dec.), no. 30417/96, ECHR 2002-X (extracts)
OGIS-Institut Stanislas, OGEC Saint-Pie X and Blanche de Castille and Others v. France, nos. 42219/98 and 54563/00, 27 May 2004
Omasta v. Slovakia (dec.), no. 40221/98, 10 December 2002
Öneryıldız v. Turkey [GC], no. 48939/99, ECHR 2004-XII
OOO Avrora Maloetazhnoe Stroitelstvo v. Russia, no. 5738/18, 7 April 2020
Orion-Břeclav, S.R.O. v. the Czech Republic (dec.), no. 43783/98, 13 January 2004
Orlić v. Croatia, no. 48833/07, 21 June 2011
Orlović and Others v. Bosnia and Herzegovina, no. 16332/18, 1 October 2019
Европейски съд по правата на човека Последна актуализация: 31.08.2021 г.

Osmanyan and Amiraghyan v. Armenia, no. 71306/11, 11 October 2018

Ouzounoglou v. Greece, no. 32730/03, 24 November 2005

Öztürk v. Turkey [GC], no. 22479/93, ECHR 1999-VI

—P—

P. Plaisier B.V. v. the Netherlands (dec.), nos. 46184/16 and two others, 14 November 2017

Păduraru v. Romania, no. 63252/00, ECHR 2005-XII (extracts)

Paeffgen GmbH v. Germany (dec.), nos. 25379/04 and 3 others, 18 September 2007

Pančenko v. Latvia (dec.), no. 40772/98, 28 October 1999

Panchenko v. Ukraine, no. 10911/05, 10 December 2010

Panfile v. Romania (dec.), 13902/11, 20 March 2012

Papachelas v. Greece [GC], no. 31423/96, ECHR 1999-II

Papachela and AMAZON S.A. v. Greece, no. 12929/18, 3 December 2020

Papamichalopoulos v. Greece, 24 June 1993, Series A no. 260-B

Paplauskienė v. Lithuania, no. 31102/06, 14 October 2014

Parrillo v. Italy [GC], no. 46470/11, ECHR 2015

Parvanov and Others v. Bulgaria, no. 74787/01, 7 January 2010

Pasteli and Others v. Moldova, nos. 9898/02 and 3 others, 15 June 2004

Paulet v. the United Kingdom, no. 6219/08, 13 May 2014

Pendov v. Bulgaria, no. 44229/11, 3 March 2020

Perdigão v. Portugal [GC], no. 24768/06, 16 November 2010

Perre v. Italy (dec.), no. 32387/96, 21 September 1999

Phillips v. the United Kingdom, no. 41087/98, ECHR 2001-VII

Philippou v. Cyprus, no. 71148/10, 14 June 2016

Phocas v. France, 23 April 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-II

Pialopoulos and Others v. Greece, no. 37095/97, 15 February 2001

Pietrzak v. Poland, no. 38185/02, 8 January 2008

Pincová and Pinc v. the Czech Republic, no. 36548/97, ECHR 2002-VIII

Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland, 29 November 1991, Series A no. 222

Pištorová v. the Czech Republic, no. 73578/01, 26 October 2004

Platakou v. Greece, no. 38460/97, ECHR 2001-I

Plechanow v. Poland, no. 22279/04, 7 July 2009

Poltorachenko v. Ukraine, no. 77317/01, 18 January 2005

Popović and Others v. Serbia, nos. 26944/13 and 3 others, 30 June 2020

Poulain v. France (dec.), no. 52273/08, 8 February 2011

Preda and Others v. Romania, nos. 9584/02 and 7 others, 29 April 2014

Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium, 20 November 1995, Series A no. 332

Preußische Treuhand GmbH & Co. KG a.A. v. Poland (dec.), no. 47550/06, 7 October 2008

Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany [GC], no. 42527/98, ECHR 2001-VIII

Prodan v. Moldova, no. 49806/99, ECHR 2004-III (extracts)

Project-Trade d.o.o. v. Croatia, no. 1920/14, 19 November 2020

Prokopovich v. Russia, no. 58255/00, ECHR 2004-XI (extracts)

Protsenko v. Russia, no. 13151/04, 31 July 2008

Pyrantienė v. Lithuania, no. 45092/07, 12 November 2013

—R—

R. Kačapor and Others v. Serbia, nos. 2269/06 and 5 others 15 January 2008

R & L, s.r.o., and Others v. the Czech Republic, nos. 37926/05 and 4 others, 3 July 2014

R.Sz. v. Hungary, no. 41838/11, 2 July 2013

Radio France and Others v. France (dec.), no. 53984/00, ECHR 2003-X (extracts)

Radomilja and Others v. Croatia [GC], nos. 37685/10 and 22768/12, 20 March 2018

Radovici and Stănescu v. Romania, nos. 68479/01 and 2 others, ECHR 2006-XIII (extracts)

Raimondo v. Italy, 22 February 1994, Series A no. 281-A

Ramaer and Van Villingen v. the Netherlands (dec.), no. 34880/12, 23 October 2012

Rasmussen v. Poland, no. 38886/05, 28 April 2009

Reisner v. Turkey, no. 46815/09, 21 July 2015

Richardson v. the United Kingdom (dec.), no. 26252/08, 10 May 2012

- Riela and Others v. Italy* (dec.), no. 52439/99, 4 September 2001
Romeva v. North Macedonia, no. 32141/10, 12 December 2019
Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd. v. Poland, no. 51728/99, 28 July 2005
Rosiński v. Poland, no. 17373/02, 17 July 2007
Rossitto v. Italy, no. 7977/03, 26 May 2009
Rousk v. Sweden, no. 27183/04, 25 July 2013
Rudzińska v. Poland (dec.), no. 45223/99, ECHR 1999-VI
Ruiz Mateos v. the United Kingdom, no. 13021/87, Commission decision of 8 September 1988, Decisions and Reports (DR) 57
Rummi v. Estonia, no. 63362/09, 15 January 2015
Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd and Others v. Georgia, no. 16812/17, 18 July 2019
Ryabykh v. Russia, no. 52854/99, ECHR 2003-IX
Rysovskyy v. Ukraine, no. 29979/04, 20 October 2011
- S—
- S. v. the United Kingdom* (dec.), no. 11716/85, 14 may 1986
S.A. Bio d'Ardenne v. Belgium, no. 44457/11, 12 November 2019
S.A. Dangeville v. France, no. 36677/97, ECHR 2002-III
S.C. Antares Transport S.A. and S.C. Transroby S.R.L. v. Romania, no. 27227/08, 15 December 2015
S.C. Service Benz Com S.R.L. v. Romania, no. 58045/11, 4 July 2017
Saccoccia v. Austria, no. 69917/01, 18 December 2008
Saghinadze and Others v. Georgia, no. 18768/05, 27 May 2010
Salabiaku v. France, 7 October 1988, Series A no. 141-A
Saliba v. Malta, no. 4251/02, 8 November 2005
Saraç and Others v. Turkey, no. 23189/09, 30 March 2021
Sargsyan v. Azerbaijan [GC], no. 40167/06, ECHR 2015
Savickas and Others v. Lithuania (dec.), nos. 66365/09 and 5 others, 15 October 2013
Scagliarini v. Italy (dec.), no. 56449/07, 3 March 2015
SCEA Ferme de Fresnoy v. France (dec.), no. 61093/00, ECHR 2005-XIII (extracts)
SC Editura Orizonturi SRL v. Romania, no. 15872/03, 13 May 2008
Schembri and Others v. Malta, no. 42583/06, 10 November 2009
Schirmer v. Poland, no. 68880/01, 21 September 2004
Schwengel v. Germany (dec.), no. 52442/99, 2 March 2000
Scollo v. Italy, 28 September 1995, Series A no. 315-C
Scordino v. Italy (no. 1) [GC], no. 36813/97, ECHR 2006-V
Selçuk and Asker v. Turkey, 24 April 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-II
Šeiko v. Lithuania, no. 82968/17, 11 February 2020
Semenov v. Russia, no. 17254/15, 16 March 2021
Serbian Orthodox Church v. Croatia, no. 10149/13, 30 June 2020
Seregin and Others v. Russia, nos. 31686/16 and 4 others, 16 March 2021
Şerife Yiğit v. Turkey [GC], no. 3976/05, 2 November 2010
Sherstyuk v. Ukraine (dec.); no. 37658/03, 18 September 2006
Shestakov v. Russia (dec.), no. 48757/99, 18 June 2002
Shesti Mai Engineering OOD and Others v. Bulgaria, no. 17854/04, 20 September 2011
Shlepkin v. Russia, no. 3046/03, 1 February 2007
Shvedov v. Russia, no. 69306/01, 20 October 2005
SIA AKKA/LAA v. Latvia, no. 562/05, 12 July 2016
Sildedzis v. Poland, no. 45214/99, 24 May 2005
Silickienė v. Lithuania, no. 20496/02, 10 April 2012
Simonyan v. Armenia, no. 18275/08, 7 April 2016
Sirc v. Slovenia, no. 44580/98, 8 April 2008
Skibiński v. Poland, no. 52589/99, 14 November 2006
Skórits v. Hungary, no. 58171/09, 16 September 2014
Skórkiewicz v. Poland (dec.), no. 39860/98, 1 June 1999
Skowroński v. Poland (dec.), no. 52595/99, 28 June 2001

Skrzyński v. Poland, no. 38672/02, 6 September 2007
Slivenko and Others v. Latvia (dec.) [GC], no. 48321/99, ECHR 2002-II (extracts)
Smiljanić v. Slovenia (dec.), no. 481/04, 2 June 2006
Smith Kline and French Laboratories Ltd v. the Netherlands (dec.), no. 12633/87, 4 October 1990
Sorić v. Croatia (dec.), no. 43447/98, 16 March 2000
Sovtransavto Holding v. Ukraine, no. 48553/99, ECHR 2002-VII
Špaček, s.r.o., v. the Czech Republic, no. 26449/95, 9 November 1999
Špoljar and Dječji Vrtić Pčelice v. Croatia (dec.), no. 68320/13, 22 September 2020
Sporrong and Lönnroth v. Sweden, 23 September 1982, Series A no. 52
S.p.r.l. ANCA and Others v. Belgium, no. 10259/83, Commission decision of 10 December 1984, Decisions and Reports 40, p. 170
Stankiewicz v. Poland, no. 46917/99, ECHR 2006-VI
Statileo v. Croatia, no. 12027/10, 10 July 2014
Stec and Others v. the United Kingdom (dec.) [GC], nos. 65731/01 and 65900/01, ECHR 2005-X
Stefanetti and Others v Italy, nos. 21838/10 and 7 others, 15 April 2014
Stere and Others v. Romania, no. 25632/02, 23 February 2006
Stolyarova v. Russia, no. 15711/13, 29 January 2015
Străin and Others v. Romania, no. 57001/00, ECHR 2005-VII
Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece, 9 December 1994, Series A no. 301-B
Streltsov and other “Novocherkassk military pensioners” cases v. Russia, nos. 8549/06 and 86 others, 29 July 2010
Stretch v. the United Kingdom, no. 44277/98, 24 June 2003
Strezovski and Others v. North Macedonia, nos. 14460/16 and 7 others, 27 February 2020
Stummer v. Austria [GC], no. 37452/02, ECHR 2011
Sud Fondi srl and Others v. Italy (dec.), no. 75909/01, 30 August 2007
Sud Fondi srl and Others v. Italy, no. 75909/01, 20 January 2009
Sukhanov and Ilchenko v. Ukraine, nos. 68385/10 and 71378/10, 26 June 2014
Sukhobokov v. Russia, no. 75470/01, 13 April 2006
Suljagić v. Bosnia and Herzegovina, no. 27912/02, 3 November 2009
Sun v. Russia, no. 31004/02, 5 February 2009
Surugiu v. Romania, no. 48995/99, 20 April 2004
Süzer and Eksen Holding A.Ş. v. Turkey, no. 6334/05, 23 October 2012
Sypchenko v. Russia, no. 38368/04, 1 March 2007

—T—

Taşkaya v. Turkey, no. 14004/06, 13 February 2018
Tchokontio Happi v. France, no. 65829/12, 9 April 2015
Teteriny v. Russia, no. 11931/03, 30 June 2005
The Holy Monasteries v. Greece, 9 December 1994, Series A no. 301-A, pp. 34-35
Tkachenko v. Russia, no. 28046/05, 20 March 2018
Todorov v. Bulgaria (dec.), no. 65850/01, 13 May 2008
*Todorov and Others v. Bulgaria**, nos. 50705/11 and 6 others, 13 July 2021
Tokel v. Turkey, no. 23662/08, 9 February 2021
Tormala v. Finland (dec.), no. 41258/98, 16 March 2004
Toşcuță and Others v. Romania, no. 36900/03, 25 November 2008
Trajkovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia (dec.), no. 53320/99, ECHR 2002-IV
Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden, 7 July 1989, Series A no. 159
Tudor Tudor v. Romania, no. 21911/03, 24 March 2009

—U—

Udovičić v. Croatia, no. 27310/09, 24 April 2014
Ukraine-Tyumen v. Ukraine, no. 22603/02, 22 November 2007
Ulemek v. Serbia (dec.), no. 41680/13, 2 February 2021
Ünsped Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria, no. 3503/08, 13 October 2015
Urbárska Obec Trenčianske Biskupice v. Slovakia, no. 74258/01, 27 November 2007

Uzan and Others v. Turkey, no. 19620/05 and 3 others, 5 March 2019

—V—

Valle Pierimpiè Società Agricola S.P.A. v. Italy, no. 46154/11, 23 September 2014

Valentin v. Denmark, no. 26461/06, 26 March 2009

Valkov and Others v. Bulgaria, nos. 2033/04 and 8 others, 25 October 2011

Van den Bouwhuijsen and Schuring v. the Netherlands (dec.), no. 44658/98, 16 December 2003

Van Marle and Others v. the Netherlands, 26 June 1986, Series A no. 101

Van Offeren v. Netherlands (dec.), no. 19581/04, 5 July 2005

Varvara v. Italy, no. 17475/09, 29 October 2013

Vasilescu v. Romania, 22 May 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-III

Vasilev and Doycheva v. Bulgaria, no. 14966/04, 31 May 2012

Vaskrsić v. Slovenia, no. 31371/12, 25 April 2017

Vassallo v. Malta, no. 57862/09, 11 October 2011

Vedernikova v. Russia, no. 25580/02, 12 July 2007

Veits v. Estonia, no. 12951/11, 15 January 2015

Vékony v. Hungary, no. 65681/13, 13 January 2015

Velikovi and Others v. Bulgaria, nos. 43278/98 and 8 others, 15 March 2007

Velosa Barreto v. Portugal, 21 November 1995, Series A no. 334

Veselá and Loyka v. Slovakia (dec.), no. 54811/00, 13 December 2005

Vijatović v. Croatia, no. 50200/13, 16 February 2016

Vikentijevik v. the former Yugoslav Republic of Macedonia, no. 50179/07, 6 February 2014

Vilho Eskelinen and Others v. Finland [GC], no. 63235/00, ECHR 2007-II

Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia [GC], no. 71243/01, 25 October 2012

Vitiello v. Italy, no. 77962/01, 23 March 2006

Vladimirov v. Bulgaria (dec.), no. 58043/10, 25 September 2018

Vladimirova v. Russia, no. 21863/05, 10 April 2018

Vodă and Bob v. Romania, no. 7976/02, 7 February 2008

Vrtar v. Croatia, no. 39380/13, 7 January 2016

Vulakh and Others v. Russia, no. 33468/03, 10 January 2012

—W—

Wallishauser v. Austria (no. 2), no. 14497/06, 20 June 2013

Wasa Liv Ömsesidigt, Försäkringsbolaget Valands Pensionsstiftelse and a group of approximately 15,000 individuals v. Sweden, no. 13013/87, Commission decision of 14 December 1988, DR 58, p.186

Webb v. the United Kingdom (dec.), no. 56054/00, 10 February 2004

Welch v. the United Kingdom, 9 February 1995, Series A no. 307-A

Wendenburg and Others v. Germany (dec.), no. 71630/01, ECHR 2003-II (extracts)

Werra Naturstein GmbH & Co Kg v. Germany, no. 32377/12, 19 January 2017

Wessels-Bergervoet v. the Netherlands (dec.), no. 34462/97, 3 October 2000

Wieczorek v. Poland, no. 18176/05, 8 December 2009

Wysowska v. Poland, no. 12792/13, 23 January 2018

—Y—

Yanakiev v. Bulgaria, no. 40476/98, 10 August 2006

Yaroslavtsev v. Russia, no. 42138/02, 2 December 2004

Yaşar v. Romania, no. 64863/13, 26 November 2019

Yavaş and Others v. Turkey, no. 36366/06, 5 March 2019

*Yel and Others v. Turkey**, no. 28241/18, 13 July 2021

Yershova v. Russia, no. 1387/04, 8 April 2010

Yetiş and Others v. Turkey, no. 40349/05, 6 July 2010

Yildirim v. Italy (dec.), no. 38602/02, ECHR 2003-IV

Yuriy Lobanov v. Russia, no. 15578/03, 2 December 2010

Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine, no. 40450/04, 15 October 2009

—Z—

Z.A.N.T.E. – Marathonisi A.E. v. Greece, no. 14216/03, 6 December 2007

Zammit and Vassallo v. Malta, no. 43675/16, 28 May 2019

Zamoyski-Brisson v. Poland (dec.), no. 19875/13, 5 September 2017
Zanghì v. Italy, 19 February 1991, Series A no. 194-C
Zastava It Turs v. Serbia (dec.), no. 24922/12, 9 April 2013
Zbaranskaya v. Ukraine, no. 43496/02, 11 October 2005
Zehentner v. Austria, no. 20082/02, 16 July 2009
Zeibek v. Greece, no. 46368/06, 9 July 2009
Zelenchuk and Tsytsyura v. Ukraine, no. 846/16, 1075/16, 22 May 2018
Zhelyazkov v. Bulgaria, no. 11332/04, 9 October 2012
Zhidov and Others v. Russia, nos. 54490/10 and 3 others, 16 October 2018
Zhigalev v. Russia, no. 54891/00, 6 July 2006
Zielinski and Pradal and Gonzalez and Others v. France [GC], nos. 24846/94 and 9 others,
ECHR 1999-VII
Ziya Çevik v. Turkey, no. 19145/08, 21 June 2011
Zolotas v. Greece (no. 2), no. 66610/09, ECHR 2013 (extracts)
Zouboulidis v. Greece (no. 2), no. 36963/06, 25 June 2009
Zrilić v. Croatia, no. 46726/11, 3 October 2013
Zvolský and Zvolská v. the Czech Republic, no. 46129/99, ECHR 2002-IX